

Остан
Вишня

Мисливські
УСМІШКИ

Остан Вишня

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ТА СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Остан
Вишня*

Мисливські
УСМІШКИ

Харків
«Фоліо»
2013

ББК 84.4 УКР6

В 55

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»
заснована у 2010 році

Текст друкується за виданнями:

Вишня Остап. Мисливські усмішки. — Харків: Фоліо, 2007

Післямова *Т. М. Панасенко*

Художник-оформлювач *О. Д. Кононученко*

Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах
(лист МОНмолодьспорт України № 1.4/18-Г-117 від 02.03.11)

План-проспект серії затверджено

Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

Громадська Рада серії

В.С. Бакіров, О.Ю. Вілкул, Г.М. Герман, В.М. Голенко,

В. М. Горбаль, М.М. Добкін, І.Ф. Драч, В.Г. Кремінь,

О.С. Онищенко, М.В. Попович, Д.В. Табачник (голова),

О.А. Удод, Я.С. Яцків

Вишня Остап

В 55 Мисливські усмішки / Остап Вишня; худож.-
оформлювач Ю. Ю. Романіка. — Харків: Фоліо, 2013. —
189 с. — (Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр. та світ. літ-ри).

ISBN 978-966-03-6188-1.

Остап Вишня (П.М. Губенко) (1889—1956) — відомий український письменник. Він писав нариси, фейлетони, плідно працював як перекладач, але найбільшої слави зазнав як гуморист і сатирик. Його «Мисливські усмішки» вже понад півстоліття веселять читачів — читати їх без сміху неможливо. Найкраще твори Вишні охарактеризував письменник Олесь Гончар: «Мабуть з часів Котляревського не сміялась Україна таким життєрадісним, таким іскрометним сонячним сміхом, яким вона засміялась знову в прекрасній творчості Остапа Вишні».

Герой «Мисливських усмішок», який є й оповідачем, — трохи хитрий, трохи дивакуватий у своєму священнодійстві збирання на полювання, в очікуванні зайця або лисиці, в поверненні додому — здебільшого без здобичі або і без рушничі чи шапки. Але завжди він іронічний до себе, доброзичливий і наївний, як дитина. І головне для нього — не трофей, а спілкування з природою.

ББК 84.4 УКР6

ISBN 978-966-03-5461-6

(Шкільна б-ка укр.
та світ. літ-ри)

ISBN 978-966-03-6188-1

© Т.М.Панасенко, післямова, 2013

© О.Д.Кононученко, художнє
оформлення, 2012

© Видавництво «Фоліо», марка
серії, 2010

МИСЛИВСЬКІ УСМІШКИ

ВІДКРИТТЯ ОХОТИ

Власне кажучи, щороку «Відкриття полювання» буває двічі: першого серпня на птицю, а першого листопада на звіра, але якимось уже так утрадиційнилося, що за урочисте, коли хочете, свято серед мисливців вважається перше відкриття, коли після довгої перерви у вас у руках знову улюблена вами рушниця і ви знову маєте змогу не тільки, сказати би, поповнити свої продовольчі ресурси, не тільки допомогти державі в м'ясозаготівлях, а й задовольнити себе як природознавця, природофіла й спортсмена.

Полювання, як бачите, не якась там легковажна дурничка, не дрібничка, а дуже й дуже поважна справа, особливо для таких громадян, як ми з вами...

.....

Відкриття...

Скільки турбот, хвилювання, нервозності, доки все в тебе буде в порядку: і рушниця, і набої, і одежа, і рюкзак, — одне слово, все, що потрібно для серйозного, добутливого полювання...

А куди їхати?!

А з ким їхати?!

Куди їхати?!

Ну, як ви одразу зможете вирішити, куди їхати, коли сьогодні вам кажуть:

— Біля Борисполя, на озерах, качви тієї, ну, як хма-ри! Повірите, як впливуть, ну, як тої ряски! Одне одного просто давлять. Оце вчора приїздила звідтам молодиця, так казала, що її свекрові кум його казав, що кумова баба чула од свахи, що та сама бачила, як ко-

ноплі мочила, що нема куди через тую качву коноплини ткнути! Поїдемо, га?!

— Поїдемо! Тільки в мене набоїв обмаль!

— А навіщо вам багато набоїв! Та там з одного набою торік по 24 качки били. П'ять набоїв — сто двадцять штук. Самий крижень, майте на увазі. Важка птиця: більш як сто двадцять штук не піднесете!

Завтра ви почуєте:

— Куди на відкриття?

— Думаю до Борисполя.

— До Борисполя? Чого? Хіба на сухому качки плавають?!

— Як «на сухому»?!

— Та там же озера повисихали! Та там за весну й за літо ніхто навіть і не чув, щоб хоч одна закахкала. Ранньої весни прилетіло, було, туди чималенько табунів, покружились трохи й усі на Носівку! Чули про Носівку?!

— Чув.

— Так там з усього Лівобережжя качки ще навесні позбирались. Стихийне нещастя: соняшники всі потолочили. А на луках через гнізда трава не виросла: гніздо на гнізді, траві нема де рости, — не знають колгоспники, чим худобу годувати. Ні, коли вже їхати, то тільки в Носівку!

— Ну! Поїдемо на Носівку!

Іще через день:

— Драстуйте! Готові до відкриття?

— Готовий.

— На Яготин?

— Ні, на Носівку!

— Тю! За жабами?!

— За якими жабами?

— Та в Носівці самі жаби! Коли вже їхати, щоб з качками бути, так тільки на Яготин. От там качки...

І т. д. і т. п.

З ким їхати?

Ах, доле моя!

Та хіба ж єсть серед мисливців, серед людей, що люблять тихі вечори над озерами, що чують ніжний шелест очеретів,

що пам'ятають: «Тихше, тихше, не диши, нас почують комиші...», яким крик бугая на болоті бринить в їхніх вухах, як козловське распроп'яніссіме ля в серці тихомрійної блондинки, а загадковий тихий плескіт на озері в їхнім серці одгукується трепетними перебоями, і коли під вербою чи під копицею все вже розказано і настає на хвильку тиша, — обов'язково ту тишу заколише одностайне чарівне:

Зоре моя вечірняя,
Зійди над водою —

хіба ж є серед цих людей хоч один, з яким би не можна було поїхати на відкриття полювання?!

...Ну, поїдете ви з Іваном Петровичем...

На зеленому килимі, під задумливою вербою, точитимуться спогади про знаменитого його гордона, — таких псів тепер не буває! — який одного разу став на стойку в густій ліщині на вальдшнепа, та так став, що ніякими свистками, ніякими гудками його не можна було зрушити з тої стойки, довелося його залишити в лісі, бо настала вже ніч, а обставини змусили Івана Петровича на другий день ранком виїхати з того міста. Повернувся він аж через рік, згадав про пса, пішов у ліс, розшукав ті куші:

— Дивлюсь, стоїть кістяк мого гордона, і стоїть з піднятою правою лапою! От був собака! Мертва стойка! Такого собаки я не бачив! Даси, бувало, в зуби йому записку й гроші: «Джек! Миттю пляшку вина!» За півгодини вже летить з вином. Тільки не можна було більше грошей давати: решту обов'язково проп'є!

...Десь оддалік дере деркач, б'є перепел, потім усе затихає, сам кудись провалюєшся і бачиш, що там за столом сидить Джек і пропиває хазяїнову решту.

...А як поїдете ви з Петром Івановичем, то він вам розповість, що він більше любить полювати звіра, а птиця це так тільки, за традицією! Петро Іванович — гончатник... І яка в нього є сука Флейта, як вона ганяє! По два місяці вовка ганяла. А спочатку боялась, перший раз як наткнулась на вовка, вискочила на просіку «бліда-бліда, як стінка!» «Чотирнадцять вовків колись за нами з Флейтою гнались!»

— Ну, Петре Івановичу! Невже таки чотирнадцять?!

— Факт! Спитайте Флейту! І обидва сірі!

...Пилип Федорович розповість вам про короткозорого старенького бухгалтера, пристрасного мисливця, жертву фантастичних вигадок усієї компанії, з якою він завжди полював. Ви дізнаєтесь про зайця, який після бухгалтерового пострілу з страшним криком «н-н-няв!» вискочив аж на вершечок телеграфного стовпа, і як переляканий бухгалтер кинув рушницю і, приказуючи «да воскреснет бог», біг три кілометри додому...

— А то, бачте, я сам натягнув на kota заячу шкуру й посадив біля телеграфного стовпа, на дорозі, де мав іти той бідолаха-бухгалтер...

— Та й це ще не все! — додасть Пилип Федорович. — Одного разу ми прикололи шпилькою до вбитого зайця папірця з написом: «За що ви мене вбили?!» та того зайця й посадили під кущем і спрямували на нього короткозорого бухгалтера. — Він — бах! Заець — беркиць! Підбігає, а там такий на записці заячий докір! Що сміху було!

...А чи не пореготались би ви з оповідання одного старенького дідуся, як він колись, будиши молодшим, не мав рушниці, а завжди додому з качками приходив.

— Як же це так?

— А так! Отам на плесі завжди качки є! От я на острові вець перепливу та в очереті й заховаюсь. Знаю-бо, що обов'язково хтось із мисливців туди прийде сидячих бити. Коли так: бачу — підкрадається, підкрадається... Б-бах! А я в очереті як закричу «Врятуйте!» Ну, він зразу драпала, бо, думає, убив когось чи поранив! А я тоді роздягаюсь, качечки позбираю і додому...

...Покотилася зоря. Булькнув у воду водяний шур... Закахало спросоння криження... Писнула очеретянка... Десь далеко прогув паровик...

Сіріє...

— Фіть-фіть-фіть! — прорізало повітря чиря...

— Б-бах!

Перший постріл!

Полювання відкрито!

ЯК ВАРИТИ І ЇСТИ СУП З ДИКОЇ КАЧКИ

М. Т. Рильському

Був такий славнозвісний орнітолог Мензбір, який на підставі багатолітніх спостережень і наукових досліджень остаточно визначив, що дикі качки, крім базару, водяться ще на лугових озерцях та по очеретах і тихих-тихих плесах, по річках-колисках смарагдової Батьківщини нашої радянської...

...Словом, ви поїхали на лугові озера, на очерети й на тихі-тихі плеса.

Само собою розуміється, що ви берете з собою рушницю (це така штука, що стріляє), набої і всілякий інший мисливський реманент, без якого не можна правильно націлятися, щоб бити без промаху, а саме: рюкзак, буханку, консерви, огірки, помідори, десяток укруту яєць і стопку... Стопка береться для того, щоб було чим вихлюпувати воду з човна, коли човен тече...

Їдете ви компанією, тобто колективом, так — чоловіка з п'ять, бо дика качка любить іти в супову каструлю з-під колективної праці...

У вагоні (чи на машині) зразу ж ви почувете:

— Е, черт! Стопку забув! Ви взяли?

— Взяв!

— Ну, як будемо вкупі, позичите! А залишусь сам, — доведеться з «горлушка»!

«Горлушком», за мисливською термінологією, зветься та частина мисливського човна, що на морських суднах має назву «право руля».

Дика качка любить убиватись тихими-тихими вечорами, коли сонце вже сковзнуло з вечірнього пруга, минуло криваво-багряний горизонт, послало вам останній золотий привіт і пішло спати... Це ввечері... А вранці дика качка зривається шукати вашого пострілу рано-рано, тільки-но починає на світ благословляти.

Звуться ці часи у мисливців «зорьками» — вечірньою й ранковою...

В ці часи ви чуєте і над собою, і перед собою, і за собою, і праворуч, і ліворуч шум — свист качиних крил!

Ви і сюди — бах! І туди — бах! І отуди — бах!

Ах, незабутні хвилини!

На вечірню зорьку ви спізнались. Це обов'язково... Запізнення на вечірню зорьку — це мисливський закон. Виходячи ще з дому, — та що там виходячи! — ви ще напередодні знаєте, що на вечірню зорьку ви обов'язково не встигнете, от через це саме ви, в день виїзду на полювання, ще зранку все вкладаєте, ще зранку ви щось забуваєте, і в час од'їзду ви вибігаєте з хати, летите чи то на вокзал, чи до машини, на запитання знайомих «Куди?» — кидаєте: «Спішу, щоб на вечірню зорьку спізнитись», і галопом далі...

Словом, спізнались... До озерця ви підходите вже тоді, коли качки «повиключали мотори», почистили зуби, зробили на ніч фізкультурну зарядку з холодним обтиранням і, поклавши на водяні лілеї голови, полягали спати...

Але ви з цього не печалуетесь, бо поблизу кожного лугового озера є чи ожеред, чи копиці пахучого-пахучого сіна... Ви йдете до ожереду й розташовуєтесь... Ви розгортаєте сіно, простеляєте плаща, лягаєте горілиць, дивитесь на чорно-синє глибоке зоряне небо і відпочиваєте... А відпочиваючи, думаєте.

Ну, думайте собі на здоров'я, а ми будемо до ранкової зорьки готуватися...

— Ну, що ж, товариші, давайте звечора приготуємось, щоб зранку не вовтузитися, а зразу за рушницю й по місцях. Де ж це... стопка? Прохав же покласти!

— Що, нема?

— Нема!

— А я взяв! Я поклав собі за правило: приїжджаю додому, а її в рюкзаці прив'язую, щоб не забути. По-моєму, не так нервуєшся, як рушницю забудеш!

— Доведеться й собі прив'язувати! А сьогодні, прошу вас, позичте вашої... Капризна це, я вам скажу, штука, як з «горлушка»... Повітря чисте, на широке дихання візьмеш, а воно темно, не встигнеш і зітхнути, як уже «горлушко» біля «донушка».

Тут і починається найцікавіший момент качачого полювання.

Це коли старі, досвідчені ваші товариші по полюванню починають розповідати різні надзвичайні випадки з мисливського життя.

Спільна для всіх мисливських оповідань риса — це те, що всі вони — факти, що все це насправді було, що: «розкажу, то не повірите, але це — факт!»

...Швиргається вгорі якийсь космічний хлопчик зорями, залишаючи в чорно-синій безодні золоті смуги, рипить Віз, дишель свій униз спускаючи, блідне поволі Чумацький Шлях, а під ожередом плететься чудесне мереживо з мисливських оповідань...

І вільно дихається, і легко дихається...

Поволеньки голос оповідача тихшає, потім якось переривається і зовсім затихає...

Сусіда тяжко якось зітхає...

— Про що думаєте, Іване Івановичу?

— Про Америку! Яка все-таки техніка.

— А що таке?

— Кажуть, двоствольну стопку видумали!

І тихо...

Поснули...

«Раннім-рано та ранесенько», ще ледь-ледь починає сіріти, штовх вас у бік:

— Вставайте! Вставайте! Час уже!

— Г-г-г! М-м-м!

— Вставайте!

— М-м-м!

— Б-б-бах!

З криком: «Бомбьожка!» ви зриваєтесь і мчите.

— Куди? Куди?

— В бомбосховище!

— Тю на вас! То я в крижня гахнув!

— І промазав.

— Ну, ясно, що промажеш, коли вас нечиста сила в бомбосховище поперла! Трохи в озеро не шубовснув!

Почалася ранкова зоряка...

Тут уже все залежить од вашого уміння, від майстерства і практики...

Качка, як відомо, птах... Вона — літає...

Як її стріляти?

Дуже просто: цільтесь обов'язково в око. І бахкайте.

— Бах! — і в торбу. Бах! — і в торбу.

А коли не повезе, тобто, коли бах-бах! — і повз торбу, не сумуйте, старайтесь їхати чи йти з полювання повз базар або, побачивши в якогось із мисливців кілька качок, киньте:

— Карбованців, мабуть, по надцять тепер штука...

Бо однаково, коли приїдете додому, несвідомі члени вашого посемейства спитають вас:

— Дорогі, мабуть, тепер качки?

Ви на це не звертайте уваги й беріться зразу ж готувати янтаревий суп із дикої качки...

Найперше й найголовніше — обскубти качку.

Робити це краще в себе в кабінеті. Щоб не заважало вам уже вискубане пір'я, одчиніть вікна й двері, щоб вітерець був: ви скубнули, вітерець підхопить, і пір'я вам не заважає... І качка обскубана, і кабінет — перина...

Обскубли, тоді вже до мами, чи до дружини, чи до сестри, хто на кого багатший:

— Уже обскуб! Мамо, зваріть супу!

Дуже це смачно у мамів виходить.

Коли дружина чи мама, охнувши, кине вам:

— Та це ж курка, а не качка! — ви авторитетно заявіть:

— Це — качка. Тепер усі такі качки пішли. Яровизовані...

— А чому в неї горло перерізане?

— Чому? Чому? Все вам так ото цікаво знати. Летіла, побачила, що націляюсь, виходу не було, взяла й... зарізалась. Що ж тут дивного?! Варіть уже, прошу вас!

Залишається, отже, останнє: їсти суп.

— Як його їсти?

Ложкою!

Попоївши, лягайте на канапу й читайте «Записки охотника» Івана Сергійовича Тургенева.

Прекрасна книжка!

1945

ЛИСИЦЯ

Лисицю найвигідніше полювати взимку, коли земля натягне на себе білу-білу та пухку-пухку ковдру і задрімає зимовим спокійним сном.

Тоді шкурка в лисиці робиться густа-густа та лиску-ча, та пухната, а, як відомо, лисицю полюємо виключно через її знамените хутро, що має наукову назву — горжетка.

Лисиці водяться у нас в Радянському Союзі геть-чисто на всьній його території — і на ланах, і на болотах, і в лісах та перелісах.

За весь час нашого свідомого полювання нам доводилося бачити лисиць по всіх вищесказаних місцях і на всіх тих місцях в них стріляти.

Збираєтесь ви, значить, на лисиць.

З цього приводу ви говорите вдома:

— На лисиць поїду! У Сріблянському ярку, казав Йосип Явдокимович, два виводки. Поїду, — чотири-п'ять лисичок тарарахну — от воно: тобі горжетка. Це, як чотири! А як п'ять — то й мені горжетка.

Полювати лисиць, — одягатись треба дуже тепло, бо зима, доводиться стояти на гону довгенько, — лисиця йде великим колом, доки собаки її тим колом обженуть, — замерзнути можна.

Треба вам знати, що звір, — коли його піднімуть і поженуть гончаки, — робить коло: і заєць, і лисиця, і вовк.

Кожний із них, зробивши коло, повертається до того місця, звідки його піднято, — отже, ваша задача не бігти разом із собаками за зайцем чи за лисицею, чи за вовком, а стояти на місці й чекати, коли він, оббігши коло, повернеться до свого лігва.

Собаки гонять, як знаємо, уголос, і коли наближається гон, — знайте, що звір іде до вас!

Стежте тоді пильно!

Голос наближається, наближається, наближається.

Ось майнула серед кущів золото-червона стрічка, як блискавка!

Бах! — і нема нічого...

Заєць робить невеличке коло, лисиця — більше, а вовк, — той іще більше.

Чекати іноді доводиться довгенько, — отже, одягайтесь тепло.

Одяглися.

Вам удома й кажуть:

— Ти їдиш-їдиш, стріляєш-стріляєш, собак годуєш, а в Ганни Іванівни он яка чорнобурка! І рушниці нема, і собак нема, — а чорнобурка — очей одірвать не можна.

— Добре, добре! Трапиться, так гахну й чорнобурку! Тільки в нас на Україні чорнобурка трапляється дуже й дуже рідко! Майже ніколи!

— Рідко? Повні комісійні крамниці!

— Та що ти, Господь з тобою! Що ти хочеш, щоб я з гончакми у комісійній крамниці чорнобурку полював?! Добра буде й рудобурка!

— А песці там єсть?

— Єсть!

— Білі чи голубі?

— Рябенькі! Вони тільки на далекій півночі білішають та голубішають. Так як і куріпки: у нас рябенькі, а на півночі — білі-білі, сліпучо-білі! Так і песці!

Взагалі збори для полювання на лисицю дуже й дуже, як бачите, складна справа...

В коротенькому кожущу, в повстяниках і в капелюсі на лисичачім хутрі виходите ви з тепло-затишної хати Йосипа Явдокимовича й простуєте до Сріблянського ярка, де:

— Йй-богу, аж два лисичачих виводки!

Йосип Явдокимович — старий, досвідчений мисливець і давній ваш приятель, що на своєму віку:

— Тих вовків, тих лисиць, тих зайців, що вже поповбивав, так, вірите, й лічби їм нема!

Ранок. Морозець. Порипує сніжок. До Сріблянського ярка від хутора три кілометри.

Визирнуло сонце. Застрибали на сліпучо-білій, що й оком не охопиш, ковдрі мільярди діамантів...

Докучай і Бандит — на смику.

Докучай іде спокійно, він багато літ прожив уже і багато ганяв і зайців, і лисиць, і вовків, — його вже нічим не здивуєш, а Бандит тільки друге поле починає, — він то рвоне вперед, то повернеться до вас і намагається, підстрибнувши, покласти передні лапи вам на груди, то знову — вперед.

Нервується Бандит...

Рветься і так жалібно-жалібно скавучить.

— Пусти, — мовляв, — дай побігати, дай натішитися! Дивись, як біло скрізь, як хороше, як сніг блищить! Дай покачатися!

Йосип Явдокимович, пихкаючи цигаркою, совітує:

— Пустимо з того боку, од груші, щоб проти вітру. Ви проходите трохи вперед од груші й ставайте в ліщині, а я на той бік перебреду та за терном сяду. Пустите тоді, як я вже на місці буду! Я потихеньку свисну!

— Гарзд!

— Та зайця не стріляйте! Лисичок спочатку поколошкаємо. Хіба собаки за кучохвостим ув'яжуться, — ну, тоді битимемо, щоб собак звільнити!

— Добре!

У ліщині затишно-затишно...

Утоптується навкруги сніг, щоб зручно було на всі боки повертатися, бо лисиця може вискочити і зщюдова, і студова, і спереду, і ззаду...

Докучай ліг і лежить біля ніг, а Бандит нап'явся, мов струна, підніс голову і нюхає, нюхає, нюхає...

— Які ж запахи проскакують через рожеві твої ніздрі в чистопорідний твій мозок, Бандите? Які? Чи фіалковий од рипиці пишної «труби» хитрої лисиці, чи густий сморід зголоднілого сіроми-вовка, чи невиразне пахкотіння і уві сні тремтячого зайчика-побігайчика? Які? Ляж, Бандите, заспокойся!

Ви обдивляєтесь навкруги...

Он од ялинки простягся вузьенький ланцюжок-слідок і біля груші обірвався.

То — білочка.

Може, спить вона тепер солодким сном, листячком у грушевому дуплі прикрившись, і сняться їй соснові шишки та солодкі горішки...

А он далі трохи покотилися в ярок одна за одною кругленькі ямочки, і де-не-де між ямочками ніжнолегесенький по снігу «чирк».

То лисичка з нічного полювання в ярок одпочивати пішла...

Значить, єсть!

Легенький свист.

То Йосип Явдокимович подає знак, що він уже на місці. Відпускаються з смика Докучай і Бандит.

— Ну, хлопчики, вперед! Ні пера ні пуху!

Три хвилини напруженої тиші... П'ять хвилин... Ще тиша...

Раптом одчайдушне скавучання Бандита і нервово-густий Докучайв бас:

— Гав!

Бандит однаково істерично скавучить, чи то зайця він підійме, чи то лисицю, а Докучай, почувши зайця, спочатку дає легесеньке «скаву-скаву», а потім — спокійний «гав», і далі рівномірне «гав», «гав», «гав»...

Погнав, значить...

На лисицю Докучай подає перший «гав» значно нервовіше і йде за нею, гавкаючи трохи частіше і вищим тембром, ніж за зайцем.

А Бандит і за зайцем, і за лисицею однаково істерично:

— Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Погнали лисицю...

Ну, тут уже у вас пульс із 72 ударів зразу на 90, очі рогом на лоба, «прострілюючи» ліщину, і ходором ходить у руках двадцятка.

— Спокійно! — сам до себе. — Спокійно!

Перша горжетка на вас іде!

Метрів за 50 од вас, з легеньким тріском, із ліщини на поляну вилітає вона...

Вона не біжить, а летить, червона-червона на сліпучо-білому фоні, випроставши трубу (хвіст) і витягши мордочку.

— Бах! — легкий стрибок і червоного нема, — самий тільки білий фон...

Вискакує Докучай, за ним Бандит.

Докучай зиркає у ваш бік, бачить, що нічого нема,
рявкає суворим басом і мчить далі.

За ним Бандит.

— Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Покотила горжетка через яр, і ви бачите, як майнула
біла китичка на її хвості у ліщині по той бік яру.

Докучай мало-мало не на хвості в неї сидить.

На Йосипа Явдокимовича пішла.

— Пильнуй, старий!

Аж ось:

— Бах!

Дим і снігова курява біля Йосипа Явдокимовича.

— Бий, — кричу, — старий, удруге, щоб певніше було!

— Кріпко лежить! — кричить Йосип Явдокимович і
додає таке, про що, хочи ви як мене просить, написати не
можу.

Я зриваюсь з місця, лечу крізь кущі в яр, засапав-
шись, видираючись на гору, й підбігаю до Йосипа Явдо-
кимовича.

— Єсть? — питаю.

Він дивиться кудись убік і не каже, а стогне:

— Єсть! Он! За терном!

Я стрибаю за терен...

Крутиться Докучай і смикає лівою ногою.

Я падаю в сніг...

А десь далеко, аж у другім кінці яру, Бандит аж плаче
та заливається:

— Ай-яй-яй! Ай-яй-яй!

Горжетку ганяє...

Приїздите ви додому в старому Йосипа Явдокимовича
кашкеті, бо лисичачу капелюху ви загубили, як через кущі
бігли...

Вам дома й кажуть:

— Горжетка? Чорнобурка?! Одна була лисичача капе-
люха, та й ту прополював. І хто ті рушніці вигдав?!

— Ладно, — ви собі думаєте, — ладно! Говори! Говори!
Одужає Докучай — знову за горжетками їздитимемо.

1945

ЗАЄЦЬ

I

Золота осінь...

Ах, як не хочеться листу з дерева падати, — він аж ніби кров'ю з печалі налився і закривавив ліси.

Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка, жовтаво-зелена й «раскудря-кудря-кудрява», — ген там на узліссі білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде чи, може, Чайковського на симфонію викликає.

Креслять тригонометричні фігури високо в небі запізнелі журавлі, запитуючи своїм «кру-кру»:

— «Чуєш, брате мій, товаришу мій?» Відлітаємо!

Золота осінь...

От в цей саме час заєць уже збігав до підборщика хутра, той йому вже на всі прорішки попідбирав густо-теплі шматочки, вичистив вуха й лапки і посадив на ріпицю білий помпон.

Набиваються набой крупним шротом, витягаються теплі штани й піджак, мастяться грубіші чоботи, деруться на онучі теплі підштаники, відкидається набік веселенький картузик-кепочка, а натомість розтягається на кулаках сумовито-серйозна капелюха...

Коли в качачому полюванні більшу вагу мали помідори й огірки, то тут їх заміняють сало й ковбаса.

Незмінною залишається стопка.

При полюванні на качки стопка, як ми знаємо, береться, щоб вихлюпувати воду з човна, а при полюванні на зайця з неї, при певному досвіді, дуже добре оглядати обрій; коли дивитись крізь дно, — місцевість рельєфнішає.

Всі вищейменовані тверді, плинні й газуваті речі розкладаються в певному порядку на канапі, ви ходите й усе кілька разів перераховуєте, перевіряючи, чи нічого не забули:

— Штани, значить є! Чоботи є!.. Онучі, значить, є!.. Набой є!.. Сало й ковбаса є!.. Гм-гм... є... Чи не мало буде?

— Досить, досить! — поспішає посемейство...
— А де ж стопка?
— Та ось, за рюкзаком!
— Поклади в рюкзака, а то закотиться. Ну, все, здається. Так я краще зарані виїду, щоб не спізнитись на поїзд.

Ви швиденько одягаєтесь, вкладаєте все в рюкзак.

— Ну, бувайте, здорові! Не сумуйте. Деньків за два-три я буду!

— А рушницю ти взяв?

— А й справді, де ж це вона?

— Та я стола нею підперла, бо ніжка поламалась...

— Та хіба ж можна рушницею?!

— А що їй зробиться? Хоч яка-небудь користь із неї...

А то ж...

— Ну, годі, годі! Бувай здорова. Поспитай у Катерини Миколаївни, як зайця салом шпигувати, а то ж потім зіпсуєш... Та купи сала не менш як на трьох зайців.

— На трьох?

— Ну, купи на п'ять! Я більше як п'ять не стрілятиму.

Поїхали...

II

Полюють зайців в основному трьома способами: з підйому, з-під собак-гончаків і на засідах.

З підйому можна полювати одному й колективом.

Ідеш собі один чи риллею, чи озиминою, чи бур'янами і «витоптуєш» зайця, який, як відомо, вдень лежить і відпочиває... Ви підходите до його лігвочка, заєць і вискакує...

Коли полюєте компанією, тобто колективом, краще йти так званим «котлом», такою ніби дугою, щоб фланги були спереду від центра. Заєць як вискочить, приміром, в центрі, то вже йому, інакше як на сковорідку, бігти нема куди.

— Як же краще, — питаєте, — полювати: одному чи колективом?

Майже однаково.

Коли йдете один, то один промазуєте, коли йдете колективом, то промазуєте колективом.

Дуже цікаво полювати зайців з собаками-гончакими.

Коли такі собаки є, їх пускають у лісок чи в байрак, вони біжать, підіймають зайця і «голосом» його гонять.

Ви стаєте на путі, де має бігти заєць, і мажете по ньому на тій путі.

Та краса заячих ловів з гончакими не тільки у вашому промахові...

Ви уявляєте собі, коли ціла зграя гончаків іде слідом за зайцем, ніби якийсь оригінальний, ні в якій філармонії не бачений і нечуваний, оркестр. Заливається флейта, трубить з переливами трубач, рывкає бас, гуде баритон...

«Скільки жару, скільки страсті в голосах...»

Ех, якби в наших оркестрах з такою пристрасстю грали оркестранти, — які б були симфонії!

Стоїш, слухаєш, рве серце тобі груди, поломеніє в тебе мозок, і ти мажеш, мажеш, мажеш...

На засіди ви виходите, коли вже добре стемніє...

Виходите в великому дубленому кожусі. Хазяїн вас питає:

— Може б, і свитку ще надягли?

— Ні, — кажете, — не треба. Не так уже воно й холодно. І вітру нема. Та й первак у вас з коміром. Теплий первак, я його добре підпережу, воно не продме.

Засідаєте біля величезного колгоспного ожереду солами...

Ніч темна, бадьора.

На небі, над ожередом, — зорі, на землі, під ожередом, — зайці.

Сіли, закутались.

— Ну, налітайте, которі тут зайці є!

Тихо-тихо...

Аж ось десь аж із сусіднього села:

— «Котила-а-а-ася...»

І тихо.

Ще щільніше закутуєтесь у кожуха...

Замислюєтесь...
Мимоволі із грудей:

Ой, зійди, зійди, ясен місяцю,
Як млиновеє коло...

І знову тихо.
Голова на солому хилиться, хилиться, хилиться... Під
кожухом тепло-тепло...
І на серці тепло-тепло...

Раптом над вухом:
— Доброго ранку! Заснули?!
— Драстуйте! Невже заснув?!
— А вже й сніданок на столі! Ходімте!
— Ходімо.
— А де ж ваша рушниця?
— Нема... Дивись.
Сюди-туди — нема рушниці.
— Та то так! Тут у нас не зівай! Підслідили, значить,
і хапнули. Ну, нічого: може, десь впливе...
— Неприємно! Не кажіть хоч нікому!

III

Додому ви все-таки зайця привезли.
— А де ж рушниця? — питається посемейство.
— Курок трошки закаприв: заніс до майстра.
Увечері ви їсте нашпигованого салом зайця. За столом
урочисто: перший в цьому сезоні заєць.
Трапезу ділить з вами і ваш вірний по полюванню то-
вариш.
— Будьмо!
— Будьмо!
По вечері ви благально дивитесь на вірного товариша,
а він, прощаючись, заплітається:
— Ти ж не забудь узавтра занести, що на зайця по-
зичав.

1945

ВЕДМІДЬ

I

Ведмідь у нас на Україні, крім як у зоологічних парках, ніде не водиться, через те не так уже й страшно по наших лісах вальдшнепа, чи зайця, чи лисицю полювати.

Були б ведмеді, — довелося б багатьом мисливцям рушниці попродати, бо наші охотники люди тихі, сумирні й поетично ніжні, а ведмідь — звір великий і реве: може перелякати.

Один мій приятель, дуже пристрасний охотник, коли ми, пам'ятаю, колись дістали таку телеграму аж із Вологодської області — «Назнали й обклали аж три ведмежих барлоги зпт приїздіть негайно...» — довго вдивлявся у ту телеграму й каже:

— Ти як знаєш, а я не поїду... Я — на бекасика люблю, бекастик — пташка сумирненька, — вона не реве і скальпів із людини не здіймає. А ведмідь — воно дуже велике й дуже буре, а снігу там багато: не втечеш! Не поїду я!

Не поїхали ми вдвох.

Ведмеді бувають бурі, і сірі, і білі...

Бурі — ревуть по лісах, починаючи з Брянщини...

Сірі звуться — «грізлі», вони, спасибі їм, водяться десь далеко.

А білі — ті у полярних морях та океанах, і далеко до них їхати, і холодно.

Ну, а проте для кожного мисливця забити ведмедя — то вже така для нього честь і така йому з того слава, що хоч теоретично, а хочеться.

Ви ж самі подумайте: по-перше — прекрасна ведмежа шинка і знамените ведмеже м'ясо, а по-друге — ведмежа шкура...

Лежить таке велике-велике та волохате ведмеже хутро у вас у кабінеті перед канапою.

Ви сидите на канапі, а перед вами приятелі сидять.

Ви їм кажете:

— Оцього ведмедя сам убив!

Приятелі ваші, як і взагалі в таких випадках усі приятелі, подивляться один на одного і обов'язково котрийсь із них кахикне.

Не звертайте на це «кахи» ніякої уваги й розкажіть їм, як ви спочатку, коли ведмідь вискочив із барлоги, вдарили його жаканівською кулею, але тільки поранили, а він, розлючений, як стрибоне до вас, а ви не розгубились, вхопили рогатину, добре вперлись у сніг і взяли лютого звіра на рогатину, і як у вас рогатина — трісь! — а ви хапаєте другу рогатину і прямо ведмедеві в груди! Аж тут друга рогатина — трісь! Ви тоді — за третю! Звір уже дихає прямісінько вам в обличчя... Третя рогатина...

Але тут дружина:

— Жалуйте, товариші, до столу! Чайку поп'ємо!

А коли ви вийдете з кабінету, ваш найближчий друг каже вашій дружині:

— Спасибі, хазяечко, що покликали, а то б довелось вашому чоловікові й за четверту рогатину хвататись!

Чого тільки не перетерпить людина за правду?!

II

Добрий мій знайомий, тов. С., хоч сам він і не мисливець, розповів мені дуже інтересний спосіб полювати ведмедя.

Сам я ніколи до того про такий спосіб здобути ведмеже хутро й цілу торбу ведмежого м'яса не чув, але спосіб цей, на мою думку, вартий всілякої уваги, тим паче, що він зовсім безпечний, і мисливець у всякім разі тут своїм життям не ризикує.

Виявляється, що дорослі ведмеді дуже пристрасні математики.

Ви назнаєте місце, де ведмідь полює, чи просто годується, берете великий аркуш дикту, пишете на тому диктові великими літерами таку математичну формулу:

$$2 \times 2 = 5$$

Написавши цю формулу, берете молоток і цвяхом прибиваєте до ясенка чи до дуба на тій стежці, де ведмедь подорожує. Прибивати треба не дуже високо та й не дуже низько, а так, щоб ведмідь ту математичну формулу побачив.

Прибивати краще опівдні, коли ведмідь одпочиває. А як вийде він увечері полювати, щоб він її вже уздрів.

Прибили.

Зразу ж біжіть додому, запрягайте коня в гарбу й їдьте до того математичного місця. Тільки ж не під'їздіть до нього близько, заховайте коня з підводою десь у ярку чи за скиртою соломи, а самі біжіть у ліс, вилазьте поблизу прибитої формули на дуба й чекайте нишком.

Ось іде ведмідь.

Тріщить ліщина, падають з неї галузки, і взагалі шум. Ви не бійтесь і спокійно собі чекайте.

Наткнувся, нарешті, ведмідь на дикт з математичною формулою. Досвідчені в такому на ведмедя полюванні люди розповідають, що, коли він побачить $2 \times 2 = 5$, з ним починає коїтись щось неймовірне.

Він то ступне назад, вдивляючись у числа, то знову до них підступить, протирає лапою очі, дивиться, дивиться і, пересвідчившись, що таки справді написано $2 \times 2 = 5$, хватается лапами за голову й починає ту голову ламати.

Ламає, ламає, ламає... Ви сидите — і нічичирк! Аж ось голова ведмежа тріскає й ламається.

Ви злазите з дуба, підходите до ведмедя, — а він уже мертвий, упокоївся з поламки голови над невірною математичною формулою.

Ви біжіть по підводі, під'їздіть, навалюйте ведмедя на гарбу, урочисто везіть додому. Дехто з мисливців, щоб не видати секрету цього способу полювання на ведмедя, потім б'є його кинджалом у серце.

— Наткнувся, — мовляв, — у лісі на ведмедя, він на мене накинувся, я не розгубився, схопився з ним у страшному герці, — і звалив його ударом кинджала прямо в серце! Ось, дивіться!

І покаже ще й кинджал у ведмежій крові.

А по-нашому — це нечесно: як здобув, так і розповідай! Завжди додержуйся стародавньої охотницької традиції: говори завжди правду, і тільки правду!

Ще раз говорю, що вищеописаного способу полювати ведмедя я не перевіряв, але всі, хто його знає, кажуть, що він дуже добушливий.

Спробуйте, товариші охотники!
Дикт не так дорого коштує, а ведмеже хутро — коштовна річ.
Та й м'ясо не дешево.

III

Ще був один непоганий спосіб придбати ведмеже хутро, але тепер навряд чи можна його здійснити, бо ґрунтовно змінилося на нашій Батьківщині життя.

Як знаємо за старих, дореволюційних часів цигани-мандрівники ходили по базарах та по ярмарках і водили за собою приручених і навчених різним нехитрим штукакам ведмедів:

— А покажи, Миша, як п'яний дядько з корчми йде!

— А покажи, Миша, як п'яна баба танцює!

Миша показує, бо в Миші в ніздрях залізне кільце, і як його за те кільце сіпають, Миші дуже боляче...

Тепер цигани ведмедів у нас не водять. Тепер цигани культурно по колгоспах господарюють та талановито грають на сцені свого циганського театру в Москві — «Ромен».

Так от і трапилася така охотницька за старих часів пригода.

Але хай за мене про неї розповідь учасник тої пригоди, хай розповідь так, як він мені колись розповідав...

...«У вересні місяці діло було, якраз на другу пречисту.

Полювали ми з Трохимом Свиридовичем та Семеном Петровичем вальдшнепів біля Кленової. А в Кленовій на другу пречисту величезний щороку ярмарок з'їздився. Як ішли ми через Кленову, бачили під слободою чималенький циганський табір з кіньми, возами, ведмедями й дітьми. Ведмедів було два, — і чималеньких. Ярмарок нас не цікавив, бо виїхали ми з міста виключно, щоб полювати. Ну, полюємо! Я зайця стукнув, пару вальдшнепів. Приятелі теж дечого підстрелили. Надвечір зійшлися перекусити. Сіли на узліссі — трапезуємо. Довгенько трапезували. Уже й сонце за Гулеву гору сховалося, а ми трапезуємо.

Уже Трохим Свиридович «Зібралися всі бурлаки» двинув, а ми все трапезуємо. Трохим Свиридович було як потрапезує, то співає, співає, аж заливається. Проспівали вже й «Зібралися» і «Реве та стогне» і «Гиля-гиля». Під «Кину кужіль на полицю, сама піду на вулицю» Трохим Свиридович навприсядки пішов. Уже й потанцювали, а проте все ще трапезуємо. Трохим Свиридович хотів під «Кучерява Катерина чіплялася до Мартина» вдруге навприсядки вдарити. Не вдарив — упав! Упав та головою на ягдташ з вальдшнепами. Витяг вальдшнепа з сітки, дивився, дивився на нього та й каже:

— Пт-та-ташечко! Люб-б-б-ая! За що ти мерррртвая? Хіба ж ти з-в-в-вір? Хіба ти мед-вед-мед-мідь?!

А потім як ісхопиться:

— Мед-вед-ведя хочу! Хлопці, — кричить, — давай мед-ведя полювати! За мною!

Ми за ним!

Я вже докладно не дуже й пам'ятаю, та й тоді воно мені не дуже затямилося, що саме було. Пам'ятаю, що кругом кричать цигани, ведмідь мене кусає, я ведмедя кусаю. Хтось мене за ноги, пам'ятаю, тягне, я когось за щось, пам'ятаю, тягну.

Прокинувся — темно. Лапнув праворуч — наткнувся на вуса Трохима Свиридовича! Лапнув ліворуч — ніби бороди Семена Петровича.

— А де ж, — думаю собі, — ведмеді?

А так якась проти ніби дірка і трохи світиться.

Я до дірки, стоїть людина, пиката й вусата. Я її й питаю:

— Ми, часом, не в барлозі?

А вона мені:

— Я тобі дам барліг! Я тобі дам такий барліг, що ведмедем зеревеш! Хлів станового пристава за барліг маєш?!

Тоді я все зрозумів! За все життя оце один тільки раз на ведмедя й полював.

— Інтересно! Тільки дуже дорого, — з сумом додав учасник тої пригоди...»

Тепер так на ведмедя полювати вже не вдасться: нема ярмаркових тепер, слава богу, ведмедів...

Хіба, може, в зоологічному парку? Але ні: не варт!
У всякім разі, не рекомендую!

IV

А приємно все-таки лежати на каналі, вкритій ведмежою шкурою, й посміхатися:

— Сам убив! Їй-бо, сам!

1945

БЕКАС

Присвячую Г. І. Косарьову

Бекас для охотника, насамперед, — собака!

Я ж ніколи не думаю, що ви таке твердження зрозумієте безпосередньо!

Ясна річ, що бекас — не собака, а птиця, але кожен мисливець знає, що полювати бекаса без собаки, це все'дно, що справляти весілля без музики.

Отже, коли хочете говорити про бекаса, треба перш за все говорити про собаку, бо без лягавого собаки ви бекаса не те, що не їстимете, а навіть не бачитимете.

Значить, давайте про... бекаса.

Бекас — невеличкий болотяний птах, сіренький, з біленьким на пузці пір'ячком, дуже меткий, із дуже довгим дзьобом, довгенькими ногами, зривається з характерним для нього криком і летить, навіжений, ніби він перед тим, як злетіти, випив мінімум двісті грамів: зигзагами.

Який же він смачний, смажений бекас!

Делікатес!

І, — майте на увазі, — бекас — це один з тих небагатьох сортів дичини, яку засмажують разом з уздром, з потрухами: дзьобика його під крильце, трішечки масла — і в піч.

Не дай бог, потім сметанки та, не дай бог, іще чогонебудь, — це така — вам кажу — симфонія, що... давай-те зараз же їхати на бекасів...

І знову ж таки: бекас без собаки і не делікатес, і не симфонія, бо без собаки — нема бекаса.

Значить, давайте про... собак!

Що таке собака — ви всі знаєте: голова, чотири ноги, хвіст і гавкає.

Трохи докладніше про породи мисливських собак і, оскільки йдеться про полювання бекаса, — значить, — про лягавих собак.

Такі є породи:

а) Лавераки.

в) Гордони.

с) Ірландські сетери.

д) Пойнтери.

е) Континентальні лягаві.

ф) Грифони.

g)спанієлі.

h) Пудель. Тепер ця порода переродилася скрізь на «пунделя».

Яка порода з них найкраща?

Та, з якою полюєте ви.

Коли придбаєте собі, приміром, лаверака, — то такого лаверака ні в кого не було і не буде.

— Ну, який собака! Не собака, а Едісон! Факт! Та послухайте, що я вам розкажу. Полювали ми...

І пішло, і пішло...

Хочете — слухайте, хочете — не слухайте, але такого собаки таки насправді не було і не буде.

Якої ж породи собаку посовітувати вам придбати?

Такої, яку ви вже придбали або хочете придбати.

Охотник-початківець, не зв'язаний мисливськими родинними традиціями, придбавши рушницю, шукає собаку.

Теща його, прекрасна завжди бабуся, почувши про бажання дорогого зятя придбати собаку, ласкаво й привітно (як і завжди теща) говорить, сильно натискуючи при розмові на шиплячо-свистячі приголосні:

— Ссссстера треба! Шшшшшикарний ссссобака в Акуліні Кузьмінішшшшшні! Дуже сссстойки робить! А, головне, акуратний, чистун. Я попрошшщу Акуліну Кузь-

мінішшшшну! У неї шшшшшвидко щщщщценята будуть! Якщо, на щщщщастя, не позззздихають! Дуже породисті щщщщщценята!

За місяць чи за два вам принесуть од Акуліни Кузьмінішни шшикарного сетера.

Які ж ви раді: перший у вашім житті мисливський собака. Ваш! Власний!

Пестите ви його, голубите ви його, доглядаєте, як сина, як найдорожче для вас створіння.

Купили ви йому нашійника, купили поводок і за кілька часу ведете до мисливського клубу, в собачу секцію, на експертизу.

Показуєте суворому дяді і так на нього дивитесь, як у дитинстві колись дивилися на батька, коли суворий і заклопотаний батько ваш ласкаво подивився на вас та ще й приголубив.

— Ну?! — запитуєте. — Песик! Правда, хороший і кровний? Га?

Суворий дядя дивиться на песика довго й уважно, а потім перекидає свій погляд на вас і байдуже кидає:

— Кундель!

— А мені казали — сетер!

— Значить, сетер-кундель! — кидає дядя.

— А як із ним далі? — трепетно запитуєте ви.

— Та що ж далі? На цім поводку не варто вішати, хороший поводок. Повісьте на простій шворці. Ні в його папи, ні в його мами сетер у крові не ночував! Кундель!

Після цього у вас удома з тещею гостро-короткий діалог, після якого теща резюмує:

— Акуліна Кузьмінішна жінщина не така, — а вже на сьомому році приобщалася й сповідалася. І ніколи я не думала, і ніколи я не гадала, щоб моя Люда (Люда — це ваша, значить, дружина) могла так помилитися щодо друга її жисті, а вона ж у мене одна, і куди я дінусь, і хто їй, та й не тільки їй, пектиме такі пончики. Невдячні тепер пішли молоді люди. Коли мати рекомендує собаку, то слід все-таки пам'ятати, що рекомендує собаку мати. Бо я мати не тільки Люді, а я тепер мати й вам. Не може, отже, бути

собака не сетер, а кундель! Од кунделя чую! Людо, дай мені понюхать!

Перший собака для мисливця-початківця дуже трудний собака.

Потім уже буде легше...

Потім уже, коли ви познайомитесь і з мисливцями і з їхніми собаками, коли ви вже знатимете, що був на світі знаменитий Камбіз, чорний пойнтер, і знаменита Алі, лаверак, і знаменитий Джой — гордон, — тоді вже ви придбаєте собі таке цуценя, яке вам більше до вподоби.

Коли вам більше до серця пойнтери, вам скажуть:

— У Василя Івановича є сука-пойнтер камбізівських кровей. Сам Камбіз Перший колись перестрибнув через неї, коли вона вилазила з вагона на станції Бориспіль.

Придбали ви чудесне, приміром, пойнтереня.

Як його назвати?

Безперечно — Джек, або Джой, або Стек!

Ніколи в житті не прозивайте його Бровком чи Цяцею (коли вона — сука), чи Терном, боже вас борони: таке ім'я може навіки зіпсувати собаці таланти, хоча б собака була навіть богом.

Привели, чи принесли, чи привезли ви, значить, песика додому.

— Правда, славний песик? — запитуєте ви у своїх домашніх.

Теща ваша, подивившись примруженими очима на вас і на песика, піде до своєї кімнати, нічого не сказавши.

Дружина ваша Люда подивиться спочатку на свою маму, яка водночас і ваша теща, погладить песика по голівці й прокаже:

— Хороший песик! А чумка в нього скоро буде?

— Мабуть, скоро, — відповідаєте ви.

— Хоч би скоріше! Кажуть, що вже як собачка перече мує, то тоді вже не дохне.

— Так, тоді вже не дуже дохне!

— А від чумки дохне?

— Дохне!

— Хоч би скоріше чумка!

— Де ж ми його пристроїмо? — ласкаво запитуєте ви.

І тут чуєте тещину пораду з сильним притиском на шиплячо-свистячі й голосні:

— Двоспальне ліжко, може б, ви йому поставили? А може б, окрему канапу.

— Мамо, — заспокоює дружина, — ну чого ти хвилюєшся? Скоро ж буде чумка!

Починається виховання мисливського собаки, а від виховання залежить все: і добутливість вашого полювання, і вся краса, й насолода від полювання з мисливською собакою високих кровей.

На другий день після того, як у вас оселився симпатичний чистопорідний песик, починається дискусія на тему:

— Хто витиратиме?

— Я не витиратиму! — кидає теща.

— Я вже сьогодні п'ять разів витирала, а чумки ще нема! — заявляє дружина.

— Витиратиму я! — рішуче кажете ви. — Де це наші ганчірки подівалися? Скрізь були ганчірки, а тепер хоч би тобі одна.

Витираєте, значить, ви...

От ви витерли вже пізенько, лягаючи спати, поклали Джека на його місце і лягли.

Джекові скучно за мамою, йому скучно за братіками, за сестричками, — Джек так жалібно-жалібно скавучить.

Теща ваша, виходячи з «удобств» і човгаючи пантофлями, ласкаво заспокоює Джека:

— Цить! Цить! Здох би ти йому!

В цей час ви кашляєте і кидаєте:

— Джеконько! Спи, голубчику!

І чуєте тещине:

— Спи, песику. Спи, любенький. Навіки засни, собаченько наш хороший.

Заснув Джек, заснула теща, заснула дружина, засипаєте ви...

А засинаючи, чуєте, як дружина уві сні кличе благально:

— Чумко! Чумко! Чумочко! Швидше, швидше, швидше!

Так росте у вас ваш улюблений і чистопорідний Джек. Він росте, а ви витираєте.

Витираєте й водите Джека гуляти.

Щоб не часто витирати, частіше треба водити гуляти, а як не часто водити гуляти, тоді часто треба витирати.

Водити гуляти малесенького чистопорідного песика з п'ятого-шостого поверху разів по п'ять-шість на день — дуже приємне спортивно-гімнастичне заняття.

Зразу так-таки ви беретеся і вчити Джека різних потрібних мисливських штук: іти за ногою, приносити поноску, шукати заховану якусь таку річ і т. ін.

Особливо приємно вивчати собачку знаходити ваші нічні пантофлі.

Чистої породи песик за 2—3 дні збагне цю науку, а вже за 2—3 тижні біля вашого ліжка лежатимуть усі пантофлі вашої родини й усіх сусідів, що живуть у спільній з вами квартирі.

Веселі часи настають, коли в песика зубки починають прорізатися.

Тоді одного чудового ранку ви прокидаєтесь, бо сильно скавучить собачка і сильно кричить дружина Люда:

— Модельні! Боже мій! Єдині модельні черевики!

— В чім річ? — запитуєте ви.

— Поїв модельні черевики!

— Хто поїв модельні черевики?

— Ваш Джек поїв модельні черевики!

Тижнів на два ви переходите з дружиною на «ви»...

А ще за кілька часу з поважною вашою тещею припиняються всякі зносини і на «ти», і на «ви», бо од її улюблених нічних шльопанців залишилися дві недогризені стельки.

Але то нічого, — ви все рівно Джека любите, він уже носить поноску, він шукає речі, і ви самі бачили його першу стойку у дворі на сусідчину рябенку курку.

Ви ще й «піль» йому не сказали, а вже в роті в нього весь курчин хвіст, а курка сидить зверху на хліві й одчайдушно всіх запитує:

— Куда-куда-куда?! Куда-куда-куда?!

Траплятимуться і такі випадки: ви прийдете додому, а з вами не балакає навіть Юрко, ваш коханий синочок.

— Що таке? — запитуєте ви.

Мовчання. Напружена тиша. Тільки все посемейство суворо якимось дихає.

— Юрасику, що трапилось?

— Джек вісім котлет із'їв.

А як перед різдвом така в родині буде ситуація, то почувте:

— От індика тільки архирейський носик залишився!

— З шийки, значить, почав? — проказуєте ви. А що ви більше скажете?

І так до перших роковин з дня уродин вашого хорошого песика.

Потім непогано віддати песика для науки досвідченому єгереві.

Єгер — це людина, що вчить чистопорідних мисливських собак. І зробить із вашого Джека одного в світі.

Але з єгерем ви вже самі майте справу.

Одно скажу: доки ваша собачка в єгеря, ви ходите в старому костюмі і в старих черевиках, а ваша дружина ніколи не придбає собі модельних черевиків.

І ви прекрасно знатимете, почім тепер вівсяна крупа і пшоно, і що ваш Джек за один місяць з'їдає мінімум четверик коней.

І от, нарешті, Джек готовий.

Перше з ним самостійне ваше полювання на бекасів.

— Стойка!

— Піль!

Джек кидається, і з-під нього вискакує... здоровенна жаба.

А повернувшись колись із полювання, ви розповідаєте своїм приятелям:

— Посилаю Джека: «Побіжи, пошукай, чи нема на тім болоті бекасів». Джек побіг, метнувся сюди-туди по болоту, бігав, нюхав, прибігає, висолопивши язика.

— Що, — питаю, — нема?

— Нема! — каже.

А бекасів, товариші, треба смажити, не розчиняючи їх, з потрухами, з уздром.

Ах, яка це смачна, благородна, ніжна дичина!

ВОВК

I

Мисливцеві, що йому вперше в житті доводиться їхати чи йти полювати вовка, раз і назавжди слід обов'язково запам'ятати стару нашу народну приповідку:

«Не бійсь вовка, — сідай у хаті».

Вовк — хижак і хижак лютий, кровожадливий, — проте боятися його нема чого.

Кіндрат Калистратович Моргниоко давній і досвідчений убийвовк, — так він усім розповідав і всіх учив, що вовк — звір надто полохливий і боязкий.

— Ось послушайте, — казав усім Кіндрат Калистратович. — Живу, як знаєте, я на хуторі і якраз на узліссі. Кошара моя стріхою аж на ліщину ніби налягає. От вовк і нанюхав моїх овечок. Продер гупої ночі під стріхою в кошару дірку та й уплигнув серед овечки. Ну, в кошарі, звісно, гвалт, — вівці: «ме-е-е!» та й у хліві, — а хлів поруч, — корова в рев! Я почув, вискочив з хати та прожогом у кошару. А воно щось сіре повз мене під стріху — шелесть! Крізь дірку проскочити не встигло, як я його за хвіст, а воно, видите, вовк. Ну, лякливий же, я вам скажу, звір! Така вже, звиніть, неприємність! Хоч що ви мені тут кажіть, а вовк — звір кріпко полохливий!

А на нашу думку, це ще не такий сильний аргумент за вовчу полохливість, бо хто знає, яка б «неприємність» вийшла, коли б вовк зненацька вхопив Кіндрата Калистратовича, ну, не за хвіст, а взагалі ззаду... А Кіндрата Калистратовича ми всі знали за хоробру і сильну духом людину.

Та хоч вовк, може, й не такий уже сильно полохливий, проте ще раз кажемо:

«Не бійсь вовка!»

Полювати вовка — це для мисливця і честь, і обов'язок, бо хто ж таки не почервоніє й очей долу не спустить, коли йому скажуть:

— Сидите ви тут, сидите, охотниками прозиваєтесь, а у Вербовому хуторі вчора вовки трьох овець зарізали та телиці лівий задок од'їли.

— А де це Вербовий хутір?

— Од Зачепилівки кілометрів не більш як п'ять буде. Як доїдете до могили, так дорога вліво піде, тією дорогою й їдьте. Ярком переїдете, беріть праворуч, та понад ярком, понад ярком, нікуди не звертаючи, якраз у Вербовий хутір і в'їдете...

— А вовки хіба в самому хуторі?

— Ну, на хуторі питаєте кривого Степана, — він знає, де вовки. Той усе на світі знає. Давній охотник, тільки правов не вибрав.

— Чи не в Перещепиному це лісі? — кидає Кіндрат Калистратович.

— Та, мабуть, що в Перещепиному. Де ж їм більше бути, як не в Перещепиному... І лісу чимало, і самі ж вам ярки та балки. Тільки в Перещепиному. Вовка там, як хмари! Закурить нема?

— Закурюйте?

— Так почекайте, — устряв знову Кіндрат Калистратович. — Як у Перещепиному, так чого ж нам тоді до Вербового хутора їхати? Перещепине — воно ж біля Розлогого хутора, а Вербовий — так він же біля Кучерявої балки... То, може ж, то вовки з Кучерявої балки?

— Мо'ї так! Воно, конешно, вовк, конешно, звір! Правильно! Тільки в Кучерявій! Густа балка і чималенька балка. Ох, і вовка там! Як завиють, — волосся дротом!

— Так тоді давайте до Вербового вдаримось! Це — в Кучерявій!

— Так-таки до Вербового й прямуйте. То там питаєте кривого Степана, — його всі там знають. Той вам і розкаже, й покаже. Він усе знає, бо охотник давній, от тільки що оце тепер правов не вибрав.

— Ну, поїхали! Прощавайте! Спасибі, що сказали!

— Щасливої! Підсипте ще махорочки! Запашна махорка!

— Закурюйте!

— Спасибі. Так, як ярком переїдете, беріть зразу понад ярком, і аж до самого Вербового. Три ж овечки й телиця, — государству ж збитки які. Ніззя, треба винищити. Бувайте здорові!

II

Ну, значить, переїхали ярком, взяли праворуч, та понад ярком, понад ярком, нікуди не звертаючи, прямісінько у Вербовий хутір.

— Тррр! Драстуйте, бабусю!

— Драстуйте!

— Де тут, скажіть будь ласка, кривий Степан живе?

— Кривий Степан?

— Еге! Охотник!

— Так він же тепер не охотник: він без правов! А живе він... Одна... Друга... Третя... Четверта... П'ята... Шоста... Сьома... за четвертою хатою повернете в уличку. Тією вуличкою у самісінький двір так і в'їдете.

— Спасибі, бабусю!

— Тільки сьогодні неділя, мабуть, його вдома нема, на охоту пішов.

— Та то вже як там буде!

За четвертою хатою вулички нема. Стали.

Бабуся кричить:

— Та куди ж ви? Вже проїхали!

— Та то ж, бабусю, третя хата, а не четверта!

— Дивись, а я думала — четверта. Недобачаю вже я. Не тільки вулиці, а вже й нитки в голку не вштрикну.

Завернули у вуличку і прямісінько в двір.

— Драстуйте, Степане! як вас?..

— Іванович...

— Степане Івановичу! Це ви охотник?

— Охотник то я, конешно, охотник, так тільки не встиг правов виправить. Без правов. Не охочусь тепер...

— Вовки, кажуть, одолюють тут вас?

— Ні, такого щось не чують! Тихо з вовками, хвалити бога, тихо поки що... Зайчики, ті, конешно, попадаються. І густенько... Лисичку іноді торохнеш... Буває...

— А троє овець хто зарівав?

— Троє? Не слухав! Позавчора Секлета, односібниця, заколола, так не вівцю, а кабанчика...

— А телиці зад хто од'їв?

— Що ви, товариші? Це — брехня, вірте совісті, брехня. Десятий рік я старшим корівником. Коли хто навіть уда-

рять, строго взиськую, а не то, що цілі зади од'їдуть... Хто ж це вже підкопується?!

— Та ні, ми, Степане Івановичу, про вовків!

— Які такі вовки, коли в мене по 2000 літрів на фуражну корову, а вони — «зади од'їдають»? Хай знімають, коли не вірять!

Розтлумачуєте, кінець кінцем, у чім річ, і Степан Іванович заспокоюється.

— Так у вас про вовків, значить, не чуть? А так поблизу де-небудь?

— Говорили, що кілометрів за п'ятнадцять звідси, у Попівському, ніби виють. І що справді ніби комусь зад од'їли... Не знаю тільки кому — чи телиці, чи комусь іншому...

III

— Поїдьмо, товариші, на Попівське! Може, там справді щось організуємо, — каже Кіндрат Калистратович. — Там-таки справді бували облави на вовків і там-таки є справжній мисливець, бо має і прапорці, і зможе зібрати гучків-загонщиків, і знає, де поставити на номера. А я як фахівець у цій справі навчу вас, як полювати вовків облавою.

— Поїдьмо! Забились, так уже поїдемо. Сьогодні, може, вже не встигнемо, ну що ж, лишимося, завтра й полюємо!

Поїхали.

Кіндрат Калистратович, давній убийвовк, розповідає про вовчу облаву.

— Ой, цікава ця штука, товариші, облава на вовка. Вовк залягає на день у густій хаші і там лежить до ночі і тільки вночі виходить од'їдати телицям зади, різати овечки та лошата. Досвідчений охотник зарані вже знає, де вони є, бо прислухається до їхнього виття, а то й сам, виючи по-вовчому, викликає їх на відповідь, щоб уже напевно знати, де саме вони лежать. Коли це все вже вивчено, тоді призначається облава. З'їздяться мисливці, зарані сповіщаються загонщики, з двох боків те місце обтягується

шнурком, з прив'язаними на ньому прапорцями. З одного боку, де прапорців нема, розставляються на номерах охотники, а навпроти, здалека, заходять загонщики, запускаються, коли єсть, собаки... Звір піде на охотників, убік він не побіжить, бо боїться прапорців... От, значить, обложили, стали. Загонщики чекають знака, коли починати... У лісі тихо-тихо... Іноді тільки трісне гілочка, упаде шишка, стук-стукне дятел... Ви стоїте й «прочісуєте» зором свою територію: де стежка, де галявина, — щоб зарані вже знати, як бити вовка, коли він піде — чи просто на вас, чи, може, трохи праворуч чи ліворуч. Ви ж знаєте, що й праворуч, і ліворуч на номерах ваші товариші-мисливці. Отже, щоб не допустити його на їхню територію, а щоб вовк був ваш! І тільки ваш! От почалися гони. Крик, шум, гам. Тріщить десь ліщина, гавкають собаки, стріляє старшина загонщиків... Не ліс там у загонщиків, а пекло. — Га-ла-ла! Тю! Го-го! Ух! Ох! Та-ра-ра-ра! — Пекло це прямує на вас. Отут уже держіться. Тут уже кожний тріск гілки — то тріск усіх ваших нервів. Падіння шишки з ялинки — атомна бомба. Стрибок зайця — мінімум стрибок жирафи. Лисиця — тигр. А ви ж зайців і лисиць не стріляєте. Боже борони! Найтяжчий злочин — стріляти на вовчій охоті в щось інше, крім вовка. І от, нарешті, іде він. Я його, товариші, не тільки на око впізнаю, я його ходу за сто метрів знаю, я чую його єством своїм усім. І от — між кушами — мельк! — сіре. Раз на мене — вважайте, що вовка нема. З першого пострілу. А там іще — постріл, там постріл. А якась роззява то й не помітить. А дехто, помітивши вовка, — на грушу. Буває й таке. А дехто й собаку, замість вовка, стукне. Буває й таке. Наближаються гонщики:

— Скільки взяли?

— Трьох!

— Скільки пройшло?

— Два!

— Ех, ви! Як же це ви зівнули?!

І от тоді на узліссі оповідання про колишні облави...

— А тоді, пам'ятаю...

— А тоді...

— А раз...
Та що там говорити...
Кіндрат Калистратович аж упрів, оповідаючи про вовчу облаву. Очі йому блищать. Почервонів увесь.
Слухачі зачаровані...

IV

Їдете, значить, ви на Попівське.
Обабіч дороги, аж ген-ген — куди око дістає, закучевилися зелені вруна колгоспної озимої пшениці.

А за зеленими, на пагорках, чорніє, ніби воронове крило, колгоспна зяб...

Аж ось мчить з гори віз. Кобильчина летить галопом. На возі стоїть громадянин, кашкет йому набакир, в лівій руці віжки, а в правій — батіг, що загрозило навис над кобильчиною:

— Н-н-н-о! Н-н-н-о!

— Куди летиш, дядьку?

— Вовк!

— Де?

— Отам, на горі, на пшениці! Мишкує! Н-н-но!

Кіндрат Калистратович, як старий і досвідчений убийвовк, резюмує:

— Нічого вдивительного нема! Може бути! Старі вовки, розлучені, що нічого не бояться, іноді виходять і вдень помишкувать на поле. Буває. Сіпни, Петре, коні, може, справді побачимо...

Підтюпцем вибираєтесь на гору. Праворуч од дороги пшениця пішла схилом до річечки. За річкою весь у вербах невеличкий хутірець.

— Он! — аж скрикнув Кіндрат Калистратович.

Справді, серед великого лану озимої пшениці стоїть сірий звір. Він нахилив голову і щось ніби винюхує. Потім починає гребти лапою землю.

— Хлопці! — шепотить Кіндрат Калистратович. — Один стрибай тут і, пригнувшись, до річки. Другий ізстрибуй трохи далі. Петре Івановичу, ви станете отам за пагорком, а я спущусь до он тієї вербички. Поволеньки сходьтесь

і наганяйте його на мене. Я не промажу. А ти, Петре, їдь собі потихеньку дорогою та співай, щоб він на тебе поглядав. Пішли.

Всі, попригинавшись, розбігаються, як наказав старий і досвідчений убийвок Кіндрат Калистратович, і починають оточувати звіра. Звір, видать, не дуже полохливий, бувалий звір, бо не видно, щоб дуже нервувався. Побачивши, що до нього наближаються люди, він потихеньку почав одходити, і тоді тільки, як гарячий Петро Іванович, не витримавши, побіг за ним, — легеньким скоком подався на хутіречь, прямісінько на Кіндрата Калистратовича.

Підпустивши звіра метрів на п'ятдесят, Кіндрат Калистратович вистрілив.

Звір дико зааяякав, підстрибнув і вдаривсь об землю. Кіндрат Калистратович його вдруге...

Раптом із садка крайньої хати одчайдушний крик:

— Тату! Нашу сучку вбили!

І на постріли, і на крик вибігають чоловіка з п'ять хуторян...

Тут дозвольте хвилин на п'ять перервати оповідання...

А через хвилин п'ять ясно вже було все:

— П'ятдесят і не менше!

Зійшлися на тридцяти.

— Та заберіть семеро цуценят, бо чим я їх годуватиму!

Їдучи далі, Кіндрат Калистратович говорив:

— Нічого вдивительного нема, що вовк виходить і вдень мишкувати на поле...

А подумавши трохи, ніби сам уже до себе, додав:

— Тільки ж той був без цуценят.

1945

«РУЖЖО»

Всі, розуміється, зразу на гвалт:

— Чому «ружжо», коли насправді — «рушниця»... А як не хочеться, щоб була «рушниця», то вже «ружье», але ж ні в якому разі не «ружжо».

«Рушниця» — правильно. За всіма словниками — «рушниця». Згодний.

І «ружьє» — правильно. Згодний. Це по-російськи.

А от мені хочеться, щоб було «ружжо», бо так називав цю річ той дід, що вчив мене колись з неї стріляти.

Так от, значить, про «ружжо».

«Ружжо» — це така штука, з якої стріляють.

Виходить, що, коли нема ружжа, нема й мисливця.

Тобто він є, але він, сказати, не справжній мисливець, а яловий, платонічний.

Такий мисливець ходить сумний і задумливий, очі в нього печальні-печальні, і при зустрічі з вами він каже:

— Ех, якби мені оце ружжо. Та ще таке ружжо, як у мене було. Скільки ж я виводків крижня знаю. А чирят! Хай мене бог поб'є, як випливають... Як ряски! Лисичах шість нір назвав. По шестеро молоденьких та по дві старих у кожній норі. Сорок вісім шкурок висіло б у мене оце на горищі. А вовче лігво у Кривій балці! А ви оце з ружжом та тільки ото одного деркача й устрелили... Ех! Ружжа нема!

Та одійде від вас кроків на десять, обернеться, подивиться ще раз на вас, махне рукою:

— Нема ружжа!

От що таке «ружжо» для мисливця...

Ружжа своєю конструкцією діляться на два види:

1) Шонполка. Дехто його неправильно називає шомполка.

2) Центрального бою, або централка.

Шонполка, значить, і централка.

Ну, ви, очевидно, знаєте, яка різниця поміж шонполкою і централкою.

Шонполка набивається просто в люфу (ствол), а централка набивається готовими набоями, що закладаються в так званий набойник (патронник). Ружжо «переламується», закладаються набой, потім знову складається — і все...

Та ви це все знаєте, розуміється, це я говорю для того, що може трапитися людина, яка зроду-віку ружжа не бачила.

Я, приміром, зустрічав людину, яка прожила півсотні літ на білому світі й кавуна не бачила...

Буває...

Яке ж ружжо краще: шонполка чи централка?

Цього я вам не візьмуся говорити: і не просіть, і не благайте.

Коли б ми з вами тут списали цілі стоси паперу, чи наговорили тисяч із десять кубометрів найученіших слів, доводячи перевагу централки перед шонполкою, все одно знайдеться кілька чоловіка з гурту, що зразу ж вас ошелешать:

— Централка, кажете, краща?! І що ото воно говорить?! А чи бачили ви мою шонполку, що ще прадідові моєму оцього пальця одірвала, як курок одскочив?! Бачили?! Так чого ж ви ото так централку вихвалюєте? Ну, куди, скажіть, ота ваша пукалка проти справжньої, як от і в мене, шонполки? Ви ж не бачили, як із моєї шонполки вовк на шістдесят сажнів перекида пішов?! Бачили?

— Ні, не бачив!

— То й не говоріть! Централка — вона, конешно, теж ружжо. Ложа — красива, лакована, стволи теж рівні, виділані стволи... Да... У руки візьмеш, так вона справді таки вроді настояще ружжо. А от як на ділі вона, конешно, стріляє, то не так стріляє, як моя шонполка стріляє... От сказати так: якби мені оце кріпкого сталюного дроту, — небагато його й треба! — щоб я кріпко ствола до ложі вкріпив, притяг, як слід, ех, ціни б не було моїй шонполці! Дід іще покійний як прикріпили, то й досі! Вони тоді, ох, і дроту ж дістали! У того, як пак його, — та не дай збрехать, та в отого, що взяв племінницю в нашого графа Капніста. От, дивись, і вилетіло ж. Та ще він сірими в яблука жеребцями їздив... Четвериком! А ліва пристяжна було голову аж до землі, курява з-під неї стовпом-стовпом! А кучер сидить та тільки покрикує: «Побережись! Поберррежись!» Так отоді ще дід покійний вкріпили, а тепер воно розхиталось трохи. Стріляє добре, тільки, як стрельнеш, так воно ніби цапки стає... Дроту б мені, щоб вкріпить. І небагато й треба. Не виділюють тепер такого дроту. Ох, і

сильно б'є. Одного разу я націлив чирьонка, добре націлив, як гахнув, а воно мені повз праве вухо тільки — д-з-з-з-з-з! — як свисне, — так куди сильней, як Штаньків паровик! А то воно курка вирвало, так він мені ото повз ухо тільки — д-з-з-з-з! Лапнув рукою, — вухо на місці, тільки з того часу трохи недочувати став. Дуже сильно ружжо б'є. А ви кажете — централка краща. Чирьонка я тоді не вцілив... Та то нічого, на другий день я підкрався з-за очерету, а воно біля берега плавало, так я його палкою. Все одно не втекло. Так ото щоб після цього я проміняв свою шонполку на якусь там централку... Та ніколи в світі.

Ні, — доводити перевагу централки перед шонполкою або навпаки, — зайва річ.

Особисто я — за централку.

Чому?

Ну, такий у мене смак.

Хай лають мене за це шонполники, хай кепкують з мене, — терпітиму, що ж поробиш.

Але сказати, що «я за централку» і тільки, це все одно, що нічого не сказати.

За яку централку?

За курковку чи безкурковку?

Ах, страшно говорити, що я, приміром, за безкурковку. Вже бачу презирливу посмішку он у того слухача чи читача і зневажливе:

— За безкурковку!.. Чому саме за безкурковку?.. Ну, чому за безкурковку?... Безкурковка — це все одно, що без вуха жінка. Дивишся на неї — і жінка, як жінка, а чогось нема. Так і безкуркове ружжо. Держиш його, гладиш його, а зачепитися ні за віщо. Летить качка, а ти не знаєш, чи зведені в тебе курки, чи ні, чи пересунув ти того предохранителя, чи не пересунув. Сіпаєш-сіпаєш за собачку, а качка вже от он де. А як перед тобою курки, так тобі видно, чи вони зведені, чи вони в тебе не зведені... клац-клац! Сіп-сіп! Бах-бах! І хоч качка й летить-таки, так зате ти вистрілив і вистрілив вчасно. Ні, безкурковка ні до чого. Тільки з курками. Дід, умираючи, казав батькові, а бать-

ко — мені: «Ніколи не купи́й безкуркового ружжа. Тільки з курками».

Ну, гаразд: з курками — то й з курками, безкурковка — то й безкурковка.

Але й це ще далеко не все.

Який калібр найкращий?

Дванадцятий? Шістнадцятий? Двадцятий?

Я — за двадцятий калібр!

Тільки ж нікому не кажіть, бо одразу ж почнеться:

— За двадцятий? Двадцятник?! Так краще ж із бузинової пукалки стріляти. Принаймні — дешево, а наслідки однакові. Я розумію, — стріляти, так уже стріляти, щоб і постріл був як постріл, щоб і площа обстрілу була як площа. Дванадцятка — це ружжо! Ну, ще шістнадцятка сюди-туди. А двадцятка? Та я її і за ружжо не вважаю!

— І ніколи з двадцяткою не полювали?

— Та ні, була в мене років із п'ятнадцять тому двадцятка, ох, і ружжо було! Било, щоправда, дуже гучно, але все ж як удариш, хоч де б дичина була, — дістане. Так одно воно й було. Тепер таких ружжів не виделують. Е, ні, я за дванадцятий калібр. Ружжо серйозне, ґрунтовне, — не іграшка.

Є ще один «сорт» рушниці, що його спеціально замовляють аматори для себе.

Це так звана утятниця.

Величезний ствол, страшенна ложа, — набивають її силою пороху й дробу, не несуть, а везуть до озера, де восени табуняться дикі качки.

І бахають.

Щоб стріляти з утятниці, треба вміти добре робити задне сальто.

Утятниця, положим, сама вам сальто зробить, але краще вистрілити і зразу ж самому йти в сальто. Буде легше.

— Чого це вас так покандзюбило? — запитав я в одного мисливця.

— Е, це вже давно! Років з десять тому! З утятниці стрельнув! Не розгинаюсь, не розгинаюсь, десять літ уже не розгинаюсь!

Але калібром діло не кінчається.

Якої фабрики, марки якої ружжо найкраще?
Якби хтось із охотників-початківців забажав придбати
собі рушницю — яку «марку» йому посовітувати?

Давайте подумаємо.

Наші ружжа вітчизняні: тулка, іжевка, — хороші вони.
Прекрасні!

Є англійські: Перле, Голланд-голланд.

Французькі: Лебо, Франкот.

Німецькі: Зауера.

Чеські: Новотного (виняткові рушниці).

М. Т. Рильський зберіг у своїй пам'яті, та й мені переказав вірші про ружжа Новотного:

Коль ружье бьет на полсотни
Или больше саженой, —
Это значит, у Новотны
Сотворен феномен сей.

Та якої ж фабрики ружжо вам посовітувати?

Бачите, я взяв собі за правило в придбанні мисливського приладдя не давати нікому ніякісінських порад.

Можу вас тільки зазнайомити з традиційною тактикою, якої ви повинні дотримуватися при оцінці рушниці чи будь-якого іншого охотницького приладдя, — коли вас запитуватимуть чи прохатимуть таку оцінку дати.

— Бачили моє ружжо? — питають у вас.

— Ні, не бачив!

— Ось, подивіться!

Ви берете рушницю й уважно її розглядаєте. Обов'язково при цьому подивіться на світло у стволи, попробуйте курки, зважте її на руці, націльтеся з неї. Причому націляйтеся разів кілька, швидко й рвучко прикладаючи ложу до плеча, — це значить, ви пробуєте, чи прикладиста вам ця рушниця.

В цей час хазяїн рушниці вам обов'язково говоритиме:

— Б'є прекрасно! Знаєте, ніколи не думав, що на такій віддалі можна вбити щось. Зайця торік восени зняв, так усі здивувались. Я стріляв так просто, щоб наполохати, а він намертво. Всі потім перевіряли, бо ніхто не вірив...

119 метрів. П'ять дробин попало і всі навиліт. Такого бою я ніколи не бачив. Так воно ніби й не дуже показне, а б'є, то вже б'є.

— Якої фабрики? Не розберу я, що тут написано.

— Та я й сам не знаю. Казав мені один тут майстер, що стволи Голланд-голланд, ложа Лебо, а магазинна частина наша, тувльська. Ну, вже що б'є, так і не говоріть.

Ви спокійно зауважуєте:

— Мені подобається. Симпатичне якимось воно. Повинно бути з хорошим боєм.

Хазяїн рушниці буде дуже з вашої «рецензії» про його рушницю задоволений.

Потім вас обов'язково будуть запитувати про ту рушницю інші мисливці:

— Бачили рушницю в Н.?

— Бачив! А ви бачили?

— Бачив.

— Ну й як? — тепер уже ви запитуєте.

— По-моєму, лушня!

— І по-моєму, лушня!

Нарешті ми дійшли до найпоширенішої «марки» всіх наших ружжів.

Марка ця — лушня.

Найкраща рушниця — ваша.

Решта — лушні.

Це з вашого погляду.

А з погляду ваших товаришів-мисливців і ваше ружжо потрапляє до розряду лушень.

Це вам, звичайно, боляче, але нічого не вдієш: такий закон.

Отже, купуйте рушницю якої завгодно фабрики: для вас вона буде найкраща, і з таким боєм, якого ніде не бачили і не чули.

Придбали ви рушницю.

Насамперед її треба пристріляти.

Що це значить?

Це значить, що вам треба підібрати для набоїв стільки пороху й шроту, щоб вона якнайкраще біла.

Що значить якнайкращий бій у рушниці?

Це значить, щоб вона була різко, щоб осип дробу був рівномірний. І щоб шріт той летів якнайдалше.

Але це все в теорії.

На практиці у 90 відсотків наших мисливців ви почувете:

— Пристрілювати? Е! Що ж воно то за ружжо, що його ще й пристрілювати треба?! От у мене: клади, скільки влізе, — як часи. Оце ружжо!

А той, у кого шонполка розхиталась і при пострілі цапки стає, той твердо собі затямив:

— Та як же ж це так можна, щоб один заряд на всі випадки був. А як мені треба полоснути по табунові шток у півсотні крижнів, що ж я в них однаковим, як і в одного чирьонка, зарядом стріляти буду? Та що ви мені розкажете? Як я вже назнав, де вже сідає такий табуняка, так я ж і заряд відповідний повинен мати. Я вже насиплю пороху тільки так, та й шроту не пожалкую. Щоб уже бить, так бить. От якби дроту сталюого дістати, щоб як слід вкріпить. Бо без дроту воно, як стрельнеш, може сильно цапки стати. Не виделують тепер такого дроту.

Пристрілка ружжа не дуже популярна річ.

— От як пощастить гадюку у ствол заманити, та потім гадюкою стрельнути, — тоді вже буде бити без промаху. Ох, тоді ж і б'є! Ох, і б'є ж!

Пристрілюючи ружжо, та не тільки пристрілюючи, а й частенько непристріляними набоями стріляючи чи стріляючи з шонполки зарядами на великий табун крижнів, — треба мати на увазі, що вас удома можуть запитати:

— Що то в тебе — флюс, чи що? Зуби ж у тебе не боліли?

— Та вчора звечора кутній правий щось крутить і крутить, крутить і крутить. Мабуть, флюс.

— А чого ж щока вся синя?

— Хіба синя?

— Як печінка.

— То, мабуть, синій флюс. Чув я, зубний лікар казав, що тепер посиніли. Ще не зовсім з'ясовано, від чого воно.

— А чого ж лівою рукою ложку держиш?

— Праве плече щось не той... Шарніри щось не ходять. Мабуть, ревматизм. Летючий, мабуть.

— От ходите там по болотах. Сидів би краще вдома.
«Усидиш...» — сам собі думаєш...

Коли запитують родичі, — це ще нічого. Значно гірше, коли викликають карету «швидкої допомоги».

Говорячи про рушницю, не можна не згадати про шріт і про порох.

Про шріт слід знати, що не можна стріляти бекасином ведмедів, а картечцю — бекасів.

Цурпалками з гвіздків, накраяними з допомогою зубила й молотка, можна стріляти з однаковим успіхом і вовка, і вальдшнепа.

— Ваш отой дріб, лавошний, — він до моєї шонполки не іде. Ніжний він дуже. А от я оце собі гвіздків накраяв, — ця штука здорово б'є. Летить вона ніби цурка і як уже зачепить, нікому вже не воскресать.

Порох!

Порох завжди треба держати сухим. Так говорить мудра народна приказка.

Правильна приказка, бо мокрий порох не запалюється і не вибухає.

Дехто з мисливців, щоб бути певним, що в нього порох таки справді сухий, — підсушує його.

Робиться це або в печі, після того, як хліб випечено, або на плиті, коли в грубці огонь вже погас, а плита ще гаряча.

Трапляється, звичайно, що піч розносить, а на плиті порох пахає.

Це коли іскорка якось там десь залишиться.

Видовище це дуже інтересне, воно нагадує феєрверк в Парку культури й відпочинку під час народного гуляння.

Виходить, значить, що ви і вдома були і на феєрверку побували.

І вдома й заможем.

Щоб бути справжнім охотником, треба добре стріляти.
Щоб добре стріляти, треба вчитися й практикуватися.

Де вчитися і де практикуватися?

На стрілецькому стенді.

На стендах мисливці стріляють по невеличких, як ви знаєте, крихких тарілочках, що вилітають із бліндажа в несподіваному для вас напрямку.

Вилетіла тарілочка, а ви —

— Бах!

Вилетіла друга, а ви —

— Бах!

Вилетіла третя, четверта і т. д., і т. д.

Спочатку, ясна річ, наслідки будуть не зовсім для вас радісні, але дедалі вони кращатимуть і кінець кінцем з вас випрактиковується неабиякий стрілець.

Можливо — і навіть дуже можливо, — що з вас вийде і заслужений майстер стрілецького спорту.

Як і скрізь, так і тут, не святі горшки ліплять.

Треба тільки вперто, наполегливо, систематично ходити на стенд і практикуватися.

Не без того, що між вами й вашою дружиною точитимуться такі розмови:

— Черевики купив? Давно ж узяв гроші.

— Купив, купив.

— А де ж вони?

— Залишив у тресті, в столі. Хороші черевики. З рантом.

— Не риплять?

— Ні, тихі, не риплять. Такі, ніби на нозі їх зовсім нема.

— Це дуже добре, як зовсім ніби нема. Не люблю, коли риплять.

— Ні, ні, ні, — не риплять. Дуже тихі черевики.

— А як з костюмом? Скоро вже пошиють?

— От-от-от уже пошиють.

— Ти ж дивись, щоб не дуже великі плечі підкладав, а то важкий піджак буде.

— Ні, зовсім легенький буде. І не чути буде. Так ніби зовсім піджака нема.

— Я така рада, що тебе вже одягли. Тепер ще мене одягнеш...

— Одягнемо й тебе... Ще й як одягнемо... Ти б мені дала трохи грошей, я там назвав хороше пальто, завдаток би треба було дати...

— Добре, я дам...

Набій коштує чималенько: для того, щоб вивчитись, тисяч десять патронів, що не кажи, треба, ну, значить, одягнуться обоє: будуть і черевики, і костюм, і пальто, — все буде.

Так зате ж уже на полюванні клас можна буде показати.

Розказували про одного майстра спорту, як він на вовчій облаві відзначився.

Вовк подивився на нього, весело підстрибнув, усміхнувся й гаркнув:

— Це тобі не тарілочка!

Ружжо після кожного полювання обов'язково треба чистити.

Хоч багато є скептиків і щодо цього.

— Ні в яким разі чистити ружжа не треба, — говорять вони. — Стволи тоді стираються всередині і дріб косо летить.

Могло бути.

Я чищу.

Останнє зауваження.

Мисливське ружжо, як і всяка вогнепальна зброя, — річ небезпечна, і біля неї треба ходити обережно.

Але найнебезпечніше ружжо — це ружжо незаряджене.

— Нічого, нічого, — беріть, беріть, — воно в мене незаряджене.

Так от з незарядженого ружжа найбільш вбивають чи раниють мисливці і себе, і своїх товаришів. Майте це на увазі.

ВАЛЬДШНЕП

— Що, може, на вальдшнепів поїдемо? — запитав я свого вірного товариша по охоті. — Воно хоч і пізнувато, висипки вже далі на північ посипали, — та, проте, може,

ще ж якийсь забарився й у нас. Та й Ральфа треба перевірити, чи не забув він за зиму, як стойку робити! Поїдьмо, провітримося трохи.

— Ні, не поїду! Весняної охоти я не визнаю! Та й тобі не раджу! Я — ворог весняної охоти!

— Чому? Навесні в лісі краса яка!

— От тому, що краса, я й ворог!

І замислився-замислився мій вірний товариш.

А потім питає:

— Ти молодим коли-небудь був?

— Здається, — кажу, — був! Та й що з того?

— Було й мені, — він каже, — колись вісімнадцять літ. І були в мене тоді очі, як сливи, і кучері, як пісня. І була тоді весна. А Галя, що жила, як піти поза садком та перейти леваду, так Галя та, повір мені, була краща, як весна. Такої постаті, таких очей, такої коси, такого голосу і такого погляду, — от запрягаюся тобі! — ні в кого в світі не було! Мої очі і мої кучері, і все, що в грудях моїх билось й горіло, було для Галі, а Галин погляд був для мене.

— У суботу, Галю, ввечері, як тато з мамою поснуть, прийду, — сказав я Галі.

— А я чекатиму. У клуні, — зашарілася-зашарілася Галя.

Настала субота.

Ой, як же довго, довго в ту суботу не вечоріло! І цілісінський день лилося з грудей тоді в мене:

Коли б уже вечір,
Та й повечоріло...

І довго батюшка тої суботи вечерню правив, і тато якось тоді довго-довго у дворі поралися, і мати — все щось товчуться, все товчуться... І чого, — ти мені скажи, — в отакі суботи час не рисаками їздить, а волами, та такими ж ледачими, що всі б бичі і всі батоги на них, клятих, потрошив би?! Аж ось батьки полягали і поснули. Яку ж я того вечора сорочку одягнув, як же я свої кучері розчесав, як же я чоботи вимастив! А сукняна чумарчина на однім плечі, як пір'їночка. І пішов. Ні, брещу: не пішов,

а полетів. Поза садком. Панський тоді той садок був. Липами весь обсаджений. Великими, великими липами. І був тоді місяць май. І липове листя ледь-ледь тільки розтулилося, обгорнуло віти і потихесеньку-потихесеньку шепотить. А місяць на липи ковшами золото сипле. І цвів бузок, і конвалії цвіли. І солов'ї, а солов'ї!! Щось неймовірно! Особливо мені врізався втямки один. Він не співав, він ридав над своєю коханою, що десь недалечко від нього, під кущем обгорнула своїм тепленьким тільцем шоколадні яєчка. Він благав її:

Люби! Люби! Люби!
Цілуй! Цілуй! Цілуй!

На хвилинку зупинився і знову: «Люби! Люби! Люби!»
І кожне оте його «люби!», кожне його «цілуй!», вилітаючи з гарячих солов'їних грудей його, обгорталося пахощами бузку й конвалій і віночком квітчали трепетне серце його коханої, що гріла під кущем майбутніх солов'яток своїх.

І йшов я, пам'ятаю, через леваду... Вузесенька, вузесенька стежечка понад струмком. Струмком із камінчиками грається: підбіжить, плюсне на камінчик, блисне сміхом і побіжить далі. А над левадою — ніжні-ніжні шати з золотого серпанку, прозорі-прозорі, як Галині очі, — прозорі, аж до неба од зеленої на леваді трави золоті шати. А далі верби стоять, стоять — ані шелесть! — думу думають. За вербами Галин город, а з городу до двору перелаз... І от я на перелазі. — Став. Серце тьох-тьох-тьох!

...Коли це хтось як тьохне мене билом межі в'язи, так я тільки — ой!

— До Галі, гемонський хлопець?! Я тобі дам Галі!

Звідти до левади я біг, мабуть, швидше, ніж до перелазу.

Я впав на леваді в траву і зубами ту траву рвав.

Я плакав. Плакав не з болю — ні. Я плакав, бо я Галі не бачив.

Давно це було...

А й тепер, коли іноді умовляють мене поїхати на весняне полювання, і я стану де-небудь над озерцем і бачу,

як на качачий крик, крик, у якому і хотіння, і прохання — та де прохання, — моління! — коли на такий крик мчить зачарований селезень і каменем падає в воду, — прекрасний, як казка, в своєму весняному вбранні, як писанка, всіма кольорами розмальований, — я завмираю. Отакий я біг левадою до Галі...

І коли я підіймаю рушницю й беру його на мушку, я не селезня бачу на озері, я бачу себе на перелазі і... опускаю рушницю! Ні, друже мій, навесні я не полюю.

Люблю я полювати восени. І качку, і вальдшнепа, і все...

Вальдшнеп, або лісовий кулик, — благородна птиця, трохи менша як наш голуб, темно-рудуватого кольору, з довгим, як у всіх куликів, дзьобом і довгими ногами. Птах він, як сказано, лісовий, у нас не виплоджується, а тільки перелітає: навесні, коли мандрує на північ, на місця свого гніздування, і восени, коли повертається у вирій.

Тоді в чагарниках, а особливо на узліссях, з'являється у нас на Україні вальдшнеп, і поодинці, і цілими табунами, так званими висипками. Отоді їх і полюють.

Полюють з лягавими собаками і на «тязі»...

Тяга — це та сама річ, про яку Іван Сергійович Тургенев сказав: «Ви знаєте, що значить стояти на тязі?»

Отже, на тязі можна стояти.

Але стояти, як ви знаєте, можна й на вулиці, і в кімнаті можна стояти, і на стільці, і на столі ми стоїмо.

Так — тяга не подібна ні до вулиці, ні до стільця, ні до кімнати. Тяга — це зовсім навпаки.

Тяга — це коли навесні чи восени вальдшнеп перелітає, «тягне» — з одного місця на друге. Вранці й увечері.

Буває це здебільша над ярком, над балкою, коли, приріром, у вечірній сутіні миготить понад деревами, з характерним хрюканням, силует вальдшнепа.

І ви його стріляєте.

Ви йдете на тягу зарані, щоб вибрати до сутінку місце, обдивитися, примірятися.

Осінь...

Ліс стоїть задумливий, печальний: йому ось-ось треба пишне своє вбрання скидати, підставляти свої віти дощам холодним, хуртовинам сніговим.

Листя з суму жовтіє, а деяке з туги кривавиться.

Ось падає кленовий лист, — умер він, одірвався з рідної йому галузки і падає.

Він не падає сторч на землю — ні.

Йому так не хочеться йти на вічний спокій, лежати і тліти серед завмерлих собратів своїх...

Він кружляє на галявині, то вгору підноситься, то хилиться до землі.

Ой, як не хочеться йому тліти!

Останнім конвульсійним рухом він поривається вгору, до світла, до сонця, що так пестило його, так голубило...

Але нема вже сили в кленовому листу, нема вже життя в нього, падає кленовий лист на землю і затихає...

Навесні на його місці молодий буде лист, зелений, він з вітром розмовлятиме, хапатиме жилками своїми сонячний промінь, під дощем купатиметься й росою умиватиметься.

Щоб потім умерти...

Старе одживає, нове — народжується.

— Хор! хор! хор! — чуєте ви вальдшнепові «позивні».

— Б-б-бах!

— Ну що? — кричить вам з другого кінця балки приятель. — Пудель?

— Пудель! — відповідаєте ви.

— Я так і знав! — іронізує приятель.

А ви собі думаєте:

— Слава богу, що пудель! Хай собі пташечка живе!

З собакою так само дуже інтересно полювати вальдшнепа.

З хорошим, певна річ, собакою.

Стойка... Піль!.. Б-б-бах!.. і т. д., і т. ін.

А мені здається, що не так навіть інтересно полювати вальдшнепа з собакою, як про це розповідати.

— Ральф мій... Не встиг я вилізти з трамвая в Святошині, дивлюсь — він уже потяг. Я за ним. Тягне, тягне,

тягне... Я за ним... Уже й Ірпінь проминули, а він тягне...
Бачу, вже ось-ось Коростень, а він тягне...

— Слухай, — перебиває один із гостей, — давай вип'ємо та закусимо, потім уже хай він далі тягне...

1945

ДИКА КОЗА

Ю. В. Шумському

Благородна тварина — дика коза.

Благородна і своєю постаттю, коли, струнка й ніжна, стоїть вона серед кущів ліщини або на зеленій квітучо-пахучій галявині лісу нашого чарівного чи коли, спустившись до Сули, до Росі, до Горині, граціозно нахилившись, студену воду п'є.

Благородна і в стрімкому вихорі-льоті, коли, налякана, не біжить, а стелеться над чагарником, над кущами, чи поміж дубо-клено-ясенових стовбурів...

А ще благородніша вона тим, що через неї і завдяки їй можна виявити дуже несимпатичну породу роду людського, ту породу, що ганьбить почесне звання охотника — людини, якій є назва — бракон'єр.

Бракон'єр — це, власне кажучи, людина тільки зверху: в неї, коли починати знизу, — дві ноги, черево, груди, дві руки, писок, баньки, голова й кашкет або капелюха на голові.

У баньках (у людей ці штуки зветься — очі) нема ні радості, ні суму, самі тільки хитрощі. У людей очі дивляться, а баньки в бракон'єра — бігають.

Серця в бракон'єра нема. Замість серця в нього торбочка з м'язів.

Торбочка ця в нього спеціально для того, щоб сильно дуже калататися, коли хтось тюкне.

Оце й є — бракон'єр.

Так ще раз кажемо, дика коза допомагає виявляти серед людей отих вилюдків-бракон'єрів, хоч і платить за це своїм життям.

Дику козу полювати заборонено.

Тільки з особливого дозволу можна одстрілювати певного часу самців-цапів, а браконьєрові закон не писаний, він іде в ліс і винищує і цапів, і кізочок, і маленьких козеняточок.

Нам ніколи не доводилося бачити браконьєра за його підлою роботою, але ми уявляємо собі, як може лупати він своїми баньками, коли кізочка дивиться на нього своїми печальними-печальними, повними сліз очима і вмирає...

І яка шкода, що її благородство не дозволяє їй плюнути тому звірові межи його баньки?!

Браконьєр — хитрюща bestія.

Юрій Васильович Шумський, чудесний артист і чудовий охотник, — дехто, приміром, каже, що він охотник кращий, ніж артист, дехто тої думки, що з нього, навпаки, артист далеко кращий, ніж охотник, а ми — такого погляду, що коли він такий охотник, як артист, то таки справді він прекрасний охотник, — так Юрій Васильович розповів нам таку пригоду.

— Зайшов, — каже, — яюсь до мене земляк.

— Приїздить, — просить, — та й приїздить до нас у Дзвонкове полювати. А то чомусь увесь час в степах України охотитесь.

Зібрались ми кумпанією й поїхали. Поїхав, — каже Юрій Васильович, — я й зо мною Платон Кречет, Галушка й дзвонар Квазимодський із собору Паризької богоматері. Приїхали ми у Дзвонкове, зупинилися в земляка, перекусили — й зразу в ліс. Тільки-но в ліс увійшли, коли це — б-б-бах! — і недалечко. Ми туди. Зирк — на галявинці хтось біля вбитої дикої кози вовтузиться. Я як крикну: — Стій!!

Ви ж самі розумієте, що робиться з браконьєром, коли він почує «стій!» Це на нього так впливає, як батіг на рисака. Він за козу і — в довгої. Ми за ним! Усі вчотирьох! Галушка з Квазимодським трохи відстали, а я та Кречет по п'ятах за ним. Прибігаємо в село, помітили, в яку хату він ускочив. Убігли й ми в його хату, ну, може, хвилин через три, як ускочив він.

— Де коза? — питаємо.

— Яка коза?

— Дика коза, що ти в лісі тільки що вбив?

— Та я й у лісі не був!

Жінка його над колискою стоїть, нахилилася, дитину годує.

— Люди добрі, — озвалася жінка, — таж він із хати нікуди не виходив!

Ми шукать. І в печі, і на печі, і під полом, і в миснику, і за мисником, і в помийниці, і в діжі, і в сінях, і в комірчині — нема!

Ми й у коморі, і в хліві, і в свининці, і під свининцем — нема!

Підбігли Галушка з дзвонарем Квазимодським, — та всі вчотирьох по всіх закутках, по всіх закапелках.

Облазили скрізь, де й можна, де й не можна — нема!

Увійшли ми в хату, відпочили і знову до хазяїна:

— Де?

— Та чого ви, — каже, — до мене присікались?! У лісі я не був, ніякої кози я не вбивав!

Тоді я вже до нього ладиком:

— Слухай, — кажу, — чоловіче! На власні ж очі всі ми бачили, що козу ти вбив, що з козою ти додому біг і з козою в хату вскочив! Де вона, кажи!

— Та то ви помилилися! То, може, сусіда, а не я! Я вдома сидів!

— Ні, — кажу, — не сусіда, а ти!

Та, вже ви знаєте, і злість мене бере, та й цікавість розпинає, де можна козу так заховати?! Ми ж усе облазили і не знайшли.

Тоді я йому кажу:

— Слухай, дядьку! Даю тобі слово, що нікому нічого не скажемо, нічого тобі не буде, коза залишиться тобі, — скажи, де ти її так заховав, що ми знайти не можемо? Де?

Він довго думав та й каже:

— А нічого не буде?

— Та нічого! Слово даю!

Тоді він до жінки:

— Покажи!

Жінка його відхилилася від коліски:

— Ось вона! Я її груддю годую!

Підходимо: справді, лежить у колісці невеличка дика коза, над якою в скорбній матерній позі весь час стояла браконьєрова дружина.

— Отакі браконьєри! — закінчив оповідання Юрій Васильович Шумський.

Хитрюща bestія — браконьєр. І шкідлива bestія — браконьєр.

Та проте й з ним боротися можна.

Повертаючись одного разу з охоти, зайшов я по дорозі до давнього мого знайомого Максима Тудистрибни перепочити та молочком підкріпитися.

Давно вже, років чи не з п'ять, я Максима не бачив. Зайшов. У хаті сама Максимова жінка.

— Драстуйте, — привітався я.

— Драстуйте! Давненько вас не чуть!

— Заніколилося, — кажу. — А Максим же, — питаю, — де?

— В оборі порається. Зараз увійде!

— Чи не можна, — питаю, — у вас молочка?

— Е! Молочка?! «Не видоїли бичка!» — відповідає Максимиха.

Здивувався я кріпко: така завжди привітна жінка і на те вам!

А вона до мене:

— Нема, — каже, — молочка! Коза корову з'їла!

— Як?

— А так! — каже.

Коли ось і Максим у хату.

Привіталися.

— Давненько, — кажу, — вас не бачив, Максиме! Мене робота не пускала, а ви ж у місті буваєте, чому не заходили? Раніше було частенько навідувались!

А жінка од печі:

— Козу полював!

Я сиджу й нічого не розумію.

Максим махнув рукою:

— Та!

— Що таке, — питаю, — Максиме? Розкажіть!

— Три роки дику козу полював! — ще раз махнув він рукою.

— Три роки? Як це — «три роки»?

— А так.

— З рушницею?

— Та де там з рушницею!!

— А з чим?

— З ізоляцією.

Та й розповів мені Максим таку історію:

— Пішов я з рушницею в ліс, може, думаю, де зайця підніму. Вийшов на личакову поляну, зирк! — а передо мною, ну, не далі, як до комори, стоять дві й дивляться на мене. Отут у мене як затіпається! Не витримав: приложився — б-бах! — одна на місці! А друга втекла! Я біжу до неї і світу під собою не бачу! Прибіг, здіймаю череска, путаю ноги! А руки тремтять, а ноги тремтять! Нічого й не бачу, нічого й не чую! Коли хтось по потилиці мені як шарахне, так я своїм лобом об козинячий тільки — лусь! А в очах огники тільки — блись! блись! блись! Отямився, а передо мною лісничий. Ну, далі самі вже знаєте: суд і три роки з ізоляцією!

— З ізоляцією та ще й без корови! Бо поки його три роки за козою носило, я й корову продала! Охотник! — дала з притиском Максимиха.

— І рушниці нема? — питаю.

— Та на лиху годину ота рушниця?! Як і піду коли-небудь на козу, то тільки з жінкою і тільки на Житній базар!

— Навчило одного браконьєра, — подумав я сам собі.

Можна їх усіх, браконьєрів, навчити, треба тільки як слід за це діло взятись.

Полюють дику козу здебільша загонами, гучками. Облавою, одне слово.

Робиться це з дозволу відповідних організацій, коли провадиться так званий одстріл цапів-самців.

Для охотника труднощі полювання на козу полягають у тому, щоб не помилитись і не бахнуть замість цапа козу-самицю.

— Ну, а як ти його в лихій години розбереш, коли воно повз тебе не біжить, а стелеться, летить і на мушці воно в тебе одну мить, — скажіть, як ти розбереш, чи коза воно, чи цап?! Прибріхують ті мисливці, що кажуть: — Я, мовляв, ніколи не помилюсь! — з сумом казав мені оце якось прекрасний, досвідчений, старий уже мисливець. — Ну, й трапляються, звісно, конфузи, коли замість цапа дивиться на тебе печальними очима кізочка... Дуже неприємна та до того ще й кримінальна справа!

Єдиний, на нашу думку, спосіб не помилитися, чи коза повз тебе летить, чи цап, — такий.

Коли ви помітите, що десь у куцах щось шелестить, виймайте шматочок хлібця і, простягаючи його в руці, кричіть:

— Кіз-кіз-кіз-кіз!

Вона, звичайно, зупиниться.

Ви зразу ж питаєте:

— Чи ти коза, чи ти цап?

Вона зразу ж вам:

— Я — коза! А цап позад мене летить! Туди дивись!

Гав тут ловити не можна! Діалог з козою має бути стенографічний, інакше втратить цапа.

Трапляються випадки, що цап, зупинившись на ваш заклик — кіз-кіз! — стане перед вами і, щоб вас обдурити, мекне басом:

— Я — коза!

Але в цей час ви встигнете помітити в нього ріжки й борідку, коли він не поголиться. А є й взагалі цапи без бороди і без ріжок! Тоді вже дивіться туди, куди вам ближче!

І бабахкайте!

Убити цапа — це ціла подія в житті кожного мисливця.

Траплялося й мені вбивати.

— Заходьте, — запросив мене добрий мій знайомий і старий охотник, — завтра до мене! Дикого цапа встrelимо! Дозвіл маю!

Я зайшов, зарядивши рушницю «чотирма кулями».

— Рушницю, — каже мій знайомий, — поки що розрядить і повісьте та йдіть сюди й сідайте, поговоримо!

Щоб довго не балакати, — убив я тоді чи не ціле здоровенне блюдо дикого цапа! Ох, і смачна ж дичина! Хазяйка вже аж кривиться почала! А я б'ю, а я б'ю!

Яка ж благородна тварина — дика коза!

І в лісі, коли стоїть, і коли вона летить-стелється, і коли вона браконьєра виявляє. Благородна вона й на блюді!

1946

ДИКА ГУСКА

Дика гуска — це таки справжня гуска, тільки — дика.

Її можна їсти, — так, як і свійську гуску, — з пряженою капустою або з яблуками, з гречаною кашею і так.

Різниця між дикою гускою й свійською гускою та дикою качкою така, що дика гуска ніколи не плодиться в нас на базарах, і для того, щоб її смажити навіть так, без пряженої капусти й без яблук, — її обов'язково треба заполювати.

А заполювати дику гуску не легко, бо вона в нас на Україні дуже-дуже рідко плодиться, а тільки перелітає навесні на північ, а восени — на південь, — отже, тільки ранньою весною й пізньою осінню можна похвастатися, що:

— Та, — мовляв, — гусей там набив! Приходьте!

Говоримо ми це без ніякої пихи, говоримо ми це із скромністю, властивістю, як ви знаєте, притаманною кожному справжньому мисливцеві.

Полювали ми з приятелем пізно восени дикі качки на річці Оскіл, на Куп'янщині.

Річка Оскіл — чудесна річка, з прозорою, лагідною водою, з очеретами та пахучою осокою по берегах, з затоками й рукавами, з широкими на лівому березі луками, що дивляться на світ божий незчисленими очима-озерами, порослими зеленими-зеленими шовковими віями.

Та й не тільки цим славна річка Оскіл, а славна вона найбільше тим, що водиться в ній дуже рідкісна риба — верезуб.

А може, й не верезуб, а щось інше, а тільки я прекрасно пам'ятаю, що один рибалка дуже давно нам розповідав, що в їхньому Осколі таке плаває, що більше такого ніде не плаває.

Ну, бог з ним, хай плаває.

Полювали ми, значить, полювали там дикі качки, довгенько щось полювали та й заплуювали дику гуску — казарку.

Правду, як і завжди, казавши, дика гуска ота повз нас і не летіла, і не пливла, проте ми її заплуювали.

Як це робиться, говорити не буду, бо у всякого мисливця у полюванні є свій стиль, отже, трудно мені все це типізувати, щоб зрозуміло було всім.

Заплуював гуску мій приятель, бо в нього було більше набоїв, а я свого гаманця забув удома.

Але він мене заспокоїв.

— Ти, — каже, — не хвилюйся і з заздрощів не мінісь: їстимемо разом!

Казарка була бита на крило, а так більше нічого в неї прострелено не було, і вона собі ходила, і навіть доки ми збиралися їхати на станцію, ходила по хаті й почала вже їсти крихти з паляниці й пити воду.

Ми довгенько збиралися виїздити на станцію, довгенько й дуже любо та мило прощалися з хазяями, де зупинилися, бо дуже вони були симпатичні люди, потім співали отієї, як пак вона? — та отієї, що ото:

Де ти, хмелю, хмелю, зимував,
Що й не розвивався...

Як їхали на станцію, співали вже не про хміль, а про огірочки:

Сама буду поливати
Дрібною сльозою...

А хазяїн, сидячи на возі, дуже голосно й високо-високо виводив:

...сльо-о-з-о-о-о-о-о-ю!

Так голосно й так високо, що вискакували з дворів люди й дивилися нам услід.

— Що воно таке? — питалися вони.

— Охотники поїхали!

Співали ми аж до самої станції.

На станції сердечно попрощалися з хазяїном і сіли у вагон.

Нам з приятелем хотілося співати ще й у вагоні, але на бойові й героїчні пісні в нас не вистачало вже в голосах металу, і спромоглися ми тільки на журно-мінорне:

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами.

Дійшли до запитання:

Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину? —

та й замовкли.

Позіхнули й сказали один одному:

— Будемо, мабуть, спати!

А гуска-казарка з нами.

Лаштуємося ми спати.

Кошика, куди б можна було посадити казарку, в нас не було, до авоськи у той час людство ще взагалі не додумалось, — постала, отже, проблема, де гуску приткнути.

Їхали ми у м'якому вагоні.

Приятьель таки додумався.

— Я, — каже, — візьму її до себе, на верхню полицю! За мною вона й сидітиме! Сплю я не дуже міцно, скорше — сторожко я сплю, от я її утихомирюватиму, як вона занепокоїться!

— Ну, — кажу, — добре!

Полягали.

Прокинувся я вранці, дивлюсь — сидить мій приятель, спустивши із верхньої полиці ноги, й мугиче:

Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

— Чого, — питаю, — такої сумної та ще й зранку?

Приятьель, нічого не кажучи, простягає позад себе руку, щось таке бере й показує.

Дивлюся: казарка.

Але вже не жива, а мертва.

— Упокоїлась, — питаю. — Як же це так?

— Виходить, — каже, — приспав! А я ж сплю не дуже міцно, — скорше сторожко я сплю! І от бачиш!

— Та бачу, — кажу. — То ти й співав би вже:

Чом вас лихо не приспало,
Як я дику гуску?

Дискусії про те, як вважати тепер гуску: чи її забито на полюванні, тобто вона законна дичина, чи вона упокоїлася власною смертю, тобто вона дохла, — тривали недовго.

Ухвалено було вважати її за законну дичину, бо ж її таки було, хоч і на крило, а проте підстрелено, і що вона, як дуже часто трапляється з підранками, потім потихесеньку дійшла.

А про те, що казарка спала з приятелем на верхній полиці, у м'якому вагоні, в поїзді Куп'янка—Харків, забути і нікому не говорити.

Так і зробили.

Гуску з'їли по приїзді на другий день.

Усі кріпко хвалили смачну дуже гуску, а хазяйка одрізала в неї крила, стулила їх, ніби як віялом, і заходилася прибивати їх якраз проти писемного стола в кабінеті мого приятеля, щоб і кабінета прикрасити і щоб крила ті повсякчасно нагадували йому щасливе його полювання на диких гусей.

Приятьель дивився на таку до себе увагу та лагідно й каже дружині:

— Дякую тобі, моє серденько, за таку твою увагу до мене, але я дуже тебе прошу: прибий ці крильця у себе над туалетним столиком, бо вони дуже красиві, вони так оздоблять твою кімнатку! Та ще до того це буде мій тобі, моє серденько, скромний подарунок.

Та й поцілував мій приятель свою симпатичну дружину.

А вона його поцілувала.

Як вороги взагалі весняної охоти, ми здебільша полювали дикі гуси восени, коли вони летять у вирій, зупиняючись у нас, щоб відпочити й попастися на смарагдових врунах буйної озимини.

Вночі вони пасуться, а вдень прилітають на озера і плавають собі, весело гегочучи.

Одно кепсько, що ніколи вони не плавають біля берега, а плавають серед озера, озера вибирають великі, так що заповлювати їх дуже й дуже нелегко.

Дика гуска — птиця вельми обережна й вельми сторожка, підкрастися до неї важко.

Випадково, ясна річ, може на вас налетіти табун гусей, випадково іноді можете й натрапити на гусячу зграю, виткнувшись зненацька з-за очерету, — але що то за полювання, коли воно випадкове.

Справжній мисливець на випадковість не розраховує, йому інтересно полювати за певним планом, за певною системою!

Випадково можна й тигра бахнуть, але з цього випадку ніхто не дасть вам назви:

— Тигряча смерть!

Одної благодатної осені ми з приятелем вирішили пополювати дикі гуси як слід, по-справжньому.

Ми знали велике озеро, де щороку гуси восени спинялися й жили тижнів зо два, а то й більше.

Говорили ми про охоту на гусей, сидячи на лузі під ожередом сіна, увечері, після того, як постояли на качачому перельоті.

Був іще з нами чудесний охотник, Йосип Явдокимович, у якого ми зупинялися, приїздивши з города на охоту.

Слухав він, слухав наші суперечки, а тоді й каже:

— Ні, хлопці! Дика гуска не така вещь, щоб так легко було її встрілити. Дика гуска — звір дуже мудрящий і підлізти до неї ніякого способу ніт! Сорок два роки я охочусь, бачив тих гусей отут на озері силу-силенну, а щоб хоч одну встрілити, та так-таки й не встрілив. А один спосіб, щоб гусей настріляти, знаю. Пан один колись сюди до нас приїздив з города. Да! Це ще було, от не пригадаю, чи після турецької війни, чи після гапонської. Ні, мать-

таки, після гапонської! Так-так, після гапонської, бо після турецької я ще парубком був, а після гапонської Василя мого ми хрестили. Після гапонської, значить. Да! Так панові тому дуже кортіло гусей настріляти! От він і придумав. Узяв велику бочку, обтикав її всю бур'яном та серед озера й затопив. Накидав на дно важкого каміння та й затопив серед озера. Так, щоб можна було в неї влізти, сидіти й стріляти. І зробив він це задовго перед тим, як гуси прилітають, щоб птиця звикла, що щось таке стирчить в озері. Тоді вона не боїтиметься ні сідати біля бочки, ні підпливати до неї, а озеро, ви ж знаєте, хоч і велике, так неглибоке, — поставити серед нього бочку можна. Поставив він...

— Ну, й настріляв? — з цікавістю запитали ми.

— Настріляти він, що й казати, не настріляв, бо в суботу перед неділею, коли він мав приїхати й у бочку сідати, капосні хлопці з бочки каміння повикидали й цілу ніч з тією бочкою в озері товклися! А спосіб, самі бачите, дуже хороший!

Ми вхопилися за цей спосіб.

Дістали підходящу бочку, поставили її, накидавши на дно великого каміння й обтикавши бур'яном, серед озера, за тиждень, приблизно, до того, як мали прилетіти гуси.

Приятьель на той час узяв собі відпустку й наглядав за бочкою, щоб, бува, й з нас хлопці не покепкували, як з того пана...

Поставили ми її в неділю.

А на другу неділю мав приїхати й я, — передбачалося, що за тиждень уже будуть гуси.

Я приїхав у суботу надвечір.

— Гуси вже, — каже мені приятьель, — появились. І не дуже бочки бояться! Підпливають до неї та й, летючи на озеро, не бояться біля неї сідати. Сьогодні можна вже в бочку сідати. Так як ми будемо, — питає приятьель, — жеребок тягтимемо, кому першому сідати, чи як?

— Сідай, — кажу, — ти перший, а я завтра вночі сяду, бо одпросився я до вівторка.

— Добре!

Так от ми й вирішили.

Тоді, правду кажучи, не дуже ми додержувалися святого охотницького правила, а саме: ідеш на озеро, так заряджай добре рушницю і не надто заряджайся сам.

Вискочило це правило у нас тоді з голови.

Перед виходом на озеро сіли ми вечеряти.

Довгенько вечеряли, бо йти сідати в бочку треба було перед світом — не лягати ж спати, а то ще проспий! От ми собі й вечеряли!

Перед світом вийшли.

Рушниці, хоч і важко було йти, ми, проте, взяли, взяв приятель з собою в бочку ще пляшку отого, що гріє (на випадок — змерзне!).

Прийшли ми до озера, чимало там пововтузилися, доки приятель у човна сісти поцілів, а таки, кінець кінцем, поцілів...

Одвіз я його до бочки.

Біля бочки теж чимало клопоту було, доки я його в ту бочку посадив.

Посадив і поплив до берега.

Не встиг од'їхати метрів з півсотні, чую — гукає:

— За твоє здоров'я! Холодно!

Доїхав я до берега, підтягнув човна й сів під копицею.

Надійшов Йосип Явдокимович.

Сидимо, куримо.

Коли це:

— Рррятуйте! — крик з озера: — Перрекинулась! Равнення потеряв!

— Бреди, — кричу, — до берега!

— Не вибреду!! — кричить. — Мультко!

Ми з Йосипом Явдокимовичем на човна — і до бочки...

Під'їздимо, — бочка плаває, а приятель усе чогось поринути хоче.

— Чого ти ніби пірнути хочеш? — питаємо.

— Р-р-р-ушниця пірнула!

— Ну, вилазь уже на човна!

— А р-рушниця?

— Потім рушниця!

Втягли ми його на човна, транспортували до берега.

Сів він під копицею, зубами цокотить.

А тут уже й сонечко виткнулося...

Роздягся Йосип Явдокимович, сів на човна, поплив на те місце, де стояла бочка, зіліз з човна, побродив трохи й витягнув рушницю.

— Чого тебе, — питаю я в приятеля, — чорти перекинули?

— Ба-ба-ба-ла-лансу не вийшло!

— Ну, випий, то зігрієшся, в тебе ж там є? — кажу йому.

— Нема!

— Пірнула?

— Ні, ще до того, як перекинувся, пірнула!

— Ага! Розумію! — кажу.

А гуси летять, а гуси летять!

І все на тім місці, де була бочка, сідають.

— Ну, що ж далі? — питає приятель.

— Кричи, — кажу:

Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене на крилята —
Та понесіть до матінки.

— До матінки, — каже він, — далеко! А от якби на ніч!

1946

ПЕРЕПІЛКА

Чудесна пташка. Мініатюрна курочка.

Сіренька, з чорненькими на пір'ячку крапочками.

Вилупить свої жовтенькі пухнаті перепеленятка, отакусінькі, водить їх за собою й квокче.

Ах, ти ж моя матінко-квочечко!

Та де ж тобі квоктати, коли ти ж сама ще курчатко?

А квокче! По-справжньому квокче, і на ворога кидається, як він її дітонькам загрожує.

Нічого не поробиш: мама! Мати!

Ота мати, що про неї дітки наші співають:

Десь була, десь була перепілочка,
Десь була, десь була невеличенька.
Ось вона впала,
До землі припала...

Любить наш народ перепілку: і в дитинстві любить,
і в зрілах літах її він любить.

От, приміром, іде полем заклопотаний голова артілі.
Голова в голови розколюється од думок різних:

— А чи закінчили сьогодні шаровку?

— А чи пропололи озиму пшеницю?

— А чи...

— А чи...

Раптом із яровою пшениці стаккато:

— Пать-падьюм!

— Пать-падьюм!

— Пать-падьюм!

Зморшки на лобі в голови розгладжуються, очі яснішають, все обличчя лагіднішає, розгортаються на його устах пелюстки усмішки, він зупиняється і починає рахувати:

— Раз! Два! Три! Чотири! Ах, б'є! Ах, сукин кот, і б'є ж!

От і відпочила в голови голова!

Любить наш народ перепела і тоді, коли він у сітчаній клітці під стріхою у дворі б'є!

Любить наш народ перепела і тоді, коли його повна ринка і коли він, присмачений сметаною, стоїть на столі, а хазяйка у вишиваній сорочці паляницю крає.

Чудесна пташка!

«Вечір.

Ніч...»

Хай дарує мені Павло Григорович Тичина на цей невеличкий плагіат, — я це роблю навмисне, щоб нагадати йому, що він укупі з усім радянським народом теж любить перепілку.

От коли вже літній вечір настає — я в цей час до матері:

— Мамо, я з дідом Махтеєм перепели піду ловити!

— Ще не набігався?
— Пустіть, мамо! Їй-бо, пустіть!
— І коли воно набігається? Цілісінький божий день,
ну, як та дзига!

— Можна, мамо? Я слухатимусь, їй-бо, слухатимусь!
Мати мовчить, і не сопуть, і не лаються!

То вже я знаю, що можна!

Зразу в хату, окраєць хліба за пазуху — і до воріт.

А мати:

— Ти хоч чумарчинку накинй!

— Ат! — кидаєте ви, і вистрибом, вистрибом, не шляхом, а по зеленому спориші мчите до діда Махтея, що живуть у Василлі, на забаштах, і що їхній Павло нашу Степаниду держить.

Біжиш і знаєш, що в діда Махтея в кишені вже манок отой, що так робить: «Сюр-сюр! Сюр-сюр!», — так, як перепілочка до себе перепела кличе. Так і дід Махтей сидитимуть і перепілок під сітку вабитимуть.

А сітка тоненька-тоненька (ой, як же ж чудесно дід Махтей уміють такі сітки виплітати — і на перепелів, і на рибу, і на метелики!) — так сітка, ніби найніжніше вирізування, що Ганна собі ним сорочки мережить, — вона вже у діда в кошику лежить, а біля кошика стоїть клітка, сіткою напнута.

У ту клітку дід упійманого перепела пускатимуть, і не пруттям клітка заплетена, а напнута сіткою, щоб як битиметься в клітці впійманий перепел, так щоб він собі об пруття голівки не побив.

Сильно дуже стрибають у клітці впіймані перепели, на волю хочуть вирватись, і до крові розбивають собі голівки об тверде пруття. А від сітки вони тільки одскакують, і нічого їм не робиться.

— Драстуйте, дідусю! — хекаєте ви.

— Здоров, здоров! — кажуть дід Махтей.

— Підемо, дідусю? — боязко запитуєте ви, і так вам хочеться аж у самісіньку душу дідусеві вскочити. — Підемо? Ох, і патьпадьомкали, як з татком з сіножаті їхав! Штук сто! От патьпадьомкали!

— Патьпадьомкали, кажеш?

— Ой, дідусю! І досі аж у вухах лящить!
— Лящить, кажеш?
— Ох, і лящить! Штук сто!
— Сто, кажеш?
— А мо' й ціла копа?
— Копа, кажеш? А що більше — чи копа, чи сто?
— Копа, дідусю, більша! Копа, як яець, то повнісінький
кошик!

— А як сто?
— А як сто... Як сто? То то, мабуть, як яець, то тільки
на яечню.

— Іч як! Дуже багато патьпадьомкали? У клітку не влі-
зуть!

— Так ми не всіх ловитимемо!
— Ага! Ну, тоді, мабуть, підемо. А я думав, що цілу копу
треба ловити, та й злякався! А як можна не всіх, тоді пі-
демо!

Ну, тут уже такий іде вистриб, що Бровко починає й
собі стрибати, і вже ви на сні біля хліва верхи на Бровкові
сидите й того Бровка лоскочете.

— Не пустуй, — кажуть дід, — бо ще вкусить!
— Не вкусить! — ляскаєте ви й перекидом летите разом
з Бровком із сіна на спориш.

— Ну, збирайся, підемо! — кидають дід.
— А ви, дідусю, оте, що «сюр-сюр», узяли?
— Взяв!
— А дайте я сюркну! Один тільки раз!
— Ходім, ходім! Потім сюркнеш!

Пішли...

Ну, ще раз:

«Вечір.

Ніч...»

Власне кажучи, вечір уже минув, і вже сама ніч!

Я не буду ні в кого запитувати, що таке українська ніч,
бо ще сто з гаком літ тому Микола Васильович Гоголь
запитував усіх:

— «Знаєте ли вы украинскую ночь?!»
І тут же з сумом дорікав усім:
— «Нет, вы не знаете украинской ночи!»

Так це ж було більш як сто тому літ!

А за ці сто з гаком літ, я гадаю, ви вже придивилися і знаєте, що воно таке за українська ніч!

Так що, по-моєму, пояснювати зайве.

Якби тепер я йшов тої ночі з дідом Махтеєм перепели ловити, я б обов'язково дивився на діда й думав:

— Та не викручуйтесь, дідусю, не викручуйтесь, бо співає у вас душа, їй-бо, співає:

Ніч яка, господи, місячна, зоряна,
Видно, хоч голки збирай...

— А як ваша, дідусю, душа цієї пісні проспівала, ви трохи замислитесь, тяженько про себе зітхнете, а потім знову в душі вашій, дідусю, зривається:

Місяченьку блідолиций,
За хмару краще б ти сховався,
Не світи, бо вже немає
Тієї, з котрою кохавсь...

Та не про те мені тої ночі думалось, не про те гадалось! Найголовніше, що мене цікавило:

— Чи ж патьпадьомкають? І чи ціла копа патьпадьомкає?

Тільки-но вийшли за село поза старою грушею, що над шляхом стоїть, звернули на межу, аж ось один:

— Пать-падьом!

— Пать-падьом!

За ним другий, а там іще, й ще, й ще!

— Ага, дідусю, чуєте?

— Чую!

— А копа буде?

— Дві копи!

— Аж дві! Ого!..

Проходимо далеко, далеко межею. Аж за могилу. А праворуч і ліворуч стіна озимої пшениці. А на межі ромашки, і молочай, і чебрець, і дзвоники...

Тут уже дід Махтей зупиняються, витягають з кошика сітку.

— Держи, — кажуть.

Я держу з одного боку сітку, а дід Махтей її розгортають, розпрямляють.

— Занось!

От ми з дідом заносимо сітку й напинаємо її на пшеничні колоски біля самої межі.

Дід тоді витягають манок і починають:

— Сюр-сюр! Сюр-сюр! Сюр-сюр!

Тихо. Дідусь ізнову:

— Сюр-сюр! Сюр-сюр!

Аж ось ліворуч, мов молотком:

— Пать-падьом!

— Сюр-сюр!

— Пать-падьом!

І на кожне дідове «сюр-сюр» — все ближче, все ближче нервово «пать-падьом».

Уже чути й пожадливо-пристрасне:

— Ха-вав! Ха-вав!

А за ним одразу й бойове:

— Пать-падьом!

Ось-ось уже близенько він! Уже чути, як шелестить пшениця, уже його «ха-вав» і «пать-падьом» ніби біля самісінького вашого вуха!

— Ха-вав!

Він уже під сіткою! Уже я його бачу! Я бачу, як крутить він голівкою сюди й туди, як на ніжки спинається, шукаючи чарівну спокусницю!

— Ха-вав!

Дід Махтей мовчать, вони теж уже його бачать, вони милуються з цього закоханого перелюбця.

— Ха-вав!

Дід Махтей раптом б'ють у долоні і встають.

Переляканий коханець зривається, б'є головою в сітку й заплутується.

— Ага, парубче, — посміхається дід Махтей, виплутуючи сіренького переляканого птаха з сітки. — А будеш до чужих молодниць, захекавшись, бігати? Будеш у гречку стрибати?!

Єсть один!

Він підстрибує в клітці, б'ється голівкою об м'яку сітку і знову падає на дно.

Я не знаю, в кого дужче тріпоче серце — чи в переляканого перепела, чи в мене?

— Та не стрибай, дурнику, не стрибай! — умовляє перепела дід Махтей і прикриває клітку світкою.

І знову:

— Сюр-сюр! Сюр-сюр!

І знову десь аж у гречці:

— Пать-падьом!

І другий уже в клітці... І третій!

Я дивлюсь на небо, а воно глибоке-глибоке та синє-синє, а зірок тих, зірок! Скільки ж кіп тих зірок на небі?

В очах у мене щось ніби полегесеньку свербить, я кулаками протираю очі і солодко-солодко позіхаю.

І ледь-ледь чую, як дід Махтей говорить:

— Е, парубче, заснув!

А потім обгортає мене щось тепле. То дідів піджак.

І я вже не чую ні «ха-вав», ні «пать-падьом».

І тільки вже під ранок, коли дуже-дуже не хочеться з-під дідового піджака вилазити, чується:

— Вставай, синку, вставай! Додому підемо! Там досипатимеш!

Вискакую з-під піджака до клітки, а там аж сім!

— Ого!

— Ну, пішли, синку, пішли...

З рушницею полюють перепілки восени, коли вже просо вклоняється хазяїнові повними китицями пшоняної каші, а навкруги проса, куди оком кинеш, — самі стерні та копи, та скирти...

От тоді на просищі з собакою інтересно настріляти повнісінький ягдташ перепілок...

Ситі вони тоді дуже...

Вони запливають тоді жиром і, коли ви їх поскубете, перед вами не птиця, а грудка масла.

Коли полюєте перепілок з вашим власним собакою, то це найвища насолода.

— Піль!

— Бах! Єсть!

— Піль!
— Бах! Єсть!
Так що ви маєте повне право потім усім говорити:
— За якусь годину-півтори мій Ральф подав мені шістдесят сім перепілок! Насилу встигав.
— Піль!
— Бах! Єсть!
— Піль!
— Бах! Єсть!
От собака! Ах, і собака ж!

Коли ви прийдете з полювання додому й принесете шістдесят сім перепілок, не забувайте двох правил після перепелячої охоти.

Перше: обов'язково почистіть рушницю!

Друге: не об'їдайтесь!

1946

ЛОСЬ

Лось, або лісова коро́ва, плодиться здебільша по лісових просторах північної частини Батьківщини нашої — Радянського Союзу.

Забрідає він іноді і в центральну частину, доходить до Білорусії й до українського Полісся, але дуже й дуже рідко.

Одного разу зчинився був гвалт, що під Києвом, у Пущі-Водиці, бачили в лісі лося.

Зібралися місцеві охотники, позаряджали рушниці жаканівськими кулями, наздогнали того лося, оточили, — до нього, а він не дуже й тікає, а просто йде на мисливців і мукає...

Виявилося, що звичайнісінька собі коро́ва, та до того ще й ялівка, в лісі заблукалася.

У Києві одного лося я сам бачив, але не цілого лося, а саму тільки голову, але про це трохи згодом.

Лось зветься ще «сохатим».

Чому він так зветься, я достеменно не знаю, але, очевидно, через те, щось колись, за давньої давнини, коли мамонтів у чотирьохлемішній плуг запрягали, то лосі тягали тільки соху.

Лось — звір дуже здоровий: дорослий самець важить іноді більше як тонну.

Отже, заповлювати лося — не тільки гордість, а пудів з півсотні доброї гов'ядини (чи лосятини), не кажучи вже про шкуру, ратиці, хвіст і роги.

А роги в лося величезні та розложисті — гребінців із них можна наробити, ну, може, не вагон, а таки чималенько.

Полювати лося — річ дуже прибуткова, через те ми й узялися розповісти про спосіб цього полювання, хоч на Україні лосі й не плодяться.

А може, хто й зацікавиться, кине таке невивідне діло, як, приміром, завідувати продбазою чи продкрамницею, та й подасться у північні лісові простори:

— Подамся, — мовляв, — на лосів! І сам прогудуюсь, та й жінку з дітками забезпечу.

Для таких оце й пишеться.

Що треба для охоти на лося?

Перш за все, ясно, рушницю. Можна гвинтівку чи карабін, можна штуцера, можна й просту собі дубельтівку, але набої повинні бути з жаканівськими кулями. Шротом лося не звалиш.

Обов'язково — лижі, бо полюють лося взимку та ще тоді, коли сніг візьметься «настом», тобто вкриється такою собі, ніби крижаною, скоринкою. Лижі тоді не провалюються в сніг, а легко пливуть поверх снігу, — тією скоринкою-настом.

Харчів так місяців на два, бо полювання, як ви потім побачите, потребує чималого часу.

Величеньку діжку, щоб у ній можна було засолити пудів з п'ятдесят лосятини.

Пудів з п'ять солі!

За наших часів уже треба брати і короткохвильову радіостанцію.

Та оце, мабуть, і все.

Зрозуміло, звичайно, що одягатись треба якнайтепліше: кожух, капелюха, тепла білизна, теплий костюм, а на ноги унти чи піми, прості повстяники навряд чи витримають такий похід.

Так ото зібрались і кажете дружині й дітям:

— До побачення! Вирушаю на лося!

З тим, значить, вантажитесь у вагон, і їдете на північ, можна в Архангельський край, можна й у Вологодську або Кіровську область.

До обласного центра ви не їдете, бо в самому обласнім місті лосі не водяться, вони на периферії.

Краще всього висідати на якійсь невеличкій залізничній станції, серед дрімучого, безкрайого лісу.

Висіли.

Невже треба вас іще вчити й того, як приладнати всі оті причандали: діжку, сіль, харчі і т. ін., щоб вони теж за вами їхали?

Зрозуміла річ, що на підводу тут розраховувати нема чого, отже, треба вміти змайструвати вузько-довгі саночки!

Сокиру, товариші, сокиру не забудьте! І потрібний метраж вірьовок! І гвіздки!

Обладнавши все як слід, надягайте лижі, запрягайтеся в саночки і на лижах весело і прудко вибігайте в ліс...

І біжіть собі на лижах: усе ліском, усе ліском.

Коли пощастить, то днів за два-три наткнетесь на лосячі сліди...

Тут уже вас захопить мисливське хвилювання і піднесення вашого мисливського духу, і ви покотите, покотите, покотите по лосячому сліду...

Чим далі будете бігти, ви помічатимете, що сліди все свіжішають, свіжішають, свіжішають...

Пильно вдивляйтеся вперед!

І ось через галявину, провалюючись у сніг і поклавши на спину свої величезні розложисті роги, важко мчить «сохатий».

Він почув вас, бо звір він дуже сторожкий і обережний, і коли за вітром, то він чує вашу присутність за кілька кілометрів.

Ви — за ним.

Лось біжить, пробиваючи своїм важким тілом наст і провалюючись у сніг аж по черево, а ви мчите легко й плавно, бо ви не такі важкі, як він, і ви ж на лижах, а він — босоніж, без лиж, бо на його чотири ратиці лиж іще не винайдено.

То нічого, що лось залишає вас позаду кілометрів на 15—20, ви з цього в розпуку не вдавайтеся, а весело й упевнено йдіть його слідами, бо перемога все 'дно буде ваша!

А яка насолода бігти на лижах густим-прегустим лісом, що простягся ген-ген аж на тисячі кілометрів!!

Перескакують з гілки на гілку білочка, зривається з густої ялинки глухар, пищить рябчик, притуляючись до стовбура, щоб його непомітно було (мімікрія!), шарахається набік перелякана росомаха, щільніше пригортається з остраху до своєї лапи в барлозі ведмідь.

А навкруги казкові шати — сніговим шаром уквітчані віти дерев, а пеньки стоять з височенними на них сліпучо-білими шапками, мов зустрічають вас старовинні бояри у фантастичних володіннях царя Берендея.

Так і здається, що он з-поза того стовбура товстезної смереки вийде ніжна Снігуронька й тихо-тихо привітає вас:

— Чолом тобі, охотничку-стрілочку! Ні пуху тобі ще й ні пір'ячка!

А ви мчите, а ви мчите, а за вами сани, а на санях діжка, і сокира, і віршовка, і сіль...

Идет он густою тайгою,
Где пташки одни лишь поют.

Не всю путь до перемоги над лосем, певна річ, буде так весело, бо людина — є людина, отже й ви, розуміється, відчуєте через два-три тижні втому, але ж, я гадаю, що ви вже почуваєте, що й лось притомився, бо сліди його все глибші, все важчі.

Підбадьоріться, — ось-ось перемога!

Ви вже бачите, як перевтомлений звір хапає язиком сніг і все частіше, все частіше він його хапає. Тому доказ — довгуваті ямки обабіч лосьового сліду.

Щоправда, ви вже весь паруєте, як киплячий самовар,
але то нічого: більше руху, більше енергії!

Вже недовго...

Днів через п'ять-шість ви вже наближаєтесь до лося,
бо він уже не біжить, а тяжко йде, ступає.

За два-три дні він од вас не далі як на п'ятсот метрів!

Натисніть, голубе, натисніть!

Аж ось ви бачите, що звір упав. Потім підвівся, ступнув
разів із десять і знову впав. Ще раз підвівся, двічі ступнув
і впав.

Лежить!

Ви підбігаєте на лижах до нього і падаєте на звіра.

Звір тяжко дихає, і ви тяжко дихаєте.

Звір висолопив язика, і ви висолопили язика.

Отак звір і ви лежите днів зо два!

Але яка радість розтинає ваші груди! Бо ви зверху!

Приблизно днів через два звір тяжко підносить голову,
повертає до вас свою вкрай стомлену морду!

— Стрілятимеш чи різатимеш? — питає.

— Почекай, дай трохи відсапну!

Відсапуєтесь далі...

— Ну, що ж, — каже лось, — не хочеш убивати, по-
чвалаю я далі: я звір, а ти мисливець, мені від тебе тікати
треба!

— Та полеж, — кажете ви, — відпочину й застрелю!

— Ні, побіжу, — я гордий! Ізсунься з мене, бо я не
встану!

Підвівся лось і почвалав.

Але він далеко не піде, — ноги вже йому не служать,
і від смертельного гону в нього невроз серця.

Ви підводитеся і стріляєте.

Лось — мертвий, а ви поки що живий.

Тоді вже білуйте, соліть м'ясо, напинайте шатро, вста-
новлюйте радіостанцію, визначайте орієнтири й викликайте
радіограмою дружину з дітьми.

Приїздить родина, може, ще хтось і знайомий заві-
тає — ну, тут уже бал і все таке інше.

Святкуєте, доки не з'їсте всієї солонини з лося.

Голову ви зразу ж одрубали, як трофей, щоб потім повісити її в кабінеті й увесь час задаватись, що ви вбили лося.

А як дружини не викликатимете, — грузіть солонину на санки й додому.

Коли повернетесь додому, в Києві буде вже дві лосячих голови: одна у вас, а друга в мого приятеля.

Я про неї вже згадував. Мій приятель хотів був подарувати мені ту голову з страшними рогами:

— Забери, — каже, — будь ласка! Трофей же який!

— А чого, — питаю, — ти сам не пишаєшся з такого трофею?

— Та куди ж я його приткну? У передпокої — в хату не ввійдеш, в кабінеті — теж нема де повернутися! Сама тобі голова! Забери, будь ласка, я доплачу!

1946

ДРОХВА

Як підете ви з хутора на гору, отуди, де колись стояв млин-вітряк, а потім звернете на межу, поміж пшеницями, та спуститесь тою межею трохи ніби в діл — на шлях, що простягся з хутора В'язового до церкви, що в ній на Покрову храм бував, так ви собі і йдіть тим шляхом далі. Минете церкву, а потім Куликами, Куликами (це куток на селі, де всі Кулики живуть) аж за містечко вийдете. Вийшли ви за містечко й прямуйте далі. Перша дорога, праворуч, буде на Тернівщину, а друга — далі, на Шенгеріївку.

Ні на Тернівщину, ні на Шенгеріївку ви не звертайте, а все прямо, все прямо йдіть! Минете Халдеївщину, а там уже швидко й Дуб'яги будуть.

Од вашого хутора до Дуб'ягів буде не більше, мабуть, як кілометрів із вісім.

Щоб не сумно вам було йти, ви б могли проказувати, ідучи межею поміж пшеницями:

По ниве прохожу я узкою межею,
Поросшей кашкою и цепкой лебедой!

Так ви ж не вмієте ще такого проказувати, бо вам іще тільки сім років...

Проказувати ви таке вмітимете тільки через два роки, коли Марія Андріївна, старенька-старенька вчителька, яка, коли надворі і весна, і сонце, — так і тоді вона в теплу хустку кутається, бо вже вона старенька, і все, бідна, кахикає, — навчить вас.

Так тільки через два роки вона вам скаже:

— Оці два рядочки, дітки, ви мені на завтра щоб напам'ять вивчили! Оці:

По ниве прохожу я узкою межой,
Поросшей кашкою и цепкой лебедой!

— От ви їх і вивчіть напам'ять! Усе вам тут зрозуміло? А хто знає, що тако «цепкая»?

— Я знаю, — підносите ви руку, всю в чорнилі.

— Ну, скажи!

— «Цепкая»... То є ціпок, так це — патериця, вроді як хлопець, він, а «цепкая» так це — патериця-дівчинка, вроді як вона...

Марія Андріївна сміється і від сміху ще дужче кахикає:

— Ні, не те, не те, — каже вона, — «цепкая» це така, що дуже чіпляється!

— Чіпка, значить? — вигукнете ви з усіма в хорі.

— Ну да, чіпка! Так «чіпка» це буде по-нашому, а, «цепкая» — це по-російському! Розумієте?

— Ага! — знову хором.

А на другий день ви вже впевнено проказуєте Марії Андріївні:

По ниві проходжу я вузькою межою,
Поросшей кашкою й чіпкою лободою.

— Та не «чіпкою», а «цепкой»!

— А я забув, що так треба! Так я вдруге!

— Ну, ну!

— Поросшей кашкою і...

Тут ви зупиняєтесь, думаєте трохи, потім у думці самі собі кажете «Ага!» й з притиском переможно кидаєте:

— І чіпкою лободою!

Марія Андріївна, посміхаючись, лагідно махає рукою:

— Сідай!

Де тепер могилка лагідної-лагідної Марії Андріївни? Уклонився б я могилці її, бо вона ж, було, навчить нас «О» писати: «Бублик, бублик, дітки, пишіть! Кругленький! Оце й буде «О»! — а потім розглядає зошити:

— Ой, хороший хлопець! Яке «О» гарне написав! І руки не дуже в чорнилі! На ось тобі — цукерка!

Хай би на її могилці навесні, як бузок розпускається, хай би весь час соловейко тьохкав!

Так виходить, значить, що про «кашку» й про «цепкуку лебеду» ви, йдучи межею поміж пшеницями, ще проказувати не вмієте, бо ще не навчилися.

Так ви волошки рвіть... Та васильки, та дзвоники, та конюшину, та ромашку! Цілий великий-великий сніп ви тих квітів нарвете, а потім березкою його зв'яжіть і несіть!

А як іще вам сумно, тоді ловіть на колосках жучка-кузьку. Вловили — й за пазуху. А як уже назбираєте кузьок аж півпазухи, вони там лазять, шелестять і лоскочуть вас, лоскочуть.

Вам не сумно тоді буде і ви, підстрибуючи, аж на Дуб'ягах опинитесь!

А на Дуб'ягах куркуль живе, що з глечика горілку п'є.

Приходите, а в садку за столом куркулі два сидять та горілку з глечика п'ють.

А потім, як нап'ються, то й крикнуть:

— Даниле! Запрягай Жолудя й Горілку в гарбу, та щоб повнісінька гарба сіна була! На дрохви поїдемо! А ти з нами поїдеш? — питає мене куркуль.

— Поїду, — несміливо кажу я.

— От і добре! На гарбі сидітимеш, коні поганятимеш! Добре?

— Добре!

— От і гаразд!

А я й питаю вусатого дядька:

— Дядьку! А що воно таке за дрохви?

— Хіба не чув?
— Не чув!
— Птиця така велика, як дві гуски вкупі! Степова! В степу плодиться! Полохлива!

— Ага!

От на гарбі й поїхали! Повна гарба сіна, та ще кругом і бур'яном обтикана! Я спереду сиджу, коні поганяю, рушниці на сіні лежать, кошик з глечиками та з харчами.

А дядьки лежать горілиць на гарбі й намагаються співати:

Вилітали орли з-за крутої гори...

Але дотягали вони тільки до «крутої», а на «круту гору» видертись ніяк їм не щастило, вони з «крутої» зсовувались на початок, звідки знову «вилітали орли».

Так усю дорогу тільки те й робилось, що «вилітали орли», а що з тими орлами далі було, куди вони вилітали й чого вони вилітали, — для мене й залишилося тоді таємницею.

Оце було моє перше полювання на дрохву!

Коли далеченько ми вже в степ од'їхали, один з дядьків каже:

— Подивись-но, Дороше, чи не видно?

Дядько встав на гарбі, я спинив коні, і почав дядько дивитись на всі боки! Дивився він довго, а потім і каже:

— Отам за ожередом ніби щось таке бовваніє! На конюшиниці! Звертай на оцю межу й прямуй на ожеред! — каже мені дядько.

Поїхали межею...

Стали біля ожереду. Дядько виліз на ожеред, подивився сюди й туди, зліз, підійшов до гарби:

— Єсть! — каже. — Семеро! Тільки ж як до них під'їхати?

Говорили щось вони, говорили, а потім мене почали вчити, як мені їхати.

— Ми, — кажуть, — їхатимемо та по дорозі непомітно з гарби попадаємо й заляжемо отам у пшениці, а ти їдь аж отуди, та, не доїздячи байрака, звертай ліворуч і об'їзди їх, дрохви, з того боку. Трохи проїдеш, а потім завертай коні

і їдь назад, трохи вже до дрохв ближче. Як доїдеш знову до байрака, вертайся назад і їдь ще ближче до них. Наганяй ніби їх на нас. Та не витикайся з гарби, щоб вони тебе не побачили! І не нокай, і не цмокай! Потихеньку їдь! Зрозумів?

— Зрозумів!

— Паняй!

Поїхали...

Дядьки дорогою з гарби повипадали, а я попрямував до байрака, там звернув ліворуч і поїхав. Як доїхав до конюшинища (конюшину вже було викошено) — побачив оддалік табунець якихось великих птахів, що паслися на конюшинищі.

Я все робив так, як казав мені дядько Дорош.

І туди їхав, і назад повертався, і знову туди повертався, все до тих птахів наближаючись.

І дуже вже мені закортіло роздивитися їх. Особливо отого, найбільшого, що весь час, голову високо підвівши, на гарбу на мою поглядав! А з-за бур'яну погано було видко. От я встав на гарбі й визирнув через бур'ян. Як розженеться найбільший, а за ним і всі, — знялися й полетіли. Я так і впав у гарбу! А вони полетіли не на дядьків, а вбік!

Підїхав я до дядьків:

— То ти їх наполохав? — питає дядько Дорош.

— Їй-бо, дядечку, ні! Я сидів, як ви сказали, а вони чогось налякалися й знялися!

— Ох, і полохлива, ох, і сторожка птиця! — зітхнув дядько Дорош.

А другий:

— А ну їх к лихій годині! Підвертай до ожереду!

Підїхали ми до ожереду, витягли дядьки з гарби кошика, прослали під ожередом попону...

— А ти коням сіна підкинь! — наказав мені дядько Дорош, — та розгнуздай! Умієш?

— Умію!

Ну, потім уже полювання дрохв було таке: я коники ловив, а дядьки з глечиків у чарки наливали та закусювали. А потім співали, — і під ожередом, і на гарбі, як

додому їхали, і в садку, як додому приїхали, а я на ослоні дрімав.

А дядько Дорош все намагався довести, що:

— Дрохва, — вона дуже полохлива птиця! Дуже полохлива! А ви кажете!

Я заснув.

А дрохва таки справді дуже полохлива і дуже сторожка птиця.

Полюють її отак, як ото ми колись із дядьком Дорошем полювали: гарбу і воза обтикують бур'яном, гілками з листям, а потім, об'їздячи табуна, наганяють поволеньки на схованих охотників.

А найцікавіший спосіб полювати дрохву — це підкраситись до табуна на постріл і торохнуть.

Підкрататися треба дуже обережно і дуже здалеку.

Забачили ви табун далеченько, так кілометрів на три в степу, — лягайте й починайте лізти.

І все придивляйтесь, щоб так перелазити — од кущика травиці до кущика будяків чи бур'янцю якогось, кураю тощо...

Лізти найкраще на череві, кашкета — в кишеню, голову пригнути низько до землі, бо дрохва найбільше голови людської лякається!

Отак і підлазьте, підкрадайтеся!

То нічого, що на другому кілометрі вашого підкрадання ви вже не штанами будете лізти і не сорочкою, а голими ліктями й голими коліньми, що на третьому кілометрі вже з колін і з ліктів кров капатиме, — то нічого, — то якраз і найсильніші і найпекучіші суть моменти полювання дрохви, — ніяка благородна й велика дичина задарма не дається, а дрохва, коли це не вона, а він, дудак, майте на увазі, що він важить пуд, цілий пуд, а смальцю з нього цілий глечик, а вишкварок — півпідситка.

Та ще майте собі на увазі, що дрохвятий смалець не тільки для каші, бо то вам не гусячий смалець, а то смалець дрохвятий, — він од бешихи сильно дуже допомагає!

От вам: пуд м'яса, глечик смальцю, півпідситка вишкварок і ніякої ні у вас, ні у сусідів бешихи.

От що значить дрохва!

Та ще до всього цього й гордовите:

— Дрохву вбив! О!

Так що ж ви будете дивитися на якихось там три кілометри підкрадання, на штани та на сорочку й на обідрані коліна та лікті!

Дрібниці то все!

Не звертайте на них уваги й підкрадайтеся далі.

Підлізти треба на постріл, — це, значить, метрів на п'ятдесят-шістдесят, не більше!

Шріг має бути крупний — два-три нулі, а то й картеч, бо птиця велика.

Ну, вже недалечко залишилося, метрів з п'ятдесят!

Останні зусилля, ще метр — і дрохви... здіймаються й летять!

Ви стріляєте «у божий світ, як у нову копійку», сідаєте, дерете натільну сорочку і перев'язуєте коліна й лікті!

А потім уже потихеньку йдете додому.

І уявіть собі, що дрохви, як правило, зриваються й летять завжди саме тоді, як вам залишилось пролізти ще тільки не більше як один чи два метри.

Характер у них такий!

Ви, ясна річ, не повірите, але одного разу я таки вбив дрохву.

Убив, не підкрадаючись, а просто так — устрелив та й вже!

Невеличкий, так із десятків, табунець дрохв, бачу, летить і сідає на буряках...

Я бродив з рушницею в степу, полював перепілки, а в запасі було в мене кілька набоїв з крупним шротом.

Перезарядивши свою централку, пішов я проти вітру по буряках на те місце, де сіли дрохви.

Було це в серпні, віяв невеличкий вітерець.

Бурячиння було високе й лапате, вітерець по нім тихенько лопотів, я поволі й потихеньку йшов, і дрохви мене підпустили, бо, очевидно, шум моїх кроків заглушало лопотіння гички.

Знялися вони недалечко, метрів за сорок, — я вистрелив, і — о, радість! — одна з них каменем на землю.

Підбіг — єсть!

Я не скажу, щоб це був дудак, на цілий пуд вагою, це не був дудак, а скоріше — дудочка, і до пуда їй було дуже далеко.

А проте ж — дрохва! Справжня дрохва!

Додому я їхав гордий, з вокзалу до квартири йшов гордий, а як увійшов у хату, ні на кого і не дивлюсь.

Домашні всі питають:

— Що за птиця?

А я крізь зуби:

— Що? Дрохва! Не бачите, що?!

Дізналися родичі, знайомі, товариші.

— Правда, що дрохву вбив?

— Убив!

— Коли ж на дрохву?

— Та заходьте, — кажу.

Підрахував я, скільки на дрохву прийде, — вийшло чоловіка з двадцять.

Я їй кажу дружині:

— Знаєш, — кажу, — що? Не помістяться всі вони в нас! Оддам я дрохву, хай там приготують, а ми всі туди підемо та й посидимо, дрохви поїмо!

— Добре, — каже дружина, — клопоту менше!

Я так і зробив. Одніс дрохву.

Куди, — питаєте, — одніс?

Не скажу, бо й ви туди ходитимете!

Приніс дрохву та й прошу:

— Приготуйте, будь ласка, на завтра!

— Дрохва? Е, ні! На завтра не вийде, бо треба на дві доби в землю закопати, потім — добу в оцті вимочувати, а потім уже смажити! На суботу якраз і вийде.

— Ну, добре! — кажу.

Сповістів я всіх, що дрохву їстимемо там-то й там-то, в суботу.

Зібралися їсти ту дрохву двадцять вісім чоловік.

А я ще раз кажу, що дрохві моїй до пуда дуже далеко було!

Та й чи вистачило б для такої кумпанії й дудака на пуд вагою?!

Поїли дрохву, з'їли ще індичку й гуску (це вже свійські птахи) і салату олів'є порцій з п'ятнадцять з'їли, було там іще й де-воляй, і карського шашлику!

Різноманітної там було, одне слово, дичини!

Вітали всі мене з щасливим полем, кричали, щоб мені й далі не було «ні пера ні пуху», а потім співали.

На ранок були вдома довгі балачки, але вже більше не про дрохву, а про квартиру, про дрова, про черевики для доньки.

Балачки закінчилися сентенцією приблизно такого змісту:

— Та доки ж я і взимку у літньому пальті ходитиму?

— Та ти ж сама розумієш: дрохва! Не часто вона трапляється!

— Дрохва?! — перебивають вас. — Дрохву чоловік на зиму в теплі краї проводить! А в декого з чоловіків жінка взимку мерзне! Різниця! Ну, взяв би та випадково й промазав, коли вже вона така рідкісна птиця!

— Та я ж устрелив випадково! Хіба ж я хотів, чи що?

— Слава богу, що не часто вона трапляється, — перебивають вас ізнову.

А вже Миколі Івановичу, що ото дрохву вам *lege artis*¹ готував, при зустрічі ви кажете:

— Дрохву, значить, два дні треба в землі тримати перед тим, як смажити?

— Не менше! — одказує Микола Іванович. — Тоді вона позбавляється специфічного, не дуже приємного запаху!

— Слухайте, — кажу, — Миколо Івановичу! Як удруге коли-небудь принесу я вам дрохву готувати, держіть її в землі не два дні, а місяців зо два!

— Не витримає, — зогніє!

— От і добре! Не так багато я заробляю, щоб дрохви їсти.

1946

¹ По-мистецькому (*лат.*).

ДИКИЙ КАБАН, АБО ВЕПР

Чого воно так: коли говорять «дикий кабан» — так не страшно, а як — «вепр», так уже й мороз ніби поза спиною і волосся на голові ворушиться починає?

Воно, мабуть, саме слово «вепр» — страшнувате, — якесь таке, ніби з великими іклами й погрозливо хрокає...

— В е п р!

На Полтавщині, недалеко славного міста Гадяча, є село Веприк, — хоч воно і не дорослий «Вепр», а тільки маленький, тільки ще «Веприк», але я гадаю, що колгоспникам там, мабуть, увесь час страшно, — ану ж візьме малий «Веприк» та на великого «Вепра» й виросте? Що тоді?!

Найстрашніший дикий кабан — «одинець», — це запеклий кнур-індивідуаліст, старий досвідчений кнуряка, що прибивається до табуна тільки тоді, коли свині весілля справляють.

Він тоді своїми страшними іклами розганяє кнурців-парубків, усі його рушниками перев'язують, він сидить, хрокає й чавкає, як колись пан-поміщик на весіллі у своїх кріпаків, і йому, як і колишньому кнурові-поміщикові, належить право «першої ночі».

Дикі кнури-одинці, що звуться ще за свої величезні страшні ікла — сікачами, вигодовуються на справжнє страховидло, сильне та люте.

Собак вони своїми іклами одним ударом січуть, на беф-строганов, а охотник, як побачить сікача, зразу бере на мушку або дуба, або грушу і сидить там тихий, як горличка.

А потім уже всім і розповідає після четвертої стопки:

— Сікача вчора стріляв! Іду, знаєте, очеретом, коли чую, щось сопе! Дивлюсь, а воно, як гора! Я зразу думав, що паровик обтікаємої форми зійшов з рейок і болотом котить. Придививсь — а воно сікач! Я, звичайно, не розтерявся, — у лівому стволі в мене жакан, — я його в лоб як жажну, — а він тільки головою покрутив, куля одскочила та недалечко від мене й упала. Тільки трохи сплющилась! Я не розгубився... А коли я взагалі розгублююсь,

скажіть? Да... Я не розгубився та зразу за фінку, та до нього! Розмахуюсь, а він мені й каже: «Злізайте, каже, дядьку, з дуба, чого ви туди залізли?» Да... Я, звісно...

— Стий-стій! Що ти буровиш? Хто каже? З якого дуба?

— Та не перебаранчай! Я до нього з фінкою, вдарив його під ліву пахву, якраз проти серця! «Ага, — кричу, — попався, — кричу, — веп-п-пиррр. Не з таких, — кричу, — я, щоб сікачів боятись!» Та на нього верхи! Сів верхи й держусь за гілку! А він мені знову: — «Та злазьте, — каже, — дядьку, кабан у Пилипову балку побіг!» А я йому: «Злізай, кажеш?! Не злізу, поки, — кричу, — не рішу тебе тут!» А він мені: «Я, — каже, — веп-п-пиррр сі-сі-ка-ка-ка-ч...»

Тут уже підходить хазяйка:

— Може б, — каже, — ви, Стратоне Стратилатовичу, прилягли трохи?

— Не злізу! — кричить Стратон Стратилатович.

Потім уже беруть Стратона Стратилатовича під руки й кладуть на канапу.

А він і на канапі ще добиває сікача:

— Не злізу, — кричить, — доки не рішу!

І так-таки ніхто й не довідався, чи зліз Стратон Стратилатович із страшного вепра-сікача, чи й досі держиться за гілку.

Сікач — страшний звір, так що й після четвертої стопки не дуже злізеш...

Чому ми весь час говоримо про вепра-одинця, сікача?

Бо ми — охотники, ми люди хоробрі, і коли вже йти на дикого кабана, то йти на такого, щоб можна було чим і похвалитися, та й показати було що...

Уявіть собі на стіні у вашому кабінеті отакенну сікачеву голову із страшними зубилами-іклами!

Слава не тільки вам, а й усьому вашому роду-племені.

Ясна річ, що, полюючи сікача, можна мимохідь з десяток менших кабанів чи свиней настріляти, але головна ваша мета — сікач.

Поросят не бийте.

Убити порося — це все'дно, що встрілити на озері каченя, що ще й у колодочки не вбилося.

Це — шокінг для справжнього мисливця.

Сікач, незважаючи на свою чималу вагу й короткі ноги, дуже прудко бігає.

Розповідав мені якось приятель-охотник, дуже досвідчений мисливець і на птицю, і на звіра, як сікач бігає.

Кузьма Дем'янович — мого приятеля звать.

— Полювали ми кумпанією у Баб'ячій балці, — почав Кузьма Дем'янович... — А Баб'яча балка підходить з того краю до глибоченького провалля... Понад балкою — ліс. За проваллям починається болото, поросле очеретами, а далі — річка. Полювали ми зайці, лисички, — що трапиться, одне слово. Був з нами й місцевий дідок-охотник. Пройшли ми балку, підійшли до провалля, сіли на горбочку, закурили, відпочиваємо. Краса ж яка, куди оком кинеш! Очерети, між ними де-не-де озеречка, а за очеретами срібно-голуба стрічка річки... По той бік річки — лісочок... Біля лісочка — хутирець на три хати... На узгір'ї біля хутора овечки пасуться... Чутно, як у хуторі дівчата «Чорноморця» виводять:

Вивів мене босую,
Та й питає.
— Чи є мороз, дівчино,
Чи не-ма-а-а-е-е-е?

Дивився б і не передивився... Слухав би і не переслухав...

Сиділи, слухали, з краєвиду милувалися.

Аж ось місцевий дідок і каже:

— А в цьому, — каже, — болоті табун диких свиней е!
І сікач тут здоровенний бродить.

— Ми всі, — каже Кузьма Дем'янович, — аж попідскакували!

— Де?

— Та отут у болоті!

— Та невже? — ми до нього. — А чи бачив їх тут хто-небудь?

— А чому ж не бачить? Бачили! А скільки вони в нас городини та буряків перенищили... Я сам сікача бачив, — пудів на п'ятнадцять, якщо не більше! Страшний звір!

— Ну, ви ж розумієте, — вів далі Кузьма Дем'янович, — що ми зразу ж рішили пройти болото, може ж таки пощастить наткнутися на табун свиней. Було нас шість чоловік. Рішили так: я, як найстарший, — мені вже тоді п'ятдесят шостий пішов, — так я пройду од провалля углиб в очерет та тут буду собі чекати, а решта — з того боку зайде і йтиме до мене один од одного метрів на тридцять-сорок.

Загонщиків у нас, як бачите, не було, — ми самі, мовляв, і за загонщиків, і за стрільців. Дідок не схотів з нами йти: «Боюсь!» — каже. Пішли ми в очерет, а дідок спустився в балку: «Мо', — каже, — де зайчика наполохаю». Увійшов я в очерет, пройшов трохи, став, обдивляюсь. Справді, ніби стежки якісь в очереті — сюди й туди йдуть. Не брехав, видать, дідок, — сам я собі подумав... Пройшов ще трохи далі в очерет, вибрав таку собі невеличку вроді галявинку, став, прислухаюсь... Не чуть нічого... Шелестить тільки очерет, та іноді десь ізбоку зашарудить болотний щур. І знову тихо. Довгенько я стояв, уже час би й товаришам підійти, а їх нема та й нема. Я, сказати правду, задрімав трохи. Стою, дрімаю! Коли воно щось ніби як шелесне очеретом, та як хрокне, — так я як підстрибну! Підстрибнув — і крутюсь на місці, не знаю, куди тікати! А воно вдруге — як хрокне! Так я як прянув з очерету й вискочив якраз навпроти провалля... Почув тільки, що й од мене щось шелеснуло й подалося в напрямку до річки! Та де там було думати, що воно... Я вискочив з очерету й помчав прямо на провалля. З провалля вилетів, як хорт, добіг до лісу, й на грушу. Сів, звів курка, чекаю. Довго сидів, нема нічого. Аж ось чую, гукають:

— Кузьма Дем'янович! Кузьма Дем'янович! Агов! Де ви? Агов-гов-гов!

— Я тут! — кричу. — На сікача засів! На груші!

— Зла-га-га-газьте!

— Не злізу! — кричу.

А воно й справді, я й сунувся, був, із груші злазити, — не злізу. Груша висока, стара груша, і аж до половини ні сучків, ні віття — самий стовбур! Як я на неї видерся, вбийте мене, й досі недопойму...

Підійшли товариші. Зняли мене з груші.

— Бачили що-небудь? — питаю я їх.

— Анічоґісінько не бачили!

— Та як же ж, — кажу, — не бачили, коли ж щось хрокнуло, та не раз, а аж двічі. І шелеснуло щось од мене! Я від нього, а воно від мене. А що хрокнуло, хай мене бог поб'є, — кажу, — своїми вухами чув!

— Так то ви, значить, — питає мене Іван Петрович, — на провалля прянули?

— Я ж, — кажу, — я! Воно як хрокне, — я думав, що сікач, і з очерету!

— Та то я висякався! — каже Іван Петрович. — Тільки я сякнувся, воно щось як шелесне біля мене, а я думав, що сікач, та й собі од нього до річки!

Аж ось дідок підходить.

Ми на нього:

— Де ж ваші свині? Де ваш сікач?

— Нема хіба? — здивувався дідок.

— І сліду нема, — кажемо.

— Виходить, пірнули!

— Куди пірнули?

— Під воду! Куди ж!

— Та хіба ж дикі свині пірнають?

— Не знаю, як де, а в нас пірнають! — каже дідок.

— А що ви гадаєте, — міркує Кузьма Дем'янович, — могло бути! Єсть же ж морські свині, могло бути, що й річні є!

— Так отаке-то трапилося з нами на полюванні кабанів. Я й досі ніяк недопйму, як я з провалля вискочив, як я на грушу видерся?! П'ятдесят же шостий мені... Пал ото такий, виходить, охотницький! Так отак сікачі бігають! Прудкий звір, — додав Кузьма Дем'янович.

Полюють дикого кабана з собаками-гончакми чи спеціально на таку охоту натасканими псами, але здебільша і найчастіше полюють його з загонщиками.

Коли на вас вискочить дикий вепр, ви не встигли втекти, ви вже тоді його, ясна річ, стріляєте.

Стріляти треба обов'язково кулею, цілитись у голову або в серце, бити треба наповал, бо поранений кабан — звір страшно лютий, він кидається на охотника, з розгону всаджує йому своє страшне ікло прямо в пуп і з криком «Ага, попавсь!» поре мисливця по черевній білій лінії од пупа вгору до грудей.

Коли він сам смертельно поранений, — він лягає тут же, поруч охотника. І обидва вони потихеньку віддають душу богіві.

Потім уже сходяться охотники, лаштають носилки і несуть і свого загиблого товариша, і дикого кабана до машини чи до залізничної станції.

Ті, що несуть загиблого товариша, — дуже сумні, бо їм дуже жалко хороброго мисливця, що впав жертвою благородної спортивної своєї страсті.

А ті, що несуть забитого кабана, — дуже веселі, бо такий мисливський трофей трапляється не дуже часто.

Коли ви йдете болотом, де обов'язково є цілий табун диких свиней і де бродить величезний сікач, не менш як пудів на п'ятнадцять вагою, дуже корисно проказувати таку ніби молитву, що за сивої давнини дуже допомагала на охоті нашим предкам-мисливцям (між іншим, молитва ця корисна не тільки при полюванні кабанів, а корисна вона й при охоті на всякого звіра).

Така молитва:

Ви зорі-зірниці,
Ніч темна темниця,
Замикаєш ти і церкви, і хати
Ще й царські палати.
Замкни звірю вуха й очі,
Щоб я підійшов і не промахнувся...

Коли ви таку молитву прочитаєте з вірою, то, безперечно, зможете підійти до кабана, незважаючи на те, що він звір дуже обережний, і слух у нього, як у найталановитішого диригента симфонічного оркестру.

З вищенаведеною молитвою можна й треба полювати дикого кабана навіть самому, продираючись заплутаними стежками й перескакуючи з купини на купину в очеретяному болоті.

А взагалі, ще раз кажемо, полюють кабана із загонщиками.

Трапляється, і дуже часто трапляється, що кабан, почувши чи довідавшись, що спереду стоять на номерах мисливці з жаканівськими в рушницях кулями, і будиши не зовсім певний, ще всі вони прянуть на груші, — повертається і йде на загонщиків.

Бо він звір хитрий, — він знає, що у загонщиків, крім кілків та одчайдушного галасу, в руках нічого немає.

Випадки такі кінчаються більш-менш щасливо, кінчаються вони переляком, бо кабан поре людину тільки тоді, коли його поранено, а так він підбіжить, хрокне, налякає й, сміючись, побіжить далі.

Було таке й з нами на полюванні кабанів, було, було! Брехати не буду — було!

Підняли загонщики в очереті на болоті кілька диких свиней і кабанів.

Пішли вони на охотників.

Почулося там бах, там бах!

Виткнувся на них і один чималенький, так пудів на десять, вепр.

Чи там у нього стріляли, чи не стріляли, я вже не скажу, бо дехто з охотників, щоб видніше було, сидів на груші, а тільки ж він крутонувся й помчав на загонщиків.

На всьому скаку підбіг до одного парубчака-загонщика, той і «рятуйте, хто в бога вірує!» не встиг пролящати, як він його тиць рилом у пуп! Перекинув, перестрибнув через нього, хрокнув, загигикав і помчав далі.

Підбігли ми всі до того парубчака: стоїть блідий-блідий, губи білі й трусяться, і нічого більше вимовити не може, тільки:

— Хрокнуло й побігло! Хрокнуло й побігло!

Нарешті трохи опам'ятався.

Ми до нього:

— Ну, що, — дуже злякався?

— Злякався, тільки не зовсім до кінця злякався! Можна дужче злякатися! — промовив він і подався у кущі.

Так що й загонщикам, як бачите, треба бути пильними.

Убили ви дикого кабана.

І отоді настає найтяжчий момент полювання диких свиней.

Це — коли вже зберуться на дикого кабана до вас приятелі і вам треба переконати їх, що це іменно кабан не простий, а дикий.

Ви їм розкажете про ваше полювання, не пропускаючи найдрібніших деталей: і як збиралися ви на охоту, і як їхали, і як доїхали, як до болота чи до лісу дійшли, де стали, скільки було загонщиків, як кабан вискочив, як ви не розгубилися, як бахнули, як він ткнувся рилом у землю, а потім знову встав і побіг, а ви його вдруге...

В процесі розповіді ви й свідків називаєте і розплющену кулю калібра вашої рушниці показуєте...

Ну, всі докази за те, що ви власноручно вбили дикого кабана.

І бачите, що ніщо не допомагає: їдять і хвалять кабана, а не вас!

І ви прекрасно знаєте, що, йдучи додому, вони, похитуючись, будуть реготатися:

— Дикий кабан! Найшов дурних! А, до речі, почім свинина тепер?

Отакі люди!

Невдячні люди!

З'їли цілого кабана, випили геть чисто все, до того випили, що на ранок хазяйка істерично верещить:

— Ну, яка це дендя (хазяйка трохи знала по-англійськи) півлітри карасини випила? Ну, гості?! Щоб ти мені більше диких кабанів не стріляв!

А вони, приятелі, ідуть ситі й п'яні додому та ще й на-сміхаються!

Нехорошо!

1946

ГАГАРА

Одного разу відпочивали ми кумпанією після ранкової зорьки й підраховували, скільки хто з нас не знайшов би-тої смертельно качки.

П'ятеро нас було дуже досвідчених охотників-влучаків, дуже цілких стрільців, що ото:

— Ану, підкинь картуза! Ану, підкинь! Побачиш, як я стріляю, та до того ж побачиш як у мене ружжо б'є! Підкинь!

Картуза ніхто не наважувався підкидати, бо картуза шкода, а пляшки ставляли.

Правди нема куди діти, — ставляли!

Що ставляли, то ставляли...

Найцілкіший із нас отой що:

— Та що мені картуз?! П'ятака підкинь! Пір'я з твого п'ятака посиплеться!

Так оцей, найцілкіший, у чвертку на п'ятдесят кроків промазав.

Та це так, між іншим, бо всі ж мисливці знають, що ніколи на охоті ніхто в порожні (порожні, порожні пляшки! Не вповні! Ні!) пляшки не стріляє, такого звичаю в охотників не було, нема й не буде! Боже борони! Та й де ті пляшки на охоті візьмуться?

Так що те, що ми оту чвертку за мішень поставили, то просто випадок, може, єдиний за всю історію охоти.

Так... Підраховували ми, значить, хто скільки з нас не знайшов битой смертельно качки...

Якось так трапилося, що підійшли ми після ранкової зорьки до ожереду, і ні в кого з нас не було ні пера, ні пуху.

В таких випадках ми ж знаємо, що всі охотники це роблять: підраховують незнайдені качки.

Така вже в них традиція.

Кожний із нас не знайшов щонайменше п'ять-шість крижнів, штук по троє чирят та по одній широконосії...

Всі ж на одному озері полювали, тому й випадки були подібні один до одного:

— Вдарив, знаєте, — ну, вона грудкою на землю і недалечко й упала! Шукав-шукав, шукав-шукав — нема! Трава густа, висока! Нічого не зробиш! Собаки нема! Якби був собачка — був би оце я і з пером, і з пухом! Та ще з яким! Ні одного промаху! Ех!

І так кожний.

Ну, посумували, позітхали, та що поробиш. Єсть іще ж вечірня зорька, може ж, вона щасливіша буде.

Лежимо під ожередом, розмовляємо.

Хтось із нас, — не знаю вже з якого приводу, — згадав, як він колись гагару стріляв.

Дідок один, — хто й зна звідкіля він до нашої кумпанії прибився, — і собі встряв у розмову:

— Стріляв, — каже, — і я колись гагару! Стріляв, стріляв! Жив я ще тоді у Вовчанському в'єзді! Ой, звір, ой, звір — гагара! Собака в мене був, ох, і собака, гончий собака! Так він як ув'язався за гагарою! Гонить і гонить, гонить і гонить! А я на горбочку стою і все бачу! Вона не дуже й тікала. Стане, собака до неї підбіжить, а вона тільки зубами — клац! Собака й одскочить! А собака був! Ох, і собака! На вовка верхи сідав! А гагари не бере! Нагнав-таки на мене, я вистрілив, з неї вроді дим пішов, а не впала, подалась далі й зникла... А собака все по слідах гонить! Насилу я його впіймав! Гагара, так воно таке — ніби й лисиця, ніби й вовк. Я панові розказував, — а пан учений у нас був, — у предводителів ходив, — так він казав, що то вона забігла до нас із тої землі, — як пак вона? — та ота, що там Ярусалим-город стоїть! Та, боже мій, іще ж жінка Каленика Тимофійовича Триндипляшки, що парова машина в нього була, — так вона туди їздила, та й розказувала, як та місцевість зветься. А я й забув... Стріляв, стріляв і я гагару! Чудний звір, на наших не схожий. Що ні, то ні!

Посміялися ми з дідової гагари.

Але ніхто з нас із ним не сперечався!

Навіщо, скажіть, сперечатися, навіщо розчаровувати симпатичного дідуся, який, може, вже років із сорок розповідає в кумпанії, як він гагару стріляв.

Ну, доводитимете ви йому, що гагара не звір, а птиця, та навряд чи він вам повірить.

Та, може, й краще, що не повірить: ще десь розповідатиме, ще десь, значить, кумпанія буде весело реготатися...

Хай розкаже!

Чимало таких «гагар» трапляється в цікавім романтично-пригодницькім мисливськім житті-бутті.

Гагара, розуміється, птиця.

Та цього ще мало, — птиця то вона птиця, та цікаво не те, що вона птиця, а цікаво те, що вона цікава птиця.

І цікава іменно для запального охотника, а особливо для запального та ще й молодого охотника. Охотника-початківця.

А який молодий охотник, охотник-початківець, не запальний?

Нема таких!

А напевно ж є такі мисливці, що не знають, що таке гагара, а знати їм це конче потрібно, бо в противному разі втерять вони чимало дуже інтересних моментів з мисливського життя.

Гагара — птиця, що плодиться не в нас, а на півночі.

На наших озерах ми її бачимо на початку вересня й пізніше, коли вона мандрує з півночі на південь.

По-латині вона зветься *Columbus* (Колімба).

Завдовжки вона 65—75 сантиметрів, крило в неї — 38 сантиметрів, хвіст — 6 сантиметрів.

Шия в неї довга, дзьоб — прямий, гострий. Восени вона вся зверху темно-бура, а голова й шия теж зверху — сірі. Знизу вона вся біла.

Як побачите, що така птиця на озері плаває — підійдіть і прикиньте хоча б приблизно: як має вона завдовжки 65—75 сантиметрів, а крило — 38 сантиметрів, а хвіст — 6 сантиметрів, значить — вона, гагара!

Але треба все-таки пильненько придивлятись, може бути і довжина її 65—75 сантиметрів, і крило — 38 сантиметрів, а хвіст, приміром, не 6 сантиметрів, а 5 або 7.

Так і знайте, що то вже не гагара.

Буває й навпаки: хвіст рівно 6 сантиметрів, а крило 37 або 39.

Знову не гагара, а щось інше.

А вам треба обов'язково гагару, інакше не будете мати ніякої насолоди з полювання на негагару.

Бахнете — птиця й полетить.

А гагара — нирець, ниркова птиця, через те охота на неї має свої особливості й свою принадність.

А от, коли всі виміри (65—75×38×6) ви зробили правильно і пересвідчилися, що по-латині вона зветься Колімба, — отоді вже можна її й полювати.

В чому ж полягає принадність охоти на гагару?

Ось у чому:

1. Коли ви полюєте на озері гагару, ви цілісінський день перебуваєте під враженням, що кожної хвилини ви маєте перед собою дичину. Ви не гуляєте, шукаючи качки, — вона цілий день перед вами.

2. Гагара розвиває у вас три види спорту, мисливський, стрілецький і легкоатлетичний.

3. Гагара полегшує вам подорож з полювання додому.

От приїздите ви на село.

Із дому ви берете з собою півтори-дві сотні набоїв, менше брати не можна, бо, виїздячи на охоту, завжди треба мати на увазі, що ви можете потрапити на такий перельот, чи на таке на болоті скупчення качви, що тільки те й робитимете, що бахкатимете.

І от уявіть собі, що у вас не вистачило набоїв?!

Та ви лікті собі кусатимете, коли качки вам просто на мушку сідають, а ви нічого зробити не можете!

Завжди мисливець повинен мати добрий запас набоїв.

Приїхали ви, значить, на село з добрим запасом набоїв.

Тягти з собою зразу всі набойки на болото чи на озеро нема ніякої рації — ви їх залишаєте в хаті у того селянина, де зупиняєтесь.

А зупиняєтесь ви, ясно, в селянина, що живе недалечко від озера чи від болота.

Виходячи на озеро, берете ви тридцять-сорок набоїв.

Ранкова зорька була невдала: стріляли ви мало, набойки у вас цілі...

Відпочивши трохи після ранкової зорьки та як слід поспідавши, ви йдете до озера, — може ж, де назирите якусь на озері дичину.

На озері плаває якась птиця.

Прикинули — гагара...

Ви сміливо йдіть до озера, бо хоч гагара й сторожка птиця, проте і вона не від того, щоб погратися з вами у полювання.

Ви підходите — націляєтесь!

— Бах! — і нема гагари!

У той самий момент, коли ви сіпаєте «собачку», гагара пірнає!

Шріт робить на тім місці на воді цілу бурю, — й гагари нема!

Хвилинка, і кроків за три від того місця, де шаленів на воді ваш шріт, витикається гагаряча голівка.

Ви за ліву «собачку» — сіп.

— Бабах! — і нема гагари...

Поки ви швиденько перезарядите рушницю, перед вами знову гагара.

Прекрасна вона на воді, струнка, довгошия і сліпучо-біла, коли повертається до вас грудьми своїми...

— Бабах! — і нема гагари!

Хвилина — і є гагара.

— Бабах з лівої! — і нема гагари.

Ваші тридцять патронів вилітають за тридцять-сорок хвилин!

Але хіба ж ви відступитесь од бажання добути гагару?!

Та ніколи в світі!

Щоб ото відмовитися мати в себе в кабінеті таке прекрасне чучело?

А хіба не приємно буде вам подарувати дружині шкурку з гагари?

Убити двісті-триста гагар, зняти з них шкурки (у гагар дуже міцна шкура й густий-прегустий пух!) — таке вийде оригінальне тепле пальто, що ні в кого в світі такого не буде!

І я можу навіть побожитися, що ні в кого в світі такого пальта не було й не буде!

Вистрілявши всі свої тридцять набоїв, ви бігом до хати, до свого запасу.

Прибігли — набили патронташа, взяли два десятки в кишені — знову бігом на озеро.

Хазяйка до вас:

— Мо'б пообідали! Я борщу з карасями наварила!
— Потім... Потім! — кидаєте ви. — Гагара!
Підбігаєте до озера, а гагара, голубочка, плаває собі та хлюпочеться, пір'ячко своє дзьобом перебираючи.
Подивиться на вас і ніби ось-ось скаже:
— Приготувались! Почали!
Вона вже відпочила й готова знову гратися з вами в полювання.
Починається знову:
— Бабах з правої! — нема гагари.
— Бабах з лівої! — нема гагари.
Вистріливши другу порцію набоїв, знову біжите до хати, знову берете набої...
Взяти зразу всі набої до озера — ніколи ви їх не візьмете, бо ви твердо переконані, що ось оцим уже пострілом ви обов'язково гагару встрілите!
Можна навіть антракт зробити — і ви відпочинете, і гагара відпочине.
Так ото, сюди-туди бігаючи та в гагару стріляючи, ви й проводите цілий день у мисливському запалі й напруженні.
А крім того, їхатимете додому без тягара, легеньким і веселеньким...
Сумувати з того, що ви не встрілили гагари, — не сумуйте, і на той рік вона ще прилетить і ще дасть вам один, а коли захочете, то й кілька днів напруженого й запального полювання!
Та ще майте на увазі, що ви водночас перевіряєте при цьому, як ви стріляєте.
Ви чудовий стрілець, бо весь шріт лягає якраз саме на тім місці, де тільки-но була гагара.
Ви не промазали!
А це теж чого-небудь та варт!
А чи можна взагалі встрілити гагару?
Можна!
Ну, добре, — я вже вам відкрию цей секрет.
Бачите, в чім річ: гагара дуже спостережлива птиця.
І дуже гостроока, — бачить вона кроків на сто так, як не можна бачить у найудосконаленіший бінокль.
От вона плаває і ніби зовсім на вас не звертає жодної уваги...

А насправді одним оком аж просвердлює вас, всі ваші найменші рухи.

І особливо пильно стежить за вашим пальцем, що на «собачці» лежить.

І тільки він натискує, — навіть ще тільки ворухнеться, щоб натиснути «собачку», вона — хоп! і вже під водою.

А поринає вона, як блискавка!

Основне ваше завдання, щоб устрелить гагару, не дати їй помітити, коли саме ви натискуєте «собачку».

Як це зробити?

Накрити курки картузом — не бачитимете мушки.

Робиться це так: ви становитесь до гагари спиною, ніби зовсім не звертаючи на неї уваги, рушниця лежить у вас через плече, в лівій руці у вас невеличке дзеркальце, і ви через це дзеркальце націляєтесь.

Гагара думає, що ви пудритесь, чи взагалі туалелитесь.

А ви, через дзеркальце прицілившись, — бабах!

— І єсть гагара!

Яка ж радість, що у вас в руках справжній Colymbus (Колімбус), 75 сантиметрів завдовжки, крило в нього 38 сантиметрів, а хвіст — 6 сантиметрів.

Ви зразу знімайте з нього шкурку.

Їсти його не можна, бо він рибою сильно одгонить!

Але ж ніде так, як у гагарячій шкурці, не розплоджується міль!

1946

РЕГОТУНИ

Вступ

Дуже хочеться романа написати.

Давай спробуємо.

I

Чудового червневого ранку на одній із затишних улиць тихого приморського міста, улиць, залитих п'янкими па-

хощами квітучої білої акації, біля брами невеличкого білого будинку, стояв у задумливій позі середніх літ мужчина і пильно дивився вдалечінь.

Чоловіче лице його мало правильні риси і не палахкотило ніякою енергією, рудувате волосся його не могло спадати на його високе, круте чоло, бо волосся його було і рудувате і рідкувате. Прямий, нещодавно висяканий, його ніс нікого не вражав своїми ніздрями, бо ніздрів було тільки дві, і то були звичайні собі ніздрі, що і не роздувались, і не западали.

Тільки губи його, не зовсім товсті, і не так щоб уже дуже й тонкі, вражали кожного, хто кидав погляд на нашого героя, бо одна губа була верхня, а друга губа була нижня.

Біля нього стояла чарівна дівчинка, років семи-восьми, чудесне біло-кучеряве дитя, голубооке й ніжне. Такими бувають ангели, доки вони не злітають на землю в район атлантичної хартії.

Дівчинка повними любові очима дивилася на мужчину й ніби запитливо чогось чекала.

Нарешті вона сказала:

— Тат! Чи скоро вже? Мем так хвилюється!

Мужчина погладив чарівну дівчинку по біло-кучерявій її голівці, і відповів з такою глибокою ніжністю, що зразу було видно, що за цю чарівну дівчинку він ні одного пенса аліментів не платив.

— Дитя моє! — промовив він. — Скажи нашій любій Мем, що як тільки кеб під'їде, ми зараз же виїдемо! Проти нашу дорогу Мем не хвилюватися й не крутити мені шариків!

Дівчинка з глибокою відданістю подивилася на Тат'а:

— Єс, Тат! Я скажу Мем, щоб не крутила вам шариків!

— Иди, дитя моє! — сказав мужчина, продовжуючи дивитись в далечінь вулиці, напоєну п'янкими пахощами квітучої білої акації.

— Гм-гм! — прогумкав Тат.

І не встиг він прогумкати, як із-за рогу вискочив кеб, запряжений парюю непаристих і нерисистих коней.

Коні мчали малокровним галопом, а на козлах стояв немолодий уже тубілець, держачи в лівій руці віжки, а правою «поливаючи» вільним кінцем віжок пару непаристих і нерисистих коней, які, як потім виявилось, були обидва жіночої статі, і, коли вірити енергійним вигукам немолодого вже тубільця, одну з них звали Душа, а другу Мать.

Проти будинку, де стояв у задумливій позі середніх літ мужчина, після енергійного наказу тубільця на козлах:

— Т-р-р-р-р! Душа й Мать! Т-р-р-р-р! — кеб став.

З двору вийшла Мем, ведучи за руку ніжно-голубооке й біло-кучеряве чарівне дитя, а за ними гарновида покоївка, прописана як племінниця, міс Приська, з кошиком, повним тарані, свіжих огірків, паляниці, варених яєць, пшеничної віскі, полуниць і тому подібних пудингів.

Тат, Мем і чарівне дитя поїхали в гідро-орнітологічну подоріж на Обіточенську косу, що врізається в Азовське море біля міста Ногайського.

Світило сонце... Плескалось море...

Минали години й дні 1926 року нашої ери...

II

В цім розділі Тат'ові слід би було помріяти про Ногайські степи, про ногайців, про місто Ногайське, взагалі вдаватися в старовинну історію, або в історичну старовину, але Тат'ові якраз схотілося їсти, через те він попрохав зупинити кеба, виліз із нього із своїми супутниками, — разіслав на травиці над морем плед-рядно.

А після трапези почали купатися, так що екскурси в далеку старовину довелось облишити...

Поїхали далі.

Так ото, купаючись та закусяючи, чи закусяючи та купаючись, і доїхали наші подорожники аж до міста Ногайського, звідки, як уже було сказано, врізається Обіточенська коса в Азовське море.

Тут Тат'ові слід би було помріяти про те, що таке Обіточенська коса, звідки вона взялася, її географічне і всякі інші положення, її економічне і всякі інші значення.

Але Тат'а з Мем і з донькою покликали вечеряти хазяї, де вони зупинилися, і мріяти було йому ніколи.

Після вечері полягали спати...

III

На ранок Тат, Мем і чарівна дівчинка поїхали на Обіточенську косу.

Там вони прибилися до рибальського куреня, познайомилися з симпатичними рибалками, з їхнім життям і роботою.

Про рибальське життя на Обіточенській косі чимало можна б було цікавого занотувати, та Тат'ові не було коли це робити, бо він або юшку їв, або купався в нечисленних лагунах і затоках, рибалив з рибалками, помагаючи їм витягати сіті, вечорами стріляв бакланів, розшукував чайчини гнізда і т. ін.

Мем увесь час пляжилася й купалася, а чарівне дитя купалося, пляжилося й ловило метелики.

І Мем, і чарівне дитя у вільний од пляжу час, їли юшку, їли рибу, їли яечню і інші подібні пудинги, та так їли, що викликали у рибалок неабияке здивовання:

— Дивись! Вроді як дома, а їсть, як за себе кидає! І дитьонок теж!

Після вечері завжди довго точилися дискусії на тему:

«Що краще, чи Обіточенська коса, чи обіточенська юшка?»

Перевага була завжди на боці обіточенської юшки.

Після юшки лягали спати: Мем і чарівна дівчинка в курені, а Тат з рибалками біля куреня, на запашному сіні.

І кожної ночі над ногайським степом, над Обіточенською косою, над Азовським морем аж до ранкової зорі не гасли зорі.

IV

Одної ночі, коли все населення рибальського куреня, перетравлюючи юшку, дихало спокійно й рівномірно, — над Обіточенською косою, над її лагунами й затоками залунав дзвінко — страшний, заливчастий регіт:

— Ха-ха-ха-ха! Ха-ха-ха-ха!

Мем і чарівна дівчинка вискочили з куреня, припали, тремтячи до Тат'а:

— Чув?

— Що? — спросоння промимрив Тат.

— Дикий регіт чув?

— Ніякого реготу я не чув! То вам з юшки! — одказав Тат.

Аж тут знову заливчасто-дикє:

— Ха-ха-ха-ха! Ха-ха-ха-ха!

Тат, будши людиною антирелігійною і абсолютно без ніяких забобонів, перехрестився:

— Свят! Свят! Свят!

А воно знову:

— Ха-ха-ха-ха!

Мем і чарівна дівчинка тремтіли.

Тат не тремтів, бо з дитинства був людиною небоязкою й хороброю, чому доказом в надзвичайних випадках були його зуби: вони мужньо цокотіли...

Тат миттю перекотився до найближчого рибалки, сіпнув його за смокінг і спокійно процокотів:

— Сер Данило! Сатана! Регоче!

Сер Данило лупнув очима й промовив:

— Га?!

— Регоче! Отак: «Ха-ха-ха-ха!» Сатана!

Сер Данило почухав те місце, що свербіло, ліг на другий бік, натяг дужче капелюху, засунув ліву ногу глибше в сіно і позіхнув:

— Ча-ча-ча-йка! Чайка-реготун!

І заснув.

Тат пояснив Мем і чарівній дівчинці, в чім справа, і всі заснули тихим сном, не вважаючи на те, що коли-не-коли над лагунами й затоками лунало дзвінко-таємниче:

— Ха-ха-ха-ха!

V

Так і жили Тат, Мем і чарівна дівчинка в рибальському курені над затоками й лагунами Обіточенської коси.

Одного чудового ранку...

Треба вам знати, що там усе чудове: і небо, і вода, і лагуни, і затоки, і ранки, і вечори, і сонце, і риба, і юшка.

Отже, хай вас не іритує те, що часто в нашій романі траплятимуться слова: чудовий, чудова, чудове...

Так от, значить:

Одного чудового ранку, коли на чудовому синьому небі з'явилося чудове золоте сонце, Тат, Мем і чарівна дівчинка сіли на чудового човна і попливли чудовими затоками вздовж чудової Обіточенської коси.

Повітря було чудово-п'янке, вода була чудово-прозора, а бризки з весел, падаючи в чудову воду, нагадували чудово-сліпучі діаманти.

Тат орудував веслами, чарівна дівчинка, схилившись із човна, опускала в воду ручку і, заливаючись срібно-малиновим сміхом, хлюпалася водичкою, а Мем, вдивляючись примруженими очима у блакитну далечінь, наспівувала чудовим голосом чудової пісеньки з якоїсь чудової італійської опери:

Ти ж мене, я ж тебе підманула,
Ти ж мене, я ж тебе підвела,
Ти ж мені, я ж тобі, молодому
Прочуханки дала...

І в оцей саме момент чарівна дівчинка скрикнула:

— Тат! Мем! Гусятка! Аж двоє!

Справді, ліворуч од човна, в лагуні плавала пара бурвато-сіруватих пухнатих пташок, дуже подібних на малих гусенят, тільки дзьобики в них були не лопаточкою, а гостренькі.

— Упіймать! — лягла в лівому кутку лагуни Тат'ова резолюція.

Човен миттю завернув у лагуну. Тат, кинувши весла, махонули через борт і, не розрахувавши ні глибини, ні своїх можливостей щодо плавби, зразу ж пішли сокирою на дно.

Виприснувши на сонце, вони тільки встигли вимовити:

— Ф-р-р-р! Рят!

І знову пішли вглиб.

Удруге вони викинули на поверхню вже тільки праву руку, але здогадлива Мем сунула їм у руку весло, вони вхопилися, вистромили з води голову й підтяглися до човна, видерлися за допомогою Мем у човен і сказали:

— Ф-р-р-р!

І почали вдавати з себе факіра, що випиває в цирку одинадцять цеберок води, а потім фонтани пускає.

Вифонтанившись, Тат промовили:

— Треба обережніше! Утоплена людина навряд чи зможе впіймати оті гусенята! Давай нагонити їх на міліну!

Коли Тат, Мем і чарівна дівчинка і веслами, і колективною кишою (а, киша-киша!) нагнали ті гусенятка на міліну, Тат знову вискочив із човна і почав їх ловити, вистрибуючи з ковбась, як Сірко з дерті.

Нарешті одно гусеня викинуло з себе щось біле й крикнуло:

— Киги!

— Здаюсь! — мовляв.

За ним і друге...

Гусенята урочисто, під буряні аплодисменти чарівної дівчинки, було посаджено в човна, і Тат, витираючи піт і тяжко дихаючи, скомандував:

— Підганяй до берега! Полежимо!

Полежали, одсапались і повезли гусята до куреня.

З ранкової тоні вже повернулись й рибалки і варили чудову юшку.

— Що воно за пташенята? — запитав Тат у сера Давида.

Сер Давид довго дивився на пташенят, довго думав і нарешті пояснив:

— Це не йнакше, як якась-то птиця! Я їх тут усіх знаю!

— А що вони їдять?

Сер Давид дивився на пташенят ще довше, ще довше думав і нарешті пояснив:

— Годуються! Я їхні звички всі тут знаю!

Чарівна дівчинка, граючись із пташенятами, взяла бичку за хвостика й дратує ним гусятко.

А воно як підстрибне та:

— Хоп!

І проковтнуло бичка.

Так і було виявлено, що саме їдять ці любі, пухнатенькі пташеняточка.

Виявлено разом і друге, а саме: ці любі, пухнатенькі пташеняточка можуть проковтнути кожне штук по п'ятнадцять бичків на снідання, а, приміром, за годину ще п'ятнадцять і т. д., тоді як Тат'ові досить було десятка бичків, щоб бути не голодному аж до обіду.

А воно знає: «Як гукнеш, так і одгукується».

Пташенятка «гукали» неймовірною кількістю бичків, а одгукувались ще більшою кількістю, але вже не бичків.

У всякому разі, доки гусенят було доведено з Обіточенської коси до приморського міста, — вони поїли дві величезних банки бичків, а від одгукування на тачанці не було де всім, — і Тат'ові, і Мем, і чарівній дівчинці, і тубільцеві сидіти...

Тубілець, цьвохкаючи батогом, скептично кидав:

— Ну, пташки?! З парою телиць було б легше! І не поздыхають!

Усі мовчали, знаючи, що не кому іншому, а тубільцеві доведеться мити тачанку.

— І куди ви їх везете? — суворо запитував тубілець.

— В зоопарк! Дуже дорогі й дуже рідкісні пташки!

— Видать-видать! — рипів тубілець. — Рідкостні! Ріденьким тачанку знищили!

А чудове сонце привітно світить, а чудове море в березі хлюпочеться і співає пісні колискової...

Дрімаетсяя.

VI

Тат, Мем і чарівна дівчинка повернулись з гідроорнітологічної подорожі, що так щасливо закінчилася надбанням двох невідомого гатунку пташок, які в родинному оточенні звалися гусятками.

Гусятка призвичаїлися, були дуже милі, сильно дуже кигикали, якщо Тат запізнювався з моря з бичками, а Тат тільки те й робив, що сидів з вудкою на морі, тягав бички

й носив для милих гусяток, у яких апетит збільшувався разом із їхнім зростом у геометричній прогресії.

У хлів, де жили милі гусятка, можна було ввійти тільки в противогазі, бо чудесні пташки пахкотіли і не резедою, і не жасміном, і не фіялкою, — а якимись такими пахощами слонячого кладовища в Індії, помноженими на запахи буряного смерчу, що промчався по полях зрошення якогось величезного міста.

Герць пташиних пахощів із запахом білої акації кінчився ганебним і поспішним відступом акації аж за чотири квартали, — а в котеджі Тат'а, Мем, чарівної дівчинки й місцевих пожилців пташина еманация панувала безроздільно й міцно.

— Що робити? — гвіздком сиділо в Тат'овій голові, бо все населення, що оточувало його котедж, не говорило, а сичало.

Тат ударив телеграму в столицю професорові-орнітологові А., відомому вченому, що завідував науковою частиною зоологічного саду:

— «Упіймав двох невідомих птахів Обіточенській ко-сі тчк Що робити тчк Задиhaємось тчк».

Через три дні надійшла відповідь:

— «Всяку ціну збережи зпт привези столичний зоо-сад тчк Зарані імені наукової частини Зоосаду сердечно дякую тчк Вважай задиhaєтесь користь орнітології тчк Професор-орнітолог А».

— Бачиш, — сказав Тат похмурій Мем, — задиhaємось, виходить, ми не задарма, а на користь орнітології. Доведеться, виходить, ще трохи позадиhaтись. Як ти на це дивишся, моя крихітко?

— Коли ви (Ого, — подумав Тат, — уже «ви»?!) брали мене в моєї мами, ви якої співали? — «Я ж тебе, вірная, аж до хатиньки сам на руках однесу!» — ви співали?! І ніколи ви не говорили, що доведеться задиhaтись! Самі задиhaйтесь! — одповіла йому його крихітка.

— Орнітологія ж... наука... професор-орнітолог... — бязко доводив Тат.

— А нюхать?! — гаркнула Мем. — Може, де й існує орнітологія і орнітологи! А вся ця історія з отими тхорами

з пташиної породи — це не орнітологія, а ерундологія! І ви — не орнітолог, а ерундолог! От! Подайте мені полуниці, бо мені млосно!

Побачивши, що ніжності тут уже сподіватися нема чого, Тат вирішив:

— Їдемо!

— Куди їдемо?

— Додому їдемо! В столицю!

— Будь ласка, будь ласка! — погодилася Мем.

— І пташенята веземо!

— Будь ласка, будь ласка! — погодилася Мем. — У багажному вагоні.

— Як буде, так і буде! — туманно резюмував Тат.

VII

Того ж таки дня, надвечір, Тат пішов до міста, знайшов міську залізничну станцію, щоб довідатися, яким способом перевозяться залізницею живі, крім людей, створіння.

Там йому пояснили:

— Можна, — пояснили йому, — в багажному вагоні, у відповідній тарі, забезпечивши живі створіння доглядом і відповідними на весь час подорожі харчами... Можна, — говорять, — разом з пасажиром, взявши для цього квитка для «животных, которые следуют на руках у пассажиров».

Тат замислився.

— Посадить, — думав він, — у багажний вагон... З відповідним доглядом і харчами? І тарою! Ну, тара — це, очевидно, клітка... Зробимо. Догляд? — попросимо кондуктора доглядати... Харчі? Тільки свіжі бички. Наловимо... Поставимо біля тари акваріум... А хто їстиме ті бички?

Подумав Тат і вирішив везти милі гусятка «на руках у пасажирів».

Купивши на завтра квитки для пасажирів і для птахів «на руках у пасажирів», Тат повернувся додому веселий і заспокоєний:

— Взабра їдемо! Збирайтесь! — об'явив він домашнім.

— Будь ласка, будь ласка! — погодилася Мем.

А чарівна дівчинка відразу почала одягати в дорогу свою ляльку «Галочку».

VIII

На другий день Тат, Мем і чарівна дівчинка виїхали із приморського затишного міста в столицю.

Тат помітив, як радісно блищали в сусідів очі, коли він вносив із хліва напнутого сіткою кошика з милими гусятками.

— Щаслива вам путь! — гукали сусіди.

— Дякую сердечно! — відповідав Тат, уможуючи кошика з гусятками на кеба.

На вокзалі зустрілися з своїми друзями, що теж поверталися в столицю після відпочинку на морі.

— І пташки з вами? — питали приятелі.

— І пташки з нами! — відповідав Тат.

— А в якому ви вагоні? — питали приятелі.

— У п'ятому, — відповідав Тат.

— І ми в п'ятому! — говорили приятелі. — І пташки, значить, у п'ятому?

— І пташки в п'ятому!

Очі в приятелів бралися сумом.

Мем, довідавшись уже на вокзалі, що пташки їдуть в одному вагоні з ними, спочатку рвонулась з чарівною дівчинкою назад до моря, але квитки було вже куплено, грошей було обмаль, і треба було їхати.

Мем ущухла, губи в неї потоншали, мову в неї одібрало, до Тат'а вона зверталася тільки іноді, кріпко стуливши губи й зуби, і крізь ті стулені губи й зуби вилітало зловіще: «ви», ніби Тат був не один, а було Тат'ів цілий підрозділ, — множина!

Посідали у вагон.

Кошика з пташками було прилаштовано під лавкою, там же було поставлено і дві великі банки з живими бичками.

Був липень і було душно.

Душно було надворі, ще душніше було у вагоні.

Настрій у всіх, що їхали в однім вагоні з Тат'ом, Мем, чарівною дівчинкою, пташками й бичками, був, сказати, не зовсім веселий, певніше — настрій у всіх був сумовитий.

Єдина Нора Іванівна, симпатична блондинка з веселими сірими очима, всіх підбадьорювала, привітно і з співчуттям поглядала на Тата: — «Не журись, мовляв, якимось то воно буде!» — і говорила:

— Які симпатичні пташки! Безперечно, вони будуть прикрасою зоосаду! Ах, які милі!

Симпатичну Нору Іванівну ніхто із знайомих не підтримував, а незнайомі пасажери, справді, дивлячись на пташенят, ласкаво посміхалися, запитуючи:

— А як називаються ці пташки?

Тат поясняв усім, що пташки ці ще системи нез'ясованої, що, можливо, це пташки такі, що зроблять своєю появою в наших широтах цілий переворот в орнітології і що справу про їхнє положення й їхній гатунок вирішуватиме в столиці наукова орнітологічна конференція.

Поїхали...

Тат потім докладно, з усіма деталями, розповідав, що то була за подорож.

Ще й п'яти кілометрів не проїхали, як уже весь вагон сповнився стогоном:

— Поодчиняйте всі вікна!

Поодчиняли...

Стогін не вщухав.

Навіть симпатична Нора Іванівна зскочила з верхньої полиці і побігла в тамбур.

Пробігаючи повз Тат'а, вона подивилася на нього винуватими очима й промовила:

— Співчуваю, але не можу!

Серйозний дядя, що лежав на другій полиці в подальшому купе, лаявся одверто і кріпко.

Він викликав провідника.

Тат розсердився:

— Пташенята їдуть на законній підставі, з квитками «на руках у пасажирів». Але ж головне не це! Будьте ж, нарешті, громадяни, свідомі того, що це рідкісні пташки,

що вони їдуть в зоосад з науковою метою, що вони збагатять нашу науку й техніку!

Не допомогло.

Все населення вагона вирішило виселити птахів із вагона, бо вони «невообразимо» пахнуть.

Особливо протестував отой серйозний дядя.

Викликали начальника поїзда.

Начальник поїзда довго умовляв Тат'а передати пташки у багажний вагон.

— Як? — кипів Тат. — Такі дороги, такі рідкостні, такі наукові пташки — і в багажний вагон?! А як вони там повмирають?! Що я науці скажу?! Столична орнітологія, а може, й світова, на них чекають. Нізащо!

Начальник поїзда приніс велику книгу з усіма інструкціями й правилами, як перевозити залізницями живі й мертві речі...

— Ну, коли пасажери протестують, я мушу видворити тварину з пасажирського вагона! Розумієте, мушу! Ось тут так і написано!

— А чого вони, власне, протестують? — здивувався Тат.

— Розумієте, пах... «Невообразимо» пахнуть!

— А ви всіх видворяєте, хто «невообразимо» пахне? — ядовито запитав Тат і з презирством подивився на серйозного дядю.

Серйозний дядя перейшов у сусідній вагон.

Гордїїв узол розрубав провідник:

— Давайте, я заберу пташки в своє купе, як такі вже вони дороги й наукові!

І забрав...

У вагоні стало тихо.

Мем говорила чарівній дівчинці:

— Як приїдемо до столиці, ти візьмеш кошика з птахами, я посаджу тебе на візника, а ми з Тат'ом з вокзалу поїдемо в ЗАГС, розлучимося й приїдемо додому. Тільки не внось кошика в квартиру, постав, доки ми приїдемо, серед двору!

Тат спокійно все це слухав і думав гірко:

«Все для науки! І власне своє особисте щастя для науки!»

Сумний і задумливий пішов Тат у тамбур. Дивиться, — а провідник стоїть в коридорі біля відчиненого вікна й тяжко хакає.

— Що з вами? — питає Тат.

— Не можу! Дозвольте пташенят в убиральню! Не можу!

Дорогі й рідкостні пташенята доїхали до столиці в убиральні.

Але доїхали!

Аж на підступах до столиці дипломатичні відносини Тат'а з Мем і з усіма подорожніми відновилися.

Од столичного вокзалу пташенята їхали у передку з візником.

Візник увесь час крутив сюди й туди головою, а потім звернувся до пасажирів:

— Воздух сьогодні какоюсь таким вроді важкуватий! Чи бува не на дощ? Як там на морі?

— Буває й на морі! — одказав Тат.

— Та воно, скажуть, одна земля, один світ! Могло быть і на морі! Н-н-но!

Тат, Мем і чарівна дівчинка їхали з вокзалу повз будинок, де жив професор-орнітолог, зав. науковою частиною зоологічного саду.

Коли вони під'їхали до професорового будинку, Тат скомандував візникові:

— Стоп! Занесу я ці милі пташенята до професора-орнітолога.

Заніс разом із недоїденими бичками.

Професора не було вдома, була вдома його тітонька, старенька бабуся.

— Драстуйте, бабуся! — привітався Тат. — Пташки привіз. Зараз же наточить півванни води, ми їх туди пустимо, бо в дорозі вони, бідні, без води дуже страждали. Коб ще не похворіли! Бо птиця вона — водяна!

Наточили в ванну води, Тат пустив туди пташенята й висипав бички.

— «Плавай, плавай, лебедонько!» — проказав Тат і поїхав додому.

Увечері дзвонить телефон:

— Поздихали б вони тобі! У ванну поткнутись не можна!

— А-а-а! Професор! — зрадів Тат. — Здорові були! А ви ванну промийте!

— Не обмивається! Поприкипало!

— А де ж пташеняточка?

— Відправив в зоосад!

— А що за пташки?

— Реготуни! Чайки-реготуни, поздихали б вони тобі. Серед сусідів по квартирі бунт!

— Реготуни, кажеш?

— Реготуни!

— Я місяць з того реготу плакав! Поплач і ти! Для науки!

Цілий місяць професор з посемейством ходив до Тат'а банитись у ванні.

Епілог

Пташенята вирости і вибилися на справжніх дорослих морських птахів — чайок-реготунів, що важно ходили серед численного птаства орнітологічного відділу столичного зоосаду.

І як коли-небудь Тат, Мем і чарівна дівчинка, відвідуючи зоосад, підходили до ставка, де на березі гордо проходилося водоплавне птаство, — чайки-реготуни махали крилами й реготалися:

— Ха-ха-ха-ха! Ха-ха-ха-ха!

Вони насміхалися з гідро-орнітологічного посемейства, пригадуючи свою подоріж од Азовського моря до столиці...

Післяслово

А де ж роман, що його автор обіцяв у вступі?

Слухайте:

Чайка-реготун, «вона», полюбила чайку-реготуна, «його».

Чарівна дівчинка виросла і, мріючи про генерал-лейтенанта, покохала лейтенанта.

Тат і Мем — посивіли.

Вони часто й густо згадували свою молодість, свої гідро-орнітологічні і мисливські експедиції і зморшки на їхніх лицах розгладжувалися.

Мем, дивлячись повним любові поглядом на Тат'а, ніжно говорила:

— Дорогенький мій! А чому ж ти не випив сьогодні риб'ячого жиру? І діуретину не пив!

Тат сумно-сумно дивився на Мем, і скільки ж туги й страждання було в очах у його!

Він не промовляв, а проридував:

— А скільки ж у тому риб'ячому жирі градусів, моя крихітко?! А діуретін хіба закуска?

1946

ЕКІПРОВКА МИСЛИВЦЯ

«Без пристрою, — як каже народне прислів'я, — й блохи не вб'єш».

Мисливець, як ми знаємо, бліх не полює, мисливець, коли він є справжній мисливець, — він полює левів, перепілок, тигрів, зайців, білок, носорогів, бекасів, жирафів, дупелів, бізонів, качок, ведмедів, гусей, тетеруків і інших звірів та птиць, ризикуючи в окремих випадках заповлювати крокодила або слона.

Спробуйте забити слона або гіпопотама (він же бегемот) голими руками!

В нашій коротенькій розвідці ми не будемо говорити про те, як повинен екіпіруватися мисливець на слона або на крокодила, — це дуже складна штука, та й практично не дуже для нас потрібна, бо слони й крокодили плодяться на «дуже суверенних» територіях, звідки ось уже кілька століть виводяться іноземні війська.

Поради наші стосуватимуться мисливців, що полюють на території «від Кавказу до Алтаю, від Амуру до Дніпра...»

Два принципи повинні керувати нами, коли ми екіпіруємось на полювання:

Перший: їдеш на день, бери хліба на тиждень.

Другий: на величезній нашій території сила різного звіра може трапитись, — від ніжної перепілочки до страшного бурого ведмеда чи уссурійського тигра.

До всього треба бути готовим, бо незручно буде, зустрівши уссурійського тигра, говорити йому:

— Не їж мене, голубчику, бо забув я з собою взяти жаканівську кулю, я вийшов тільки на качок і найбільший у мене шріт номер четвертий! Тепер уже, як їхатиму, візьму й кулі на тебе, а сьогодні не бий люто хвостом, а йди собі з богом, пошукай краще марала! Маралом, голубчику, і поснідаєш!

Тигр може не послухати вас і вами поснідати.

Ще раз підкреслюємо: на полюванні треба бути готовим до всього, щоб потім не жалкувати.

Приготувавши рушницю з твердим футляром, бо в м'якому її можна в дорозі пошкодити, ви, розуміється, одкладаєте набої, набиті різнокаліберним шротом, щоб було чим бити і бекаса, і тигра.

Двадцять чотири набої ви кладете в патронташ (не забудьте, отже, патронташа), а решту, штук так 500—600, ви складаєте в спеціальний для набоїв ящик, оббитий непромокальним брезентом або шкірою.

Без шомпола з різними щіточками й ганчірочками (чистити рушницю), флаконом рушничного масла (мастити рушницю) виїздити не можна, бо рушницю після пострілу обов'язково треба чистити.

Покладіть обов'язково екстрактора, бо набій у стволі може застрягти, і без екстрактора ви його не витягнете.

Ну, з рушницею, здається, все...

Да, — бінокль не забудьте, щоб можна було здалека наглядіти дичину, і компас, щоб не заблудитися.

Що треба мисливцеві брати для транспортування додому забитої дичини?

Коли ви їдете полювати птицю, беріть для неї сітку (це — для бекасів).

Сітка — це та ж сама широко розповсюджена серед населення «авоська», тільки відповідним способом реконструйована.

Для качок потрібні — тороки чи, як їх іще називають, «удавки» — коротенькі ремінчики з кільцем на кінці — робити петлю. В ту петлю просувається качача голова, петля зашморгується, й качка гордо висить у вас біля пояса.

На вовка ви берете з собою тачку, краще з колесами на шарикопідшипниках — легше везти. Для ведмедя чи лося — тритонку.

Ці всі речі для дичини ви берете, коли їдете полювати на день-два...

Коли ж передбачається полювання тривале — два тижні чи місяць, — обов'язково беріть з собою невеличкий льодник, де зберігатимете дичину до того часу, коли будете її вже чи солити, чи коптити. Отже, значить, не забудьте взяти з собою бочку для солоної дичини і кілька ящиків для копченої.

Як солити й коптити дичину, — прочитайте про це перед полюванням у відповідних підручниках, бо це в план нашої розвідки не входить.

Одежа. Штани й куртка, кепка чи капелюха — це зрозуміло. Чоботи — дві пари: одні чоботи шкіряні — ходити по сухому, другі чоботи гумові — ходити по мокрому. Взимку до двох пар чобіт беруться ще й повстяники. Плащ-палатка. Для полювання взимку — білий халат, для полювання влітку — зелений халат, для полювання восени — кілька халатів різного кольору, залежно від того, де полюватимете, чи на полі, чи в лісі, чи на лузі.

Все це, як ви вже й самі догадуєтесь, потрібно для маскуванню.

Спальний мішок — спати.

Рукавиці, щоб руки не мерзли.

Накомарник, щоб комарі не кусали.

Коли ж ви не побажаєте тягти з собою спальний мішок та накомарник, візьміть із собою невеличкий розбірний мисливський будиночок, з розкладним ліжком — дуже зручна штука: і виспатись єсть де, і негоду перебути єсть де.

Щоправда, можна збудувати замість розбірного будиночка звичайнісінький курінь, але тоді візьміть із собою метрів з десятку непромокальної матерії покрити зверху курінь, щоб під час дощу курінь не протікав.

Мисливець, як відомо, весь час ходить, — бережіть ноги, щоб не намуляти їх.

Найкраще від намуляння ніг — частіше мити ноги.

Для цього ви берете з собою емальовану велику миску, мило й рушника.

Помили ноги — намастіть їх вазеліном, або ланоліном, або кремом «Сніжинка». Потім припудріть тальком: всі ці «антинамульники» повинні бути у вас під рукою.

Взимку, щоб ноги не мерзли, поверх шкарпеток та онуч обгортайте ноги газетами чи журналами.

Їжа мисливська. Полювання — процес не легкий, — весь час напруження, багато ходити, чимало на собі носити, — все це до певної міри людину виснажує, отже, треба добре під час полювання їсти й пити.

Не будемо рекомендувати, що саме з їжі має брати кожний мисливець: у всякого, — як то кажуть, — своя доля і свій шлях широкий, — свої, тобто, уподобання.

Любите сало — беріть сало, любите ковбасу — беріть ковбасу, любите охотницькі сосиски — беріть сосиски, яйця, консерви, шинку, овочі, фрукти, — беріть, словом, все, що вам більше до вподоби, але обов'язково беріть багато.

Ні, не багато беріть, а беріть ще більше, бо обов'язково буде мало.

Це перевірено віковим досвідом, — хоч скільки б ви взяли на полювання харчів, все'дно — мало!

Вони, харчі, очевидно, під час ходьби втрушуються.

Для харчів — рюкзак, торба, сітка.

Для чаю чи кави — термос. Погано в нас те, що термоси виробляють малі, найбільший — на літр.

Є чутки, що незабаром вироблятимуть спеціальний мисливський термос на цеберку чаю чи кави... Тоді буде самий раз!

Дві фляги. Одна — для води, друга для того, хто що любить.

— А що у вас у другій флязі? — запитуєте ви свого товариша.

— Боржом!

— Збільшена кислотність?

— Збільшена! А у вас?

— «Єсентуки № 17»!

— Зменшена кислотність?

— Зменшена!

— Кільки взяли?

— Взяв! А ви?

— Я — шпроти!

— Ну, як питимемо боржом, ви мені шпрота дасте, а я до ваших «Єсентуків № 17» — кільку. Гаразд?

— Гаразд!

З флягами в нас теж не дуже добре. Для води фляга нічого, підходяща; для боржому чи єсентуків — замала: треба збільшити.

Розуміється, що ви на полювання берете з собою казанок, кухоль, ложку, ніж, виделку, сіль, перець, лавровий лист, сиру картоплю, пшоно, моркву, петрушку, топірець (дрова рубати) і брусок (топірця гострити).

Ви вже, ясна річ, догадалися, що все це береться для того, щоб ізварити чудесну польову кашу, — і то кашу не з куркою, чи з індіком, чи з бараниною, а кашу з чирям, або з крижнем, або з широконоскою.

Ох, і каша! Ох, і каша!

Тільки одне в тій каші недобре: казанки замалі!

Для швидшого розпалювання вогню (багаття) беріть із собою сухий спирт. Підкреслюємо — сухий спирт, а не мокрий. Від мокрого — сліпнуть.

На всяк випадок. Поводитися на полюванні треба обережно. Стріляти тільки туди, де ви напевно знаєте, що не стоїть ваш товариш, інакше можете замість крижня вліпити заряд шроту в спину або й нижче, в симпатичного Івана Івановича.

От для таких випадків кожний мисливець повинен мати бинт, вату, йод, стрептоцид, пеніцилін, шприц, голку для шприца, спирт (медицинський, а не якийсь інший) і камфору в ампулах...

Найкраще напарником по полюванню мати досвідченого лікаря, не гінеколога, а хірурга.

Запасливий мисливець бере з собою із ліків: аспірин, пірамідон з кофеїном, сульфатіазол, складану кружку або, краще, гумову грілку з довгою гумовою трубкою з накопичником, яка (грілка) заміняє собою кружку.

Непогано (хоч це й дуже складно!) мати з собою невеличку карету «швидкої допомоги», а ще краще — санітарний самоліт.

Полюєте, розуміється, ви з с о б а к о ю, — лягавим улітку, і з собаками-гончачами восени і взимку.

Для собак беріть харчі, миску, свисток, сурму (для гончаків), поводок і нагая...

Здається, все!

Екіпіруйтесь, дорогі товариші мисливці!

Не забувайте нічого, бо в лісі, чи на озері, чи на лузі — ніде нічого не дістанете: все треба мати з собою!

Ні пера вам ні пуху!

1947

З КРЯКУХОЮ НА ОЗЕРІ

I

Ох, і очеретяна ж річка Оскіл! Ох, і рибна ж вона, ох же ж і вутяна!

І вутяна, і дупеляча, і бекасинна!

А яка вода в Осколі!

Легідна, ласкава, м'яко-шовкова!

Як попливти з міста, з Куп'янки, Осколом за течією, кілометрів за 20, на узгір'ї розляглося село Сеньків...

Під Сеньковом Оскіл-річка ділиться на три рукави-річища; а поміж тими, поміж рукавами-річищами, — ост-

рови, буйним очеретом закучерявлені; очеретом, кугою, осокою, дикою м'ятою...

«Ой, шумить очерет та й лепехуватий», щось своє шарудить-говорить ясно-зелена куга і пахне, — аж пашить — так пахне, — дика м'ята-рута!

Серед очеретів тих густо-буйних озера-свічада, а на озерах латаття, а на озерах білі лілеї і килими-килими-килими з темно-зеленої ряски...

А серед озера — плеса, де скидаються шуки, як ночви, де пускають бульбашки золотаві карасі — «Ну, їй-богу, як лопата», і лини — «Ох, і лини, ви зроду не повірите!»...

І падають на ті озера чирята, падають крижні й широконоски...

І скрізь, скрізь, поміж очеретами річок наших, — невеличких і величких, — є обов'язково «біле» озеро і обов'язково «комишувате». А потім уже назви озер-свічад пішли чи від прізвища колишнього хазяїна, чи від якоїсь події, що її свідком були ті свічада-озера...

Може, січа там була з турками чи з татарами, може, якась буйна чи сумирна голівонька смерть у тому озері прийняла, то й буде тоді «татарське» альбо «турецьке» озеро, «Марусине», «Іванове» озеро...

А чи, може, князь якийсь древній над озером шатро своє розкидав, як на печенігів походом ішов — тоді його аж із прадавніх-давен прозивають «князь-озеро»...

А правнуки наші прозиватимуть озера на річках на наших, де страшні січі з гітлерівцями відбувалися, — «Ковпак-озеро», «Молодчий-озеро», і взагалі «Герой-озеро»...

...А біля села Сенькова, під горою, де закучерявився «Ріжок»-ліс, є озеро Сердюкове і є озеро Кирмасове...

І на Сердюковому озері, і на Кирмасовому — ряска і латаття, і лілеї, і м'ятний пах, і очеретяний шум, і карасі, і шуки, і соми...

— Ви на Кирмасовому були?

— Ні!

— Ой! Та там же качви тої, як гною!

II

Ви коли-небудь полювали з крякухою?
І взагалі ви знаєте, що таке єсть крякуха?
Не знаєте?

Ай-ай-ай-ай! Як же це так, що ви не знаєте, що таке крякуха?!

Крякуха, або як її ще звать — «підсадна» качка, така ніби собі звичайнісінька зовні вуточка, менша від свійської, менша від крижня, але більша за чиря.

Дехто запевняє, що крякуха — це є помісь дикої й свійської качки, що для того, мовляв, щоб добути качок-крякух, треба навесні пустити свійську качку на озеро, щоб її там «потоптав» дикий селезень, і тоді, з таким от способом запліднених яєць свійської качки, вилупляться крякушенята...

А виходить, що зовсім воно не так.

Крякухи, особлива порода качки, виведені, як нам розповідали, давненько вже в Тульській ніби губернії, звідки вони й розповсюдилися по всій країні.

Крякуха сіренька, забарвленням пір'я скидається на крижня, але менша, як говорено вже, від крижня.

Характерна її особливість та, що коли вона бачить чи чує навіть у повітрі льот чи то поодинокі качки, чи качиної зграї, вона «кричить», «крякає», закликаючи літаючих своїх родичів присісти до неї познайомитися.

— Ках! Ках! Ках! Пожалуйте до мене! Ках! Ках! Ках!
Дуже вас прошу! Ках! Ках!

Ото, значить, і править крякуха за принаду для диких качок.

Хочете знати «техніку», тобто, як крякуху пускати на озеро, чи на річку, щоб вона вам качок підманювала?

Дуже просто.

На одну лапку в крякухи нашивається панчішка така шкіряна, а до тої панчішки кільце невеличке прикріплене.

На довгому шнуркові, що прив'язується до кільця на крякушиній лапці, прикріплюється «грузило» — чи то гирка, чи просто собі важенький камінь, який поринає на

дно в озері, а на шнурку плаває прив'язана крякуха, мов на котві, на якорі.

Даєте їй невеличку площу, ну так чотири-п'ять квадратних метрів плеса, де вона, купаючись та тихенько ках-каючи, плаває.

А ви на човні забираєтесь у густу кугу чи в очерет, замасковуєтесь, сидите й чекаєте...

Та, сидячи, від скуки перемовляється з крякухою:

— Тась! Тась! Тась!

А вона вам на відповідь тихенько й лагідно:

— Ках! Ках! Ках!

Аж ось крякуха різко й тривожно, аж ніби захлинаючись:

— Ках-ках-ках! Ках-ках-ках!

В голосі тривога, неспокій, істерика, і сама вона аж ніби пірнути в воду збирається.

Стежте! То шуліка-яструб наглядів вашу крякуху й кружляє над нею!

Не ловіть гав! Бо стрілою впаде яструб, і не матимете ви крякухи...

Пильненько вдивляйтеся, чи не промайне у воді чи на очереті тінь від крякушиного погубителя...

І не вагайтесь, як помітите його:

— Бах!

Встрелили ви яструба чи не встрелили, а проте одігнали; вдруге навряд чи заманеться йому поласувати вашою крякухою...

Заспокоїлась крякуха, заспокоїлись ви...

Чуєте знову:

— Ках! Ках! Ках!

Але це «ках» якесь непевне, байдуже...

То птичка пурхнула через озеро; може, очеретянка, може, бугайчик, а може, по рясці пробігла чорнявенька дика курочка.

І знову тихо...

І от вам призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках!

Скільки ніжності й кокетства лукавого в голосі...

— Я тут! Я тут! До мене, друзі!..

Ви дивитесь угору — пропливає зграйка чирят...

Не всі обов'язково сідають на крякушин заклик, але часто-густо все-таки сідають...

III

Ну, ходімте з вами на озеро Кирмасове.

Воно недалечко від села — ну, може, за кілометр...

Там, у Кирмасовому озері, дід Кирило карасі ловить, там в очереті стоїть його човен, а понад очеретом сохнуть розіп'яті ятери...

— А чи ж потрапите ви в озеро? — питає дід Кирило. — Я взавтра ятери не ставлятиму, підіть, посидьте з крякухою. Вчора я, як уїздив в озеро, таких крижнів ізнялося, — штук, мать, із дев'ятнадцять! І чирята були... Тільки ж чи потрапите ви в озеро, бо стежка туди осокою, ледь-ледь помітна? А само воно, озеро, густим очеретом обросло. З дороги ніколи не скажете, що там є озеро. Може, підійти до вас та провести? — пропонує свої послуги дід Кирило.

— Ні, діду, ви розкажіть, які прикмети є до того озера, де повертати на стежку через осоку! Я сам утраплю, а ви поспіть, бо піду я раненько, вдосвіта!

— Так, ви отак, — повчає дід Кирило, — підете оцією дорогою понад Осколом, до лісу «Ріжка»... Ітимете, ліворуч під горою побачите стіжки сіна. Один стіжок, другий, третій. Як уже нарахуете три стіжки, трохи пройдіть далі й дивіться праворуч. Будуть над дорогою берестки. Так дійдіть ви до самого останнього берестка, він найтовший, отам уже й дивіться на осоку. Берег там геть увесь ув осоці. Там ви запримітите таку через осоку ніби стежку. Вона, власне, не стежка, а так ніби осока трохи прим'ята, бо ніхто туди в озеро не входить, крім мене. Ви й прямуйте тією стежкою до очерету. Там побачите в очереті ніби такі «ворота», як підійдете близько до очерету, бо здаля тих воріт не видно. Коли доходитимете до очерету, буде вода, але її, води тої, не глибоко, в чоботи не наберете: йдіть сміливо. Як увійдете в очеретяні «ворота», побачите мого човна. Човен, сказати правду, плохенький, тече, та там

коряк лежить, — будете вихлюпувати. Потік гемонський човен! Це вже третій рік, як він тече: ніяк не зберуся за-конопатити й засмолити. Та то нічого, він видержить, частіше тільки воду вихлюпуйте. Весельце з собою візьміть, бо я без весла ятери становлю, я з дрючком. Пливівть протокою між двома стінами з очерету, протока хоч і вузенька, та проте човен пролізе, — вона вас і виведе в озеро. Тільки ж глядіть, не зачепіть та не поваляйте моїх ятерів. Як виїдете в озеро, прямуйте на той його край, там більше качки сідають. Там і плесо підходяще, де крякуху пустить, і кущі куги, де дуже добре можна заховатися, — качка й не помітить...

...Раненько вдосвіта ви берете рушницю, весло, кошика, де покахує крякуха, і йдете на Кирмасове озеро...

Темно. Кукурікають півні...

Ви минули останню на селі хату. Спереду вдалині темніє ліс «Ріжок». Праворуч блищить Оскіл, потихеньку шумлять очерети.

Отут запроєктовано колгоспну гідроелектростанцію.

Ви пильно вдивляєтесь ліворуч, де мають бути стіжки сіна.

Починаються кущі... Ось і перший стіжок, ось і другий, і третій...

А де ж останній бересток? Найтовщий?

Ага! Ось і останній, найтовщий бересток!

А де ж стежка через осоку?

Ви довгенько ходите понад осокою, вдивляєтесь, шукаєте, де прим'ята осока...

Ось вона!

Ви впевнено йдете «прим'ятою» осокою, доходите до очерету. «Воріт» в очереті нема. Перед вами стіна густого-прегустого комишу, який ніби насміхається з вас:

— Ну що — знайшов? Ш-ш-ш! — кепкуючи, шарудить очерет.

Ви повертаєтесь на берег і знову шукаєте «прим'яту» осоку. Шукаєте, шукаєте і зовсім несвідомо мимрите:

В нашем саде,
В самом заде —
Травушка помятая, —

Не работа мене сушит,
А любовь проклятая.

Ви ловите себе на цих несвідомих співах і лаєтесь:

— А справді-таки — не работа тебе сушить, а любов... тільки не «проклятая», а таки справжня любов до природи, — до свічада-озера, до тихих плесів, до посвисту качиних крил...

— Ні, таки оце та стежка, оце «прим'ята» осока!

Ви бредете знову до очерету. Ось і вода... Чавкають чоботи, які ви з трудом витягаєте з баговиння, видираєтесь на купину, і потім, з купини на купину перестрибуючи, наближаєтесь до очерету...

— Ні, таки — ось щось таке, ніби «ворота»!

Човпаєте багнищем у ворота! Ось і човен!

Над очеретом стрілою метнулося чиря.

Крякуха ваша в кошику, почувши шум чирячих крил, зразу:

— Ках! Ках! Ках!

А ви їй:

— Тась! Тась! Тась! Не кричи, голубочко, зараз виїдемо на озеро, плаватимеш на плесі, тоді вже й кричатимеш!

Виштовхавши човна на глибоченьке місце, ви сідаєте і правуєте на озеро...

Човен — непокірний... Він обов'язково хоче носом уїхати в дідів Кирилів ятір...

Ви його вирулюєте на середину протоки, ніс ятера не зачепив, а зачепили ви його, того ятера, веслом, ятір падає на вас якраз своїм гузирем, голова ваша проскакує в гузир, і ви вже ніби карась...

Та проте, кінець кінцем, ви вирулюєте на озеро, правуєте до плеса, прив'язуєте крякуху до грузила, — простісінького собі каменя.

— Бульк! — камінь у воду, і крякуха ваша, купаючись, плаває по плесі...

Швидесенько запливаєте в кугу, — густий-густий куш куги посеред озера! — пригинаєте кугу над кушем і сидите, немов ви в зеленому курені...

Заряджена централка лежить у вас на колінах, ви весь увага, весь напруження.

Сіріє... Над озером туманиться...

Ось пискнула очеретянка. Сіренька маленька пташечка вже прокинулася, вона із спритністю неймовірного акробата перестрибує з очеретинки на кугу, охоплює своїми лапками такісіньку стеблину і гойдається...

Вона вас зовсім не боїться... Гойдається просто над вашою головою: ось-ось за кашкета зачепить...

Пробігла зеленим килимом із ряски курочка. Зупинилася проти човна й дивиться здивовано: вона тут ціле літо живе, а такого ще не бачила.

Ві поворухнулись, — курочка метнулася і зникла...

Крякуха покахує спокійно:

— Ках! Ках! Ках!

Нема, значить, нічого ще...

Аж ось зненацька щось велике шугонуло біля вашого човна й почепилося на кузі, обхопивши лапами кілька стеблин одразу. Стеблини нахилилися аж до самісінького човна...

Дивиться на вас великий, рудо-сірий птах, незграбний і остовпілий...

Він теж ніколи в житті не бачив у цій кузі ні човна, ні письменника...

Він — просто отетерів, дивиться широко розплющеними очима, закам'янілий...

А-а! Та це ж бугай, водяний бугай, що лякає дітей своїм гучним над очеретами:

— Бу-у-у! Бу-у-у!

Невеличкий ваш рух, і бугай, шумно прорізуючи кугу, зникає.

Крякуха наполохалась:

— Ках! Ках! Ках!

— Тась! Тась! Тась! Спокійно! Бугай ніякий твій не ворог!

...Сонце! Сонце! Його перші промені вдарили по очерету, по кузі, по плесі...

Золотою зробилася ряска, плесо — вогняне дзеркало, і в тому дзеркалі купається золота крякуха...

Розтанув туман...

Раптом призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! — заливається крякуха.

Високо-високо проплив над озером табун крижнів...
Не приземлив його крякушин крик-заклик; помчав далі...

Ой, що це таке?

Крякуха щось дуже далеко від каменю попливла.

— Тась! Тась! Тась! Куди це ти?

А вона тріпонула крильцями і попливла... в очерет: одв'язалась!

— Тась! Тась! Тась!

Та де там?! Десь уже далеченько в очереті обзивається:

— Ках! Ках! Ках!

Може, то вона обзивається на ваше «тась! тась! тась!», а може, зустрілася з крижнем, знайомиться!

Прощай, крякухо! Перший раз не поталанило!

А Іван Кирилович (чия крякуха) дуже пильно просив та наказував:

— Дивіться ж, щоб не одв'язалась! Вони, крякухи, такі: носиком розпетльовують вузол на кінці, і бувай тобі здорова!

Ой, що ж робити?! Що ж тому Іванові Кириловичу казати?!

Та не завжди крякуха розв'язується... То в новака-крякушника так іноді буває...

А як нормально: крякуха плаває, хлюпощється, покакує...

І от вам призивне:

— Ках! Ках! Ках! Ках! Ках! Ках!

То обережна лиска виплила з очерету. Вона озирається на всі боки, схиляє голову на лівий бік і правим оком дивиться на небо, на сонце. Вона ж чула, а може, й бачила, що в озеро в'їхав човен, а тепер нікого немає, тільки на плесі качечка свобідна плава і, нікого не боячись, купається... Обережненько, тихесенько колупаючись у рящі, лиска пливе до крякухи...

Ах! Яка ж ти, лисочко, довірлива.

На крикушин крик-заклик по-різному реагують пролітні зграйки качині й поодинокі дикі вутята.

Ось летить зграя чирят. Їх дванадцятеро.

Почувши крикуху, вони раптом повертають до озера, облітають озеро один раз, потім зникають за очеретами, знову з'являються над озером уже трохи нижче. Ой, які обережні! Пильно роздивляються, чи нема чогось на озері небезпечного...

Ви сидите в човні, вкритім кугою, і анішелесь!

Тоді вони падають на озеро, ніби їх хтось із підситка висипав.

Але падають далеченько від крикухи, врозбрід, не купую.

Впали і хвилинку сидять, мов опудала, нерухомі...

А потім уже поволеньки починають одне до одного підпливати, наближаючись до крикухи...

Ви не ворухитесь, чекаєте, коли вони сплинуться до купи, щоб одним пострілом звалити, ну, як не всі дванадцять, то принаймні хоч трохи менше... Але трохи...

А то — сидите ви, замислившись, або нагляділи в кутку курочку й спостерігаєте її, як вона по рясці перебігає...

Крякуха спокійно покахує...

Ви перевели погляд на крикуху, а там уже не одна качка, а трійко плаває...

Коли вони прилетіли, як вони опинилися біля крикухи — ви тільки плечима знизуєте. Ви вдивляєтесь: де ж крикуха ваша, а де гості?

Нарешті розібрались...

— Та відпливіть же ви від крикухи, бо не могу я стрельнути — могу крикуху зачепити...

І коли вони, перебираючи носом ряску, одпливають, — тоді — бббах! Бабббах!

— Ках! Ках! Ках! — крикуха.

І каменем на неї падають пара крижнів... Аж крикуха перелякалась, і сіпонулась од них...

Вони спливаються до купи... Здається, крикухи не зачеплю, бо ваша «Новотного» б'є купую.

Ви цілитесь у першого, що ближче до вас, з надією, що зачепите й другого за ним...

А знаєте, як цілитись у сидячу качку?

Не в неї безпосередньо треба націлитись, а під неї.

Бах! — перший крижень закрутився на місці і раптом поринає, другий з криком зривається і летить на вас. Цього ви б'єте вльот... І уявіть собі — падає і цей... Тим часом виринає перший.

Гордістю так і пашить від вас!

От якби побачили ті, що завжди запитують вас, бачачи качки на ваших тороках:

— Чи дорогі тепер качки?

...А як сяде хмарою на плесі табун крижнів — може, тисяча, може, дві тисячі, може, п'ять тисяч?!

Та що там говорити: полювання з крякухою дуже добутливие, спокійне полювання, особливо для мисливців, котрі вже в літах, котрим уже бродити по болотах та лазити по очеретах, сказати би, важкувато...

Тільки не захоплюйтесь дуже...

Убили десятків чотири або п'ять і йдуть собі додому... Не треба обов'язково п'ятсот чи тисячу! То дуже багато...

А так — одну на борщ, а одну на смаженину — з яблуками чи з брусничним варенням, — і буде з вас!

IV

Дід Лука кріпкий був узагалі мисливець, а ще кріпший крякушник. І крякухи в нього були такі, як ні в кого в світі.

— Я, — розповідав дід Лука, — пустю, було, крякуху й сидю! Коли ось — хмара! Сіла біля крякухи сила-силенна крижня! Може, тисяча, може, дві, може, п'ять тисяч! Я задивився та як попхну з обох стволів разом! Як же ж вони знялися, ну, я вам скажу, як буря! І ні одної не лежить! А я й не туди, що попхнув я з обох стволів не в качок, а в очерет! Заворожили вони мене! Да!

Дід Лука ніколи не говорив: «вистрілив» чи «стрельнув», а завжди він говорив «попхнув».

— Да, так одного разу сидю я з крякухою! Коли воно як налетіло, ну, як тої хмари! Може, тисяча, може, дві, може, п'ять тисяч! Хіба їх полічиш, коли воно одно одне давить. Я вицілив та як попхну з обох стволів разом! Під'їзду човном, підбираю. Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять... П'ятнадцята... на вірвовочці. Крякуху вбив! Ох же ж і крякуха була! Одна в світі!

.....
Розчудесна штука — полювання з крякухою на чудесному «Ковпак-озері»!

Так воно, те озеро, скоро прозиватиметься.

1948

ЛЕБІДЬ

I

Розчудесні місця на річці, на Північній Дінці...

Вам ніколи там не доводилося бувати?

Коли не доводилося, — обов'язково побувайте.

Ви з Харкова робочим поїздом доїдете до Змієва.

Зміїв — мальовничий городок, тепер районний центр Харківської області, — він розлігся якраз на Північному Дінці.

У Змієві ви візьмете човна й попливете за течією Північним Дінцем...

А пливти вам треба в червні...

Ви потихеньку пливтимете і милуватиметеся чудесними краєвидами: ліворуч зеленітимуть заливні луки, — зелені вони, ті луки, зелені, та запашні, уквітчані і ромашкою, і конюшиною, і дзвіночками, а іноді серед зеленої соковитої трави червоно горітиме квітка степового тюльпана або дикого маку.

І скільки ви пливтимете, весь час вітатимуть вас своїм щебетанням веселі жовтобрюшки, канарейкові трясогузоч-

ки, підпадьомкатиме на вашу честь перепел і дерчатиме держач.

З прибережного пісочка з посвистом зриватимуться кулички, а в затоці, вкритій лататтям та білими лілеями, мов почесний вартовий, вас зустрінатиме сіра чапля.

На правому високому березі в куцах ліщини розриватимуться солов'ї...

Так потихесеньку ви допливете аж до Коропового хутора.

Наближаючись до Коропового хутора, Північний Донець ширшає, робиться многоводнішим, глибшає, — тут він упливає в ліс, — з обох берегів над ним схиляються зелені віти густо-зеленої вільшини, гостролистих кленів, струнких дубів, берестків, грабини, утворюючи над ласкавою рікою казкову алею-тунель...

Стоять на височеньких протилежних берегах дерева і ніби вітаються між собою, простягаючи одне одному зелені віти-руки.

Як випливете ви з алеї-тунелю, — острівець невеличкий на вашій путі буде, — зелений, зелений острівець, зарослий і вільхами, і вербами, і кугою, і високим-високим очеретом.

А на тому на острові під розлогою, старою, дуплястою вербою курінь побачите, — блаґенький курінь, такий собі очеретом сяк-так прикритий, а зверху ще вітами, та кугою, та травою, — щоб од дощу десь приткнутися було...

І в курені зеленої трави наслано, щоб можна було при нагоді, чи як уже дуже очі злипаються, подрімати годину-другу.

Ген там гонів, може, за п'ять, як річкою, там уже пором буде, щоб з лівого берега на правий переправитися, — бо лівим берегом ген он аж куди пішли луки та й луки, та й луки, — а на правім березі величенька серед лісу галявина, де й розлігся Коропів хутір, з хатами, з садками, з городами...

Ах, який чудесний Коропів хутір!

І хатів за деревами та за садками не видно, і такі ж там соняшники, і така там квасоля, тичинами підтримувана, росте, — ну, просто вам як ліс...

Колишні хуторяни, а теперішні колгоспники вам одразу і скажуть:

— У нас не хутір, а рай!

А ви візьміть та їх і запитайте:

— А ви рай бачили?

Вони за словом у кишеню не полізуть:

— А навіщо ми того раю шукатимемо, коли в нас свій єсть...

А коли ви вже захочете, щоб на свій бік їх пригорнути, ви їм скажіть:

— Ні, товариші, у вас тут тепер краще, як у раю!

Вони вам привітно посміхнуться і скажуть:

— Могло бути!

Отакій Коропів хутір!

II

На цей раз ми з вами умовимося так: у Коропів хутір ви не пливіть, а правуйте човна до отого зеленого-зеленого острівця, тільки обережненько правуйте, щоб вудочки не зачепити, бо часто й густо отак біля куреня, куди вам пристати треба, — там лиманський дід Кирило Іванович Дудка рибу вудить...

От вам і пощастило: вудочок нема, і ви спокійно стукнулися човном об берег...

Підвели голову, а на березі біля куреня дід Кирило Іванович Дудка сидить.

У солом'яному брилі й босий...

— Здоровенькі були, Кириле Івановичу! — весело ви до нього...

— Драстуйте, — він до вас...

— Живенькі-здоровенькі? Як рибка? — ви дідові.

— Порвало! — дід вам.

— Кого порвало?! Хто порвав?! — інтересуєтеся ви.

— Снасть! — сердито кидає Кирило Іванович. — Не бачите хіба! Ось! Порвало й переплутало! Оце вже годин зо три сидю, розплутую і розплутати не можу! Сатана!

— Та хто ж порвав, хто ж заплутав? — не відстаєте ви від діда.

— Хто ж, як не він!
— А хто він?
— Та що, ви не знаєте: короп! — люто вже говорить дід і з серцем кидає на траву ліску.— Закурить нема?
— Закурюйте, дідусю!
Закурили...

Помовчавши трохи, Кирило Іванович починає розповідати...

— Воно й брало потихеньку! Так тільки ледь-ледь на світ заблагословилося. Смик! І тихо... потім ще раз — смик! І знову — тихо. А потім повело, повело, повело, до того он, — бачите? — кущика по-о-овело! Дай, думаю, підсікну! Сіп! Ех, воно ж як і рвонуло! Ех же ж, як і рвонуло! А волосінь у мене у двадцять волосин, та ще з якого жеребця! Із Рицаря, з племінного, орловського рисака! Там така волосінь, що на одну волосинку можна бузівка налігати! Вудлище — дугою! Я — попускать! А воно рве, а воно рве! Я — держу! Коли ось — викидається! Їй-же богу, як ночви!

— Ну, Кириле Івановичу, невже ж таке велике?

— Їй-богу, як ночви! Сатана! Більше, як сатана! Хвостом по воді як уріже, й на дно! Я — смик! А волосінь — дзень! А я в воду з усіх ніг — лась! І — по шию! Сушуть оце! Одежа вже трохи висохла, а чоботи й досі он мокрі! Босий ходю. Так з гачком і пішло! Біля грузила — перервало.

— Може, грузило волосінь перетерло?

— Е, ні! Перервало! Та хіба таке не перерве?! Як ночви! Так оце й розплутую! Кілограмів на двадцять! Не менше!

Вам краще повірити Кирилові Івановичу, щоб його не розгнівати, бо Кирило Іванович Дудка, як розгнівається, — замовкне, і ніколи в світі не розкаже вам, як він позатої весни на Лиманському озері лебедя стріляв...

Кирило Іванович дуже неохоче про того лебедя розповідає, отже вам треба дуже тонко й дипломатично роз'ятрити його рану, щоб він у гніві на свого онука Васька розказав вам про той випадок, підкреслюючи:

— А все той гемонський Васько! Якби не він, був би лебідь мій...

III

— Ой, той мені Васько! І досі забути не можу, — починає Кирило Іванович, запалюючи цигарку.— Да... Ви ж знаєте наше озеро Лиман. Воно звідси, від Дінця, кілометрів із дванадцять. І село Лиман називається, і озеро Лиман. Кілометрів на сім те озеро простяглося, аж до села Андріївки. Чудесне озеро. На ньому андріївські колгоспники силу качок свійських і гусей розплоджують у природних, сказати, умовах. А які там карасі!.. Вони й невеличкі, і не золоті, а сріблясті якісь, — а до чого ж смачні — і в юшці й на сковорідці. Харків'яни на базарі завжди питають: «Чи не лиманські, часом, карасі?» — «Лиманські!» — «Давайте, діду, давайте, спасибі, що привезли!» Да... Так отак, значить, озеро Лиман, а сюди ближче до села Лиман друге озеро, Чайки зветься... А між тими озерами такий собі перешийок, метрів так із п'ятсот, а може, й більше. Добряче там полювання на качок восени. На перешийку викопуються ямки, маскуються бур'яном, сідаєш у ямку й сидиш: качка вранці і ввечері тягне, перелітає або з Чайок на Лиман, або з Лиману на Чайки... і таки іноді добре попостріляєш... Да... От позатої весни, якимось надвечір, прилітає Васько, онук отой мій гемонський, і ще з вулиці криком кричить:

— Діду-у-у! На Лимані два лебеді сіло! Їй-бо, правда! Швидше, а то полетять!

Я за рушницю та туди. Васько біжить за мною й командує:

— Ви, дідусю, біжіть, сідайте в ямці, ми з Федьком побіжимо та забредемо озером, бо вони недалечко з цього боку сіли, на мілкому!

— Обережно, — кажу, — забрідайте, щоб не потопилися!

— Ні, там, діду, мілко! Не бійтесь! — подавсь Васько до озера, де вже його чекав Федько.

Сів я в ямці, прикрився бур'яном, звів курки, чекаю... А як спускався з гірки, бачив, що справді на Лимані, недалечко від берега, з цього боку два лебеді плавають. Сидю я. Ну, поки хлоп'ята ж ото забрели та потихеньку до ле-

бедів підходили, чималенько часу проминуло. Уже в мене і спина болить, уже й очі злипаються, і ноги терпнуть... Я терплю, — аякже: лебідь! Коли ось чую Васьків крик: «Діду-у-у! Пильнуйте!» Підвівся я трошки в ямці, зирк у той бік крізь бур'ян, — бачу, справді знялися з озера лебеді і летять просто на мене. І низько, так низько пливуть... Білі, білі, — аж ніби блищать... Сонечко якраз заходить, і як сонячний промінь упаде на лебеда, — так у нього одно крило ніби золоте, а друге — срібне! Летять тихо, не сурмлять. Один летить вище, а другий — нижче, — і той, що нижче, прямує просто на мою ямку... У мене аж зуби цокотять і руки підскакують. Ось-ось уже лебідь мене крилами накриє. Я беру його на мушку, вірно беру, даю, як і треба, вперед: клац! не спалило!.. Аж я зубами заскреготав.— Клац — з лівого! — не спалило! А я ружжо об землю! А я картуза об землю! Та впав у ямку і за чуба себе вхопив! Підбігають Васько з Федьком:

— Чого ж не стріляли, діду?!

А я не сказав, а ніби аж заревів:

— Не спа-га-га-ли-ло!

Васько підбіг до ямки, вхопив рушницю, — а в мене централка, тулка, добряче ружжо! — розкрив її.

— Та вона ж у вас, дідусю, без набоїв! Не заряджена! Оце охотник!

Я як закричу:

— Як не заряджена?!

— Дивіться самі! — сміється Васько. — Де ж ваші набої?

Так отаке буває! Раз у житті довелося лебеда стріляти, і забув рушницю зарядити! А все той Васько гемонський. «Швидше, — кричить, — швидше!» От тобі й швидше!

IV

Ви не смійтеся з діда Кирила Івановича Дудки, бо він розсердиться...

А в його так лагідненько запитайте:

— Весною це, дідусю, було? А чи дозволено тоді було весняне полювання, не пам'ятаєте?

— То ж бо й є, що не дозволено! Так хіба ж отямишся, коли Васько, як навіжений, кричить: «Швидше, діду, бо лебеді сіли!» Хіба той Васько не спантеличить?

— А цієї весни, дідусю, сідали лебеді на Лимані?

— Сідали! Васько бачив!

— І що: не прибігав за вами, щоб ви з рушницею йшли лебедів стріляти?

— Таке скажете! Тепер Васько в піонерах, та ще й за голову отих, — як їх там? — юннатів, що ото птицю оберігають! Так такий завзятий, що як побачить когось із ружжом у заборонений час, — зразу до сільради! Та ще й мені навесні наказує:

— Ховайте, дідусю, рушницю аж до осені!

Кирило Іванович Дудка докурив цигарку і взявся знову розплутувати снасть...

Мовчав, мовчав, а потім додав потихеньку:

— Та воно, може, й краще, що тоді ружжо не «спалило», мав би я мороку, що навесні лебедя встрілив.

...Тепер ви можете пливти Дінцем на Коропів хутір і далі повз Козацьку могилу, аж до... та куди хочете...

1951

КОРОП

I

Чудесний ліс. Мішаний. І дуби, великі-великі, в лісі ростуть, і ясенки, і берестки, і сосни. Найбільше дубів та сосен. У тиху погоду в лісі ані шелесне: тихо-тихо, тільки коли-не-коли флейтою іволга заграє, застукотить дятел, затівлікає щиглик...

І знову тихо.

Серед лісу ставок, очеретом з одного боку прикрашений...

І якось так воно вийшло, що з одного берега у ставок сосни заглядають, а з другого, протилежного, — дуби... Ліворуч над ставком — гребля, а праворуч — луки прослалися, з зеленими кущами, з вербами, з густою-густою травою.

У тому ставку коропи живуть. Отакенні коропи!

— Ой, та й здорові ж коропи отут у ставку живуть! Як ночви!

І як же хочеться впіймати оті «ночви»!..

Та ще після того, як вам скажуть:

— Та що ви?! Та там як ухопить, як смикне, як поведе, — так і не думайте підсікати! Намагайтеся, щоб зірвався сам. Бо й гачка не буде, і ліски не буде, і вудлища не буде, і самі ви, як за дуба не вхопитесь, у ставку будете! Наші такі коропи! Не коропи, а жеребці! Вони в нас особливої породи — гібриди: мати дзеркальна, а батько — сирментал.

Отож і хочеться впіймати отакого гібрида.

Голову колгоспу, що йому належить той чудесний ставок, ми знайшли на степу, біля комбайна, що якраз домолочував великий лан озимої пшениці.

— Дозвольте, Іване Павловичу, коропця у вас упіймати, — сказав я безнадійно, бо знав, що нікого він і близько до ставка не допускав.

Іван Павлович посміхнувся та й каже:

— Ловіть, хлопці, ловіть! Бачу, що рибалки з вас бідові.

Рвонулись ми завзято до ставка. Дозволив-таки, бо настрій у нього чудесний: жнива закінчує завчасно, озима пшениця була, як ліс, хлібоздачу уже виконано.

Навздогін голова нам кинув:

— Тільки дивіться, щоб коропець вас не вловив! Коропці в нас такі!..

— Та ми тільки так, щоб поборюкатися з коропом! — гукнули ми.

А беруть коропа на світанку... І особливо тоді, як перший ніжний промінь дубові крони прорізує і листя дубове золотить.

А як сонячний промінь дубове листя позолотить, тоді він із дубової гушавини виривається і на ставок падає, — тоді і ставок золотий, і очерет, і рогіз, і пісок на березі, — все тоді золоте.

А промінь од води відскакує, летить на той берег ставка, а там сосни, — золотіють тоді сосни, і ясенки, і кле-

ни, — їх позолотивши, промінь летить далі, аж туди, туди, туди, що вже його й не видно. Тільки слід його залишається — веселий та грайливий...

А як у золотому ставку короп викинеться, так і короп тоді золотий...

А короп — як ночви... Золоті ночви...

Отакі діла над ставком сонце із своїми весело-грайливими променями виробляє...

Воно сходить ліворуч од вас, за дубами, і спеціально саме там сходить, щоб насамперед дуби позолотити...

Ох, і хитрюще отам над ставком сонце!

Воно хоче, щоб усе, де воно промені свої кине, — щоб усе там грало, вилискувало, раділо, буяло...

Хоче — і робить!

Ох, і хитрюще! Сонце хитрюще!

II

Ви коли-небудь переживали такий момент, коли вам на гачок клюнув короп? Переживали? Коли не переживали, обов'язково переживіть, а коли переживали, вам закортити цей момент пережити ще раз! До болю, до шалу, до крику закортити.

Уявіть собі таку картину: сидите ви над ставком рано-вранці ще й ранесенько. Благословляється на світ. Ліворуч од вас загорілося небо... То сонце підводиться... Про це вже писано, не будемо ще раз писати... В руках у вас вудочка. Ліска у вас кріпка, гачок у вас сталевий, загартований, міцний. На гачку — картопля, зварена якраз так, як любить короп: не м'яка й не тверда, а саме враз. Ви дивитесь на поплавок так, як навіть, коли були женихом, не дивилися в голубі великі-великі очі своєї коханої... З такою увагою, з таким бажанням, з таким чеканням. І раптом поплавок — сіп! А вас у серце — штрик! Ще раз — сіп! Ще раз — штрик! І ось ваш поплавок поїхав-поїхав-поїхав і зник під водою. Коли починає поплавок їхати-їхати-їхати, у вас із-під серця щось холодне покотилося-покотилося-покотилося кудись униз. І ви відчуваєте, що оте холодне вдарило вам у

п'яти. І вашим п'ятам холодно. Ви за вудку — ррраз! — підсікли. І відчуваєте, що в руках у вас щось тріпоче! І бачите, що ліска ваша натяглася, як струна, а вудлище — дугою і тремтить! Єсть! Він, короп! Ведете його до берега... Вудлище з ліскою — ходить по воді сюди, ходить туди... Ось короп уже біля берега. Ось виткнулася його голова, ось уже видно його спину. Він рветься, вигинається, б'є хвостом, скручується бубликом, виривається... Але ви його не попускаєте, ведете... Ще — крок, і він на березі... Серце у вас колотиться, дихаєте ви глибоко і прискорено. Ви вже бачите цього коропа або фаршированим, або маринованим, або просто смаженим, а з голови — юшку... Раптом — ррраз! Лясь! — Ви — смик! — гачок порожній, а короп, на мить отетерілий, ще стоїть перед вами... Які хвилини!..

Взагалі коропа в даному разі у вас нема: зірвався.

Що робити?

Були такі випадки, що рибалка стрибав у воду, щоб ухопити коропа руками. Шубовсть! В одержі, в чоботях, з картоплею в торбинці, з цигарками і з путівкою у Гагру в кишені... Даремно! Короп на путівку навіть у Гагру не бере, не бере він і на картоплю в торбинці, а тільки, коли та картопля на гачку.

Спокійніші рибалки в такий момент вигукують щось, залежно від темпераменту, і наживляють на гачок свіжу картоплю. Закидають знову і сердито сопуть.

Коли сусіда запитає (а сусіда ваш, передовик заводу «Ленінська кузня», пристрасний рибалка, що відпочиває в лісі, обов'язково запитає): — Здоровий зірвався?

— Здоровий, аж чорний! — відповідають і знову сопуть.

Гірше, розуміється, коли попадається такий коропище, що з вашої ліски залишається тільки клаптик, а гачок ваш прикрашає коропову верхню губу...

В такому випадку на запитання сусіди, що трапилося, суворо відповідається:

— Порвало!

Не рекомендується, між іншим, вудивши коропа, залишати вудочку на березі неприв'язаною, а самому піти

пройтись по лісу, бо частенько трапляються такі випадки, коли пастушки вам гукатимуть:

— Дядю, ваша вудка попливла! Потягло!

Тоді доводиться роздягатися і гасати по ставку, ловити вудку...

А короп у таких випадках майстер із вас поглузувати: тільки-но ви до вудки, а він — смик! — і поплив... Потягло!

...Так скажіть, прошу вас, варт чи не варт вудити коропа, переживаючи отакі хвилюючі моменти?

Ми вже не говоримо про переживання, коли короп не зірвався, а його привезено додому, замариновано, чи зафаршировано, чи просто засмажено!

І ви закусюєте та й розповідаєте:

— От як ухопило! От як потягло! Та я не з тих, щоб упустити...

— Ну, закусуйте собі на здоров'я!

1951

ОЛЕКСА ІВАНОВИЧ

Олексі Івановичу стукнуло було вже 76 років, як я з ним познайомився. Він — з давніх-давен мисливець. Полював і по перу і на звіра.

По перу — це значить на птицю: на качку, бекаса, дупеля, горличку, перепела, куликів і т. д.

Колись він полював і диких гусей, і лебедів, розуміється, ранніми веснами та пізно восени, коли гуси та лебеді, перелітаючи з вирію на північ і з півночі у вирій, зупинялися на наших річках та на озерах.

Тепер Олекса Іванович уже диких гусей і лебедів не полює.

— Літа не ті! — говорить Олекса Іванович. — А колись...

На звіра — це значить: на зайця, на лисицю, на вовка.

Жив Олекса Іванович на селі, біля села було величезне озеро, навіть не одно, а два озера, поміж тими озерами був

широченький вроді перешийок, і були поміж тими озерами добрі перельоти дикої качки. І якось так воно виходило, що вранці качки «тягли» з великого озера на менше, а ввечері — з малого на велике.

На перешийку копалися ямки, ямки ті замасковувалися бур'яном, очеретом, кугою... Мисливці сідали в ті ямки і чекали, коли качки пролітатимуть над ямками.

Перешийок був чималенький, ямок таких можна було викопати на відстані одна від одної на сто приблизно метрів штук 5—7...

Полювання на тих озерах було дуже до вподоби справжнім мисливцям-спортсменам. Вони стріляли качок тільки вльот — не так, як ті, що сиділи за очеретом біля плеса, чекаючи, коли спливуться до купи штук сто або тисяча, а тоді по сидячих: ба-б-бах! Таких «мисливців» по тих місцях не любили і прозивали «шкурниками» і «масовими убивцями».

— Ти вльот устрель! А сидячу й палкою можна встрелити!

Олекса Іванович, простий собі чолов'яга, мав благородне серце мисливця-спортсмена і ніколи по сидячих не стріляв.

Коли навіть іноді він підкрадеться, було, до озера до сидячих качок на постріл, він підводився, говорив: «а-киша!» і стріляв тільки летячих.

В Олекси Івановича була пара гончаків — Докучай і Бандит.

Гончаки були добре натаскані, ганяли добре, особливо Докучай, старий уже, дуже строгий пес, який, було, ніколи не покине звіра і ніколи не сколеться, тобто не загубить сліди. Голос у Докучая був низький, октавистий, по-мисливському — башур.

Бандит був молодший, паратіший (бистріший), але не такий досвідчений, як Докучай, голос у нього був із заливом, тонкий, заливчастий. Ліс, коли гнав звіра Бандит, був повний дзвону-передзвону...

І такий вони, Докучай і Бандит, дует у лісі давали, що слухав би й не переслухав.

І от одного вечора, коли ми повернулися з полювання по чорнотропу, Олекса Іванович заявив мені:

— Старий я вже! З гончаками мені вже важко! Забери в мене моїх Докучая та Бандита, ти молодий, вони тобі ще послужать.

— Як так «забери»? Таких собак і забери?! — здивувався я. — Коли ви справді вирішили не полювати з гончаками, — купити собак я можу, а так... Що ви, Олексю Івановичу?!

Олексю Іванович махнув сердито рукою:

— Зроду собаками не торгував! Ніколи! Забери! Мені з ними важко, а в лихі руки віддавати не хочу!

Я забрав Докучая й Бандита.

Коли я виїздив з двору Олексю Івановича, він кудись пішов. Семенівна, дружина Олексю Івановича, прощаючись із собаками, кожного з них, і Докучая, і Бандита, обняла й поцілувала.

— Не обижайте їх, — звернулась вона до мене. — Хороші вони пси... Докучая на перших порах остерігайтеся: він із характером! Доки звикне!

— А де ж Олексю Іванович? — питаю я.

— У садок пішов, щоб не бачили, що він плаче...

Не за собаками пустив сльозу старенький Олексю Іванович, — він добре знав, що собаки будуть у добрих руках, молодих літ старенькому було шкода.

Недарма останнім часом, лежачи під копицею або під стогом сіна, як було, полюючи, ночували на лузі, Олексю Іванович, дивлячись на небо голубе, на золоті зорі, старечим голосом заводив:

Запрягайте...

Та й поїдем доганяти

Літа молодії...

Залишився Олексю Іванович без гончаків.

— Полюватиму з Піркою... На дупеля, на перепела... А як підстрелю десь качку, — він і качку мені принесе.

Пірка (Пірат) — літній уже, не дуже чистої крові ірландський сетер. Шукати вмів і перепела, і дупеля, і бекаса, держав добре стойку і розумів Олексю Івановича не тільки з слова, а й руху. Махне рукою Олексю Іванович — лягай, мовляв, — лягає... Махне «вперед!» — іде вперед. Слухняний був пес Пірка і лагідний.

Про те, щоб зовсім кинути полювання, Олексі Івановичу і на думку не спадало...

— Хоч на горличку, хоч на горобця... Аж поки вперед ногами з хати не виїду, рушниці не кину! — твердо заявив Олекса Іванович, коли Семенівна колись натякнула: «Та куди вже тобі з тою рушницею?.. Облишив би вже...»

Кріпко тоді розізлився Олекса Іванович на Семенівну.

* * *

Олекса Іванович — мисливець, можна сказати, з дитинства. Полював його дід, полював його батько. Діда свого Олекса Іванович уже не застав, а батькові було дуже багато мороки ховати від малого Олекси порох та пістони. Ховалася й рушниця, держав-бо її завжди батько зарядженою, бо в батька не централка була, а шомполка. Хоч рушниця часом була й не заряджена, батько знімав пістона, бо добре знав, що найнебезпечніша вдома рушниця — незаряджена.

Було і з дідом, було й з батьком, що стріляла завжди рушниця або «незаряджена», або без пістона.

А ви думаєте, що з Олексою Івановичем такого не траплялося, коли йому минуло 13 літ?

Тоді вже батько не дуже ховався від Олекси з рушницею. Висіла вона на стіні, на гвіздку. Олекса взяв та й клацнув курком. Хоч пістона не було, а воно — ба-б-бах! Добре, що він держав рушницю цівкою вниз. Тільки й того, що в долівці отакенну яму вибило...

Батька й матері вдома не було...

А як повернулися батько з матір'ю, мати ахнула, а батько суворо запитав:

— Клацав?

— Клацав, тату.

— А я що говорив?

— Щоб я не займав рушниці.

— Спускай штани!

Нема де правди діти, «стріляв» батько череском Олексу, приказуючи: «Не клацай! Не клацай!», аж поки мати не вихопила череска і не сказала: «Та годі вже тобі!»

Після того вже Олекса не клацав до того часу, поки сам батько якось у неділю сказав:

— Ну, ходім у садок, учись уже стріляти. Восени зі мною на качок підеш... Пора вже!..

Радості було, — і не говоріть!

А ви гадаєте, що Олекса Іванович не стріляв раніше, до того часу, коли вже сам батько вирішив учити його стріляти, готувати з нього мисливця?

Стріляв! Та ще й як стріляв!

Починалося, як у всіх майбутніх мисливців, з бузинової пукалки.

Ні, не так: ще перед бузиновою пукалкою була сикавка з болиголову.

Вона, сикавка, хоч і не вогнепальна зброя, вона більше гідропульт, та проте й вона привчала до окоміру.

Набере було в сикавку маленький Олекса з калюжі біля колодязя чогось такого ріденького, що аж ніяк водою не можна назвати, і підкрадеться до кота, щоб його поцілити. Кіт дуже хитрющий, зразу — на яблуню, з яблуні — на стріху, із стріхи — на горище, і нема кота. Кота трудно було поцілити.

А от квочку легше. Квочка сиділа під припічком у хаті, дуже кріпко сиділа, не тікала. А клятуща квочка ж була! Тільки-но підійдеш чогось до припічка, зразу рльрль-рльрль... зальорчить, пір'я настовбурчить, та в литку тільки — цюк! Дзьобом — цюк! Боляче цюкалася клята квочка... От її з сикавки як щюркнеш! Ох, тоді лементу в хаті: квочка по хаті стрибає, квочче... яйця під квочкою мокрі, з гнізда брудна рідина ллється... Весело!

А як ускочить на той лемент у хату мати, тоді вже сумно. Сикавка розлітається, вдарившись об Олексину нижню спину, до тієї спини приєднується такий мамин лящ, що одчиняються Олексиною головою хатні двері, в сінцях Олекса не затримується, а летить аж до повітки. Від повітки з криком: «Я більше не буду!» — через перелаз на вгород і в картоплиння. В картоплинні вже одсапка.

А з хати лунає:

— Я тобі, харцизяко, дам сикавки! Самого, ірода, на яйця під припічок посаджу! Щоб знав, як квочку з сикавки обливати!

Тремтить Олекса в картоплинні, у борозні лежачи. Тремтить і думає, схлипуючи:

— Не всидю я під припічком на яйцях, їй-бо не всидю! Утечу!

Довго мати репетує, аж поки сіно під квочкою переми-
нить, яйця поперетирає.

А як угомониться, це вже аж надвечір, — тоді гукає:

— Де ти там, сикавщику? Вилазь! Іди, молока випий!

— А не будете, мамо?

— Ну, йди вже, йди! Та не займай ти мені квочки!

— Не буду, мамо, бігме, не буду!

Помирилися...

А вже після сикавки — бузинова пукалка.

Бузинова пукалка — зброя дуже популярна і дуже поширена серед майбутніх мисливців.

Жертвами цієї зброї здебільша бувають мухи, маленькі жабенята, маленькі курчатка і таке інше.

Муху можна встрілити з пукалки на смерть, жабеня й курчатко перелякати.

— Пук! — а курчатко тільки стриб! — і озирається на всі боки, що таке з ним трапилося, що воно підстрибнуло. Квочка теж занепокоєна, нахиляє набік голову і пильно в небо одним оком вдивляється, чи не шуліка, бува...

Пукалка — зброя не дуже агресивна, але й вона іноді завдавала малому Олексі чимало неприємностей.

Якось до мами завітала дядина Оришка, мамина кума, з маленькою Мар'янкою на руках. Мар'янці було всього три місяці. Поклали Мар'янку на полу на подушці та й балакають собі мама з дядиною Оришкою.

Олекса підійшов до Мар'янки з пукалкою в руках, націлівся добренько та в лоб Мар'янці тільки — пук!

Було лементу Мар'янчиного, було крику маминого й дядининого, був гарячий ляпас Олексі по нижній спині, а найбільчше було те, що полетіла пукалка в піч.

— Ох, і пукалка ж була! Такої пукалки, як в Олекси, на цілому кутку не було! — згадував Олекса Іванович. — Як

послиниш, було, клоччя та зробиш з того клоччя кульку, — тугу-тугу! — та як пукнеш, було, так кулька та вище від берестка летить! Отака була пукалка! — і от згоріла!

Та чого тільки не перетерпиш для того полювання.

Після пукалки діло пішло вже до справжньої вогнепальної зброї...

Батько збирався вже з шомполки переходити на централку і вже купив був п'ять штук мідних патронів 12-го калібру.

Про це Олекса розповів Одарчиному Ількові. Ілько відразу:

— А ти вкрадь одного патрона — пістолета зробимо!

— Довго ми вистругували ложу для пістолета, довго прикручували дротом патрона до ложі... Нарешті прикрутили.

Чималенько довелося крутитися біля батькової скриньки, де він ховав порох, патрони, пістони й інші мисливські приладдя. Нарешті порох є. І сірнички є! Набили патрон порохом і пішли аж у берег.

Олекса держав пістолета, а Ілько підпалив сірничком.

— От б-б-бахнуло! Ну й бахнуло! Аж виляски понад берегом пішли.

Батька не було вдома, а мати, коли Олекса прийшов додому, запитала:

— Хто воно ото в березі бахкав?

— То панич горобці стріляв! — відповів Олекса...

— Нічого ото їм, отим паничам, робити, так вони горобців полохають! А вже й не маленький! — кинула мати.

Стріляв Олекса з пістолета хоч і не часто, проте стріляв: пороху трудно було дістати.

Одного разу з Ільком вони надумали, що не дуже їхній пістолет бабахкає, треба, щоб луна дужче пішла.

Пороху потроху назбирали.

Набили патрон добре, мало не півпатрона пороху насипали.

Пішли далеко від хати, аж під лісок, у лози.

Простяг Олекса руку з пістолетом, сам одвернувся:

— Підпалюй, — каже Ількові, — і сам падай!

Ілько чиркнув сірничка, ткнув ззаду патрона і сам зразу впав.

Ех, і б-б-бахнуло! Ех же ж і рвонуло! Розлетівся патрон на клаптики і одним шматком так і зчесало ніготь на великім пальці в Олексі...

Не будемо розповідати, що було. Скажемо тільки, що було боляче, було сумно, було й соромно. Довелося до Олександра Петровича, до фельдшера, йти, — мати повела.

Страмив він уже, страмив Олексу, та ще й додав:

— А ще й мисливців син! Та й ще доброго мисливця! Ну, куди воно годиться!

Отакого було, доки на справжнього мисливця Олекса Іванович вийшов...

А полювалося добре! Було й птиці постріляно, було й звіра впольовано...

Та хіба ж жарти: 60 з гаком літ, як полює Олекса Іванович...

Були за цей час і гончаки, були й лягаві...

А тепер уже не те! Літа не ті! Та, проте, рушниці не кидає! То ні! Аж до останнього подиху!

* * *

Якось одного чудесного серпневого дня заманулося мені відвідати старенького Олексу Івановича, давно вже я його не бачив.

Від невеличкої степової залізничної станції до Олекси Івановича п'ять кілометрів пройшов я пішки, межами. Копи навкруги, копи та ще копи. А де-не-де вже й скирти стоять, колгоспні скирти.

Прийшов я до Олекси Івановича. Зустрічає Семівна.

— Здрастуйте! А де Олекса Іванович? — питаю.

— Поплентався з рушницею та з Піркою по перепілки! Нічого я з ним подіяти не можу! Хворів це останній тиждень, кашляв, і гарячка була. Фельдшера кликала — банки ставив. А це трохи полегшало, сьогодні встав, поснідав — і за рушницю: «Піду, каже, до просища, може, перепілку яку підстрелю! А хворобу з мене сонце випече та вітерець

видме... А на печі — де та хвороба дінеться, так у мене й сидітиме. Піду!» — і пішов.

— А де просище у вас?

— Недалеко за селом, понад шляхом на Мандриківку. Проса ще не косили, а пшеницю понад просом комбайном викошено, і там, кажуть, сила перепелів.

— Ну, піду, — кажу, — пошукаю Івановича. Та, може, й сам перепілками побалує.

Побачив я Олексу Івановича ще здалека.

«Дай, — думаю собі, — подивлюсь, як старий перепілки полює».

Підійшов, став за копицею, спостерігаю. Старий мене не бачить.

І смішна, і зворушлива картина постала перед моїми очима...

Сидить Олекса Іванович на снопі (понад просищем ще снопи не були складені в копи), а недалечко перед ним бігає, та, правду казавши, не бігає, а ходить Пірка. Ходить «човником», як і слід справжньому мисливському псові. Ішов, йшов Пірка, раптом став. Став, повернув голову до Олекси Івановича і дивиться. Олекса Іванович, бачу, підніс руку. Пірка ліг. Потихеньку встає Олекса Іванович і йде до Пірки. Підійшов, взяв рушницю напоготів, ступнув кроків три — зірвався перепел. Олекса Іванович вистрілив, перепел упав. Олекса Іванович сів на снопа. Пірка підвівся, пішов, не побіг, а пішов, знайшов забитого перепела, приніс і поклав перед Олексою Івановичем. Постояв трохи, поки Олекса Іванович махнув рукою: «Вперед!» Пірка пішов знову «човником»... Став... потім ліг... Підводиться знову Олекса Іванович... Так і полюють: доки знайде перепела Пірка, відпочиває Олекса Іванович, доки дійде до нього Олекса Іванович, відпочиває Пірка.

Довго я стояв, милувався з роботи двох стареньких друзів.

Коли Олекса Іванович «мазав», Пірка підводив голову і довго на нього дивився.

Олекса Іванович, закладаючи в централку патрони, говорив:

— Ну, не гнівайся, Пірка! Буває!

Підійшов я до Олекси Івановича, привітався.

— Як здоров'я?

— Вибрикуємо! Вдвох із Піркою вибрикуємо. Бачите, вже півдесятка з Піркою уходакали! — показуючи на торбинку, посміхнувся Олекса Іванович.

Все життя з рушницею! До останнього подиху! Благородна пристрась благородної людини.

1953

СОМ

Ви були коли-небудь на річці, на Осколі, що тече Харківщиною нашою аж у річку Північний Донець? Не були? Побувайте!

...За славним містом Енськом Оскіл тече повз радгосп, і радгоспівський садок, як то кажуть, купається в річці.

Заплава річки Осколу, де він у цьому місці розбивається на кілька нешироких рукавів, заросла густими очеретами, кугою, верболозом і густою, зеленою, соковитою травою. Як увійдеш, картуза не видко! Шумить заплава в травні та в червні...

Поміж очеретами та верболозом сила-силенна невеличких озеречок, вкритих густою зеленою ряскою, лататтям з жовтогарячими квітками-горнятами на довжелезних зелених батогах!

А скільки там водяних лілій!

Озеречка ті з'єднуються одне з одним вузькими ериками, такими вузькими, що ледь-ледь можна ними пропхнутися на невеличких човниках-довбанках з одного озера до іншого.

Дівчатка, було, як сядуть на човника та як поїдуть по тих озерах та по заводах, — цілий човен водяних лілій понаривають і їдуть додому всі в білих вінках, і човник їхній вже не човник, а ніби величезна довгаста біла квітка річкою пливе...

Дівчатка їдуть та й співають і «Човника», і «Тихо-тихо», різних чудових пісень дівчатка співають.

«Тихенький вечір на землю спадає», в садку заливаються солов'ї, до Осколу з пасовиська спускається колгоспна череда, а з річки лунає грайливе «Човник гойдається серед води» або зворушливо-ніжне «Тихо, тихо Дунай воду несе, а ще тихше дівка косу чеше...»

Чарівна річка Оскіл...

А скільки там диких качок!

Як, бува, пощастить вам у тих місцях побувати навесні чи влітку, сідайте ви на човна-довбанку і пливіть ериком тихо-тихо, щоб весельце ваше ані плеснуло, ані булькнуло...

І вдивляйтеся в очерет. Ви обов'язково побачите, як поміж густим очеретом мелькає голівка чирятка-мами, а навколо неї манісінькі чиряточка, мов мишенята, шмигають...

А далі — он пробирається качка-крижень з криженнями...

А болотяних курочок! Як на путній колгоспній птахофермі курчаток-леггорнят. Тільки дикі курочки не білі, як леггорни, а рудувато-чорнувато-крапчастенькі, на довгеньких ноженятах. І ноженятами тими вони бігають по зеленому лататті, як по паркету. Зелене латаття під ними навіть не вгинається — такі вони легесенькі — болотяні курочки...

До плеса чи до озерецька ви підпливайте ще тихше, — щоб ані звуку, ані шурхоту. На озерець не впливайте, а зупиніться біля нього і дивіться. Обов'язково побачите або білолобу лиску з лисенятами, або виводки чирят, крижнів, широконосок...

Гуляють качатка, у теплій воді купаючись...

Раптом тривожний мамин голос, тихе — ках! — і каченьяток нема! Їх як злизало. Вони або пірнули, або до куги, до очерету, до латаття попритулялися, поприкипали. І не дишуть! Небезпека минула, мамине заспокійливе — ках! — і знову весела гра — купання серед озерецька.

Чарівні місця на річці, на Осколі...

*

Тихо, тихо Оскіл воду несе...

— Якраз проти радгоспу річище в Осколу широченьке, вода чиста-чиста. Трохи ліворуч — велика ковбаня, ціле просто урвище під зверху тихою водою.

— Там така глибочінь, що й дна не дістанеш! Там ніхто ніколи дна ще не дістав! Та куди там?! Там так глибоко, що наша дзвіниця пірне! Їй-бо, правда! Пірне з хрестом! Отака там глибочінь!

Це так нам дід Панько розповідав.

— Боже вас борони там купатися! Втягує, вглиб утягує! закрутить тебе, завертить, бульк! — і нема чоловіка!

— А що ж воно, дідусю, закрутить та завертить? Зверху ж ніби тихо.

— Та воно зверху вроді тихо, а під водою крутить. І крутить і вертить! Та то ще нічого! Соми там живуть! Там такий один сом жив, що сохрани, господи, й помилуй! Ще за панів було: сидимо ми з паном отут на березі... Ні, не так: пан сидить отут на березі, а я стою біля пана. Вже сутеніло... Пливають гуси. Великий табун панських гусей пливе! Коли це гусак як закричить — ге-ге-ге-ге! — та по воді крилами ляп-ляп-ляп! Гуси з криком усі врозтіч! Гусак ще раз — ге! — та крилами — ляп! — і нема гусака! Пірнув під воду! А на тому місці, де гусак плив, щось як ляпне по воді ніби чорною лопатою! Лясь! Тільки хвилі водою пішли. Я тільки: «Свят, свят, свят! Чорт, пане, чорт!» А пан у крик: «Давай ружжо! Сом гусака ковтнув!» Де там давай, хіба туди ружжо дострелить, на отаку глибочінь?! Про-о-пав гусак! Отакі соми бувають!

— Невже-таки сом гусака ковтнув?

— Не вірите? А ви хіба книжки Сабанєєва не читали? Мені пан її читав.

— А хто такий Сабанєєв?

— А мисливець такий знаменитий колись був і рибалка, що книжки понаписував: і про рибальство, і про полювання, і про мисливських собак. Пан казав, що дуже хороші книжки понаписував Сабанєєв. Професор він був, чи що... Так у тих книжках написано, що колись було впіймано сома вагою на 400 кілограмів! Он який сом! 25 пудів сом! Не сом, а корова! Так що ви гадаєте, що він гусака не проковтне? Та ви послухайте, що далі з тим сомом було. Да... Вирішили ми з паном, або, вірніше, пан зі мною, впіймати того клятого сома! От наказав пан кова-

леві зробити величезного гака. Зробив коваль гака. Наставив його, загострив, приніс до пана. «Ну, Паньку, — пан мене питає, — а чим ми того гака наживляти будемо?» — «Не інакше, — кажу, — паночку, як гусаком. Сом, — кажу, — вже поласував гусячим м'ясом, і на гусака він піде обов'язково!» Наказав пан зарубати гусака чи гуску, я вже не докажу. Обскубли ту гуску, не розчиняли, а так цілою трохи на вогні підсмажили, — гуска сита була! — та й почепили на гака. Гака того ми прив'язали на два зв'язані налігачі, прип'яли до осокура та пізно ввечері й закинули в Оскіл. Соми, як ви знаєте, полюють за здобиччю вночі. Вдень сом може вчепитися на гака тільки випадково. Закинули, значить, ми гуску в Оскіл і посідали на березі, над ковбанею. Сидимо, чекаємо. Ніч тепла, місячна. Тихо, тихо навкруги. Тільки чути за садком, як Христя, що панські корови пасла, голосно виводить:

Якби ж таки того пана чорти були узяли,
Ми з тобою, мій коханий, не такої б утяли!

Сидимо. Я вроді тої пісні не дочуваю, а пан так і зовсім не чує. Тільки й запитав: «Хто воно ото так виводить?» — «Не знаю, — кажу, — пане, то не з наших, то хтось із хутора на село через леваду йде». Сидимо, дрімаємо. Пан налігача в руці тримає. Коли це я-а-ак смиконе! А пан налігача не пускає. А воно пана тягне! Ну, тягне з берега у воду, в ковбаню, тягне та й уже! Пан налігача держить, а я пана держу. «Пускайте, — кричу я панові, — налігача до осокура прив'язано! Не одірве! Пускайте!» А пан: «Е, — каже, — пускайте! Поводити його треба, щоб стомився!» Водимо ми, значить, та й водимо! А воно, як мотоне, як мотоне, а тоді й попустить. Тихо вроді. А потім знов, як мотоне, як мотоне! А потім знов пустить. А ми водимо! Водимо собі та й водимо!

— А далі що? — не витримав я. — Ну, водите, а далі?

— Далі? А далі водимо собі та й водимо. А воно як мотоне, як мотоне, а тоді й попустить. Водили ми собі, водили...

— Та швидше, діду! Ну, водили... А витягли ви сома чи не витягли?

— Та витягли. Тільки ж довго, дуже довго водили...
Водимо ото собі та й водимо...

— Ну, вже витягли, слава богу, діду! Ну, а далі?..

— Ох, і сом же був! Завбільшки, як тобі сказати, ну, не менший, як звідси до отієї верби! Їй-бо, правда! Вчотирьох несли додому! Пудів на п'ять, як не більше! Розчинили. І що б же ви гадали, що там у того сома всередині було? У череві?

— Гусак?

— Якби ж гусак! Ми, як побачили, поперелякувалися!

— А що ж там таке страшне було?

— Було... Та ви послушайте. Пропав у пана мисливський собака, сетер-гордон Джой. Розшукував його пан по всіх усядах: і листи скрізь понаписував, і телеграми порозсилав, — нема Джоя... Заходжу якось я ввечері до пана, а він ходить по кімнаті та аж голосить: «Нема мого дорогого Джоя! Не знайдеться мій дорогий Джой!»

— Як, — питаю я, — не знайдеться?! Адже ж знайшовся! — кажу.

— Як ізнайшовся! — підскаочив пан. — Де ж він?

— Та ви ж його, пане, самі з'їли! У сома всередині самі тільки підпалини та хвоста витягли! — Було тоді від пана нам, але було й панові гикоти та нудоти. А Джой, бачите, любив купатися в Осколі. Ото, як він купався, сом його й проковтнув.

— А ви, діду Паньку, часом не той... не бре-бре, що сом собаку проковтнув?

— Не віриш? А от у Сабанєєва в книзі написано, що в Уфимській губернії сом проковтнув ведмеда, який перепливав річку. А ведмідь це тобі не собака! Отакі соми бувають! А ти не віриш...

— А не чули, щоб сом парового катера проковтнув?

— Такого не чув. Що не чув, то не чув! А чого ти смієшся? Ти думаєш, що катер для сома розміром завеликий? Є такі соми, що й катера б ковтнули, так бояться.

— А чого вони бояться?

— Торохтить дуже, як річкою пливе. А якби тихо плив, могло б і катеру те бути, що тому Джоеві! І незчувся б, коли у сома в череві опинився б! Соми — вони такі!

Сом дуже сильна риба, могутня.

— Одного разу, — розповідав мені один дуже заядлий і дуже справедливий рибалка, — стою на човні з вудками на Дніпрі. Отам, трохи нижче од Плютів. Тягаю ляші, язї, краснопери. Добре тоді клювало... Коли — гульк — серединою Дніпра мчить проти води човен. Швидко мчить, а мотора не чути. Що, гадаю собі, за фокус-мокус: і мотора на човні нема, і вітрил нема, і веслами ніхто не махає, а човен, немов той глісер, мчить. Коли це якраз навпроти моєї сижі човен як закрутиться на місці, як завертиться, а потім стриб уперед, а потім знову круть-верть на місці, і то ніби пірне, то вирине, то пірне, то вирине, — аж ось таки добре пірнув і звідти, з човна, раптом одчайдушний крик: «Рятуйте! Рятуйте!» Тихо... І знову: «Рятуйте! Давай човна!» Я за весла та до човна. На човні переляканий дідок, однією рукою в човна вчепився, а друга рука чомусь аж у воду з човна звислася. «Що таке?» — питаю. «Сом! Рятуйте!» — «Де сом, який сом?» — «На гаку сом». — «Так одчіпляйте, — кричу, — а то втопить!» — «Зашморгнуло на руці, не відчеплю!» — «Рубайте шворку». — «Нема чим рубати. Підпливайте, може, вдвох щось зробимо». — «І давно він вас возить?» — «З-під Канева мчу!» Тільки-но я вхопився за дідового човна, а воно як потягло, як поперло, як поперло! Куди тому глісеру! Дотягло нас аж отуди до Вишеньок, а тут, хвалити бога, пішов сом понад берегом і я встиг за кущ на березі вхопитися... Смикало воно, смикало — не візьме. Я міцно за кущ держуся, а воно, видно втомилося... Та де ж не втомитися— проти води стільки ото човна промчати.... «Шворка ослабла, слава богу!» — каже дідок. «Тягніть!» — кажу. «Не підтягну». Аж ось і сам сом виринає і перевертається голічерева на воді. Вуса во-рушаться, і бульби з рота бульботять. Так ніби не скаже: «Ох і стомився ж я, товариші рибалки! Дайте відпочити, я вас до Києва доведу!» Витягли ми сома на берег. Я й кажу: «Не вір, бо звір. Бий веслом по голові!» Дід як гагакне сома веслом по голові і промовив: «Аміль!» Показує руку, а вона шворкою ніби аж перерізана у зап'ясті, пальці пухлі та сині-сині... Ну й сом, я вам скажу! Як човен завбільшки... «Та де, — питаю, — воно, оце страховисько, вас підхопи-

ло?» — «Трохи вище від Канева, — відповідає дідок. — Виїхав я на сома оцим човником, пливу собі, похрокую, самицю приманюю. Ну, як знаєте, під човном гак з наживою. Він як ухопить, як смиконе... Ну й пішло! А шворку я петлею за руку запетлював. Як смиконув він зразу, якби був я не вхопився за човен, лазили б ото по мені раки. Утримався все-таки! От халепа! Як же ми тепер додому дістанемося? Не близький світ!»

Сильна, як бачите, риба сом.

*

Сом — риба осіла. Живе сом в якійсь одній ковбані і майже ніколи її не кидає. Дорослий сом. Молоді соменки й соменята — ті меткіші, вони бродять по всій річці, на чужі «вулиці» запливають.

Чим живляться соми, що вони їдять? Соми їдять рибу, жаб, каченят, гусят...

Найкраще ловиться сом теплими літніми місяцями, вночі.

Ловлять сомів вудочками, бере він і на спінінг, а великий — на спеціальні великі гаки.

Чим наживляти гаки на сома? Черв'яками, живцями, жабами, можна чіпляти шматки м'яса і т. д.

На великих сомів на гака, як ви мали нагоду пересвідчитися з нашої розповіді, найкраще чіпляти гусака або гуску, собаку сетера-гордона або бурого чи гімалайського ведмеда. На білого ведмеда сом не бере, бо білий ведмідь звір полярний, а сом любить теплі води й не дуже холодних звірів.

Як ловити сома?

Дуже просто: наживляйте гачка, сидіть і чекайте. Почне клювати — підсікайте. Підсікши — витягайте. Витягли — зразу ж беріть ножа і розчиняйте сома, бо були випадки, коли в сома в череві знаходили різні цікаві речі: копчену ковбасу, вареного рака й пару цілісіньких шпротів. Отже іноді сом вам принесе не тільки самого себе, як свіжу й дуже смачну рибу (якщо її засмажити), а ще й неабияку холодну закуску.

Інтересна риба сом!

За царського режиму, як свідчать дореволюційні рибалки-письменники, сом важив до 400 кілограмів, ковтав собак і ведмедів. Можливо, що з розвитком рибальства сом важитиме тонну і ковтатиме симентальських бугаїв і невеличкі буксирні пароплави...

Все можливо, хоч ми особисто, рибалки-письменники, у це не дуже віримо. Радянському письменникові не до лица, — м'яко кажучи, — перебільшувати.

А сома... сома мені самому доводилося бачити такого завбільшки, як комбайн! Тільки трохи довшого.

Це, дорогі наші читачі, серйозно і без жодного перебільшення.

1953

ЩУКА

Розмова буде про справи дуже серйозні, через те давайте відразу домовимося про термінологію. Значить, так:

Щука — це щука-риба роду жіночого.

Щупак — це щука-риба роду чоловічого.

Щученята, щупаченята, щупачки, щупелята — це таке собі — дріб'язок.

...Суперечка буяла страшна, аж трохи не до бійки: хто більшу впіймав щуку.

Гордій Іванович, знаменитий спінінгіст, що обшмагав своїм спінінгом Десну, Дніпро і всі інші озера від Чернігова до Дніпропетровська, захлинаючись, розповідав, що десь біля Бужина він витяг на спінінг щуку вагою 21 кілограм 310 грамів, що вся вона була в мулі, як у клоччі, і що, розчинивши, він викинув у неї зсередини двокілограмового судака, а зуби в щуки були у сантиметр завдовжки, і що він із зуба зробив собі шило і тим шилом і досі протикає підметки!

Дід Круча слухав Гордія Івановича, презирливо пихкаючи люлькою, і коли Гордій Іванович, кінчаючи розповідь, зітхнув: «Отака була щука!» — дід Круча рвучко пихнув люлькою, витяг люльку з рота, сплюнув і промовив:

— Щупеля!

Гордій Іванович підскаочив, хотів щось крикнути, але в нього вийшло тільки:

— Т-т-т-т-т!..

Він закашлявся, сів, ударив об землю рукою, захлипувся, довго відсапувався, вхопив баклажку, ковтнув води, ще хотів щось сказати, та дід Круча його перебив сердито:

— Ти пісню знаєш?

— Яку пісню?

— Що отаман Іван Сірко співав?

— А мало хіба Іван Сірко пісень співав?

— Та я про щуку питаю. Пісню про щуку? Оту:

Та шука-риба в морі
Гуляє по волі...
А мені, молодому,
Нема щастя-долі...

— Чув таку пісню? — присікався дід Круча.

— Ну, чув!

— Так її отаман Іван Сірко співав! Давні діла! Так оту щуку, що її Сірко бачив, я впіймав! Три пуди з фунтом! А ти мені — двадцять одно кіло. Щупаченя твоя шука проти моєї! О!

— Та відкіля ви, діду, знаєте, що то та сама щука?

— Та ти не перебаранчай! Ти слухай!

Ми сиділи на березі Підстепного лиману, під розлогою вербою, і така та верба стара-стара, що аж репнула від старості і на три стовбури поділилася, стовбури ті в різні боки порозкарячувалися і утворили вже не дупло у вербі, а якесь міжстовбур'я, де не те що сісти, а й лягти можна. Дід Круча запевняє, що тій вербі: «Літ із тища, а може, й менше».

— Сірко Іван, діду, під цією вербою, часом, не вечеряв?

— Сірко? Що Сірко?! Сірко — це було позавчора, а ти скажи, чи не сидів під цією вербою князь Святослав, як плив Дніпром-Славутою печенігам бубну вибивати! Ти про це подумай, а не про Сірка, про Йвана! О!

— Та ви, діду, і такого можете наговорити, що під цією вербою великий князь Київський Олег цілувався з візан-

тійською князівною Ганною, після того як ото він «княжну поя, отиде в волості своя».

— А чому ні? — визвірився дід Круча.— Чому, я питаю, не поцілуватися під такою під вербою?! Та під таким небесним шатром, зорями вигаптованим та ще й під тихий плюскіт джерела дзеркального? А ти б хіба не поцілувався?!

А воно й справді: глибоке-глибоке темно-синє, аж чорне, небо над нами, а зірок тих, зірок, — та такі ті зорі чисті, такі осяйні, — ніби хтось їх навмисне на цю ніч понадраював тертою з сирівцем цеглою...

Від Підступного лиману до самісінької розкаряченої верби-велетня прослалася протока з прозорої води. До цієї протоки пригорнувся безкрайній херсонський степ, приліг і цілі століття з тої протоки, гарячий, воду дудлить і ніяк напитися не може... А вода там свіжа-свіжа та прозора, бо з-під верби і далі поза вербою в ту протоку б'є джерельна вода, віками б'є вода із багатьох джерел, узимку навіть не замерзаючи... А на тому боці протоки верболіз із очеретом над водою нахилилися.

У протоці риба грає: окуні та шуки. А малечі тої, малька, — табуни хмарами гуляють!

Протока ця за розчахнутою вербою повертає вліво і поміж вербами берегами йде ліворуч у Фролів лиман, а праворуч — у Казначейський.

Чому Фролів, чому Казначейський? Чому такі назви дивовижні?

Тут монастир був... І всі ці неосяжні угіддя, луки, лимани, озера — все це було монастирське, і був чернець Фрол — то його ім'ям лиман прозвано, а монастирський казначей залишив назву для другого лиману.

А в лиманах — риба й раки: карасі, як ваганки, а лини, як підсвинки, окуні, як постолі, а щука — як човни-довбанки.

Часто-густо чути тут над протокою відчайдушний хлоп'ячий крик:

— Диви-диви-диви! Он! Он-он-он, поплив! Окунь! Хай мене бог уб'є, як постіл!

Єриками лимани сполучаються з річкою Конкою, що від Дніпра тече поруч річки Кринки під селом Крин-

ками аж туди до села Козачих Лагерів, а там уже знову з'єднується з Дніпром...

За селом за Кринками з Конки праворуч витікає невеличка, густо-прегусто вербами закручена річечка Басанка, яка шанобливо пригортається до могутнього Дніпра, а з Басанки невеличкий єрик іде у Дідів лиман, а круг Дідового лиману порозлягалися лимани Мала Злодіївка, Велика Злодіївка, Круглик, Шия...

...Посеред Дідового лиману був колись невеличкий острівець, густошим-прегустошим очеретом зарослий. А на тому острівці та росло три кущі калини. Давно це було. Ще до цариці Катерини. Жив у ті часи десь аж під Херсоном дід Ступа. Жив він з бабою Килиною, а дітей їм господь не дав. Баба Килина була дуже люта, така люта та клята, що впіймала колись у себе в обійсті татарина і повернула йому голову очима назад:

— Щоб уперед басурмен ніколи більше не дивився!

Дід Ступа саме ятері на озері трусив. Потрусивши ятері, дід прийшов додому, побачив того татарина, що взад дивився, перехрестився, проказав, тремтячи:

— І мені таке буде!

Та городами, городами, городами на луки та до Дніпра... Та як пішов понад Дніпром проти води, та й дійшов аж до теперішнього Дідового лиману. Дивиться — острівець. Він переплив річку Басанку, де бродом, де плавом — на острівець. Викопав між трьома калиновими кущами землянку та й оселився на тому острівку. Утік, виходить, од баби.

Та ви гадаєте, не знайшла його баба? Знайшла!

Перебралася баба Килина на острівець заганяти діда додому.

— Доки ти мене мучитимеш? — кинувся до баби дід.

Баба Килина діда по тім'ю ціпком! Дід — у неприємність!

Баба на нього — цеберку води! Дід схопився і тікати! А в голові ще в діда як слід не вияснилося, — він у воду. А там — ковбана! Потонув дід — тільки бульбашки на тім місці пішли.

З того часу й прозивають цей лиман Дідовим лиманом.

Давно це було. Вже й острівця того нема — у воду осів, а ще й досі на тім місці, де пірнув дід Ступа, як подивитися, бульбашки з дна підносяться...

— Ну, а з бабою Килиною що?

— А що з такими бабами, як баба Килина, буває? У відьми пошилася! Довгенько на мітлі отам побіля Херсона кружляла, корови висмоктувала, а потім до Києва на Лису гору подалася. За головну відьму, кажуть, на Лисій горі правила. Ото, як було справляється на Лисій горі відьомський шабаш, так часто-густо чувся найдужчий голос, — різко отак заспіва, заспіва, заспіва, а потім і виведе, ніби бугай з поросям, — то баба Килина! А ото років із десять тому приїздив до нас із Херсона лектор, так казав, що відьом уже й на Лисій горі знищено, вже тепер там самі забобони залишилися! А що воно за штука оті забобони, я вам уже й не скажу! Казав тут один, біля церкви, як я ото у великий піст говорив, що то ніби антилерігійна пропаганда! Могло бути!

Це так про Дідів лиман дід Кирюха з Маячки розповідає.

— Та що ви його слухаєте? — пихкає люлькою дід Круча. — Верзе чортійшо! І хто б ото йому повірив, що баба діда втопила?! Та не народилася ще й ніколи в світі не народиться та баба, щоб мене втопила! Моя покійниця теж колись була за качалку вхопилася! Так я їй показав качалки! Якби була чобіт не заховала та на піч мене не загнала, — я б її був порішив! І не кавкнула б! А так своєю смертю померла! Бачили ми таких бабів!

— А де ж, діду, Сіркова Іванова шука, на три пуди з фунтом? — запитав у діда Кручі Гордій Іванович.

Дід Круча подивився на небо, позіхнув, перехрестивши рота:

— Побілішав, дивіться он, уже Чумацький Шлях! І Волосожар геть он аж куди відкотився! Давайте подрімаємо! Ось-ось уже й на світ благословлятиметься! Лягайте! Взавтра хай про шуку розкажу.

...Дід Круча набив люльку, притоптав тютюн у люльці нігтем великого пальця, зашморгнув кисета, заховав кисе-

та в кишеню, узяв з багаття жаринку, поклав у люльку, розпалив люльку, пихнув разів із п'ять, вийняв люльку з рота, сплюнув і почав:

— Було це... Та ще мій дід покійний, царство їм небесне, живі були. Щоб не збрехати, було це якраз отоді, як вийшло замирення з Гапонією (Японію дід Круча уперто називав Гапонією, а японців — гапонцями). Почали в нас тоді, пам'ятаю, панські якономії палити. То там у степу пан горить, то там... Та й у нас була панська якономія... Я родом не тутешній, я звідти, аж із-за Чаплінки, туди ближче до Таврії... Мені вже тоді на призов повернуло. От дід і кажуть:

«Що ж воно таке оце на світі робиться?! Скрізь пани горять, а наш же як: у бога теля з'їв, чи як?»

Подивилися дід на мене, а я на діда, а потім дід і кажуть бабі:

«Ти, Федосько, хліба нам у торбину поклади, хлібин зо дві, та цибулин з десяток, солі, підемо ми з Ваньком (мене Іваном кличуть) сіткою перепели ловити».

«А навіщо ж вам аж дві хлібини?» — запитує баба.

«Та ми не швидко повернемо! Наловимо перепелів та, може, аж до Олешек на базар понесемо, в Олешках, кажуть, німці за перепели добрі гроші дають!»

Дід говорять, а самі й не посміхнуться, а я зразу здогадався, що не перепелами тут тхне.

Одне слово, щоб довго не говорити, згоріла тої ночі нашого пана якономія, а ми з дідом опинилися аж ув Основі, працювали на виноградниках, а потім у ці місця прибилися та тут уже й отаборилися.

Батько мої з братами та з сестрами на Дальній Схід подалися, десь аж на Амурі опинилися, а я з дідом залишився. Коли все трохи вщухло, переїхала до нас і баба, та й жили вже ми тутечки, тут я й одружився, тут спочатку бабу ми поховали, а потім і діда...

Замовк дід і замислився, замислився...

Покотилася з неба зоря, заревів бугай у Казначейському лимані, вдарила під кугою шука.

— Ач б'є! Ач, як б'є! — мотнув бородою дід.

— А коли ж уже про шуку, діду? Про Сіркову? — Гордій Іванович до діда.

— А ти не перебаранчай! — сердито огризнувся дід.— Ти слухай!

Тихо, тихо стало навкруги. Така настала тиша, що не чути було навіть плюскоту джерельного струмка, не шаруділи очерети, не викидалася риба. І ми ніби не ди- хали.

Раптом крик:

— Ко-ко-ко! Крг-гр-гр-гр!!

Залопотіли крила, і сонний півень зірвався з верби й упав на Гордія Івановича.

— Бий тебе сила божа! — підскочив Гордій Іванович.— Звідки він тут?

— Здох би він йому! — вилаявся дід Круча.— То сторожові кури на вербі ночують. Сторож тут рибальську снасть стереже! Бригада тут рибальська колгоспна рибалить!

— Дивись, налякав як, гемонський півень!

І знову тиша, тихо, тихо...

...— Так ото, значить, і попливли ми на човні з дідом, — почав дід Круча, — у річку в Басанку. У Дідовому лимані в нас ятері стояли. Так ми було потрусимо ятері, а тоді й балуємося на шук у Басанці, на живця... А ковбані там глибочезні є. Там така є ковбаня — сажнів, мабуть, із п'ять завглибшки. Закинули, значить, ми на живця. Живець чималенький, гачок теж такий, що й бугая вдержить, а ліска — у двадцять п'ять волосин. Тоді ще капронів ми не знали, а самі ліску плели з кінського хвоста. У степових коней, що в табунах довго ходили, добряча волосінь була — міцна, замашна і у воді непомітна. Шук ми ловили на живця багато. Так що не було нічого дивовижного, що раптом поплавав пірнув. Підсік я. А дід — поруч. Підсік, значить, смикнув, — і згадав чорта: за корч зачепилося. Дід не любив на воді чорта згадувати, лайнув мене за те, що я його згадав, та й питає:

«Чого ж не тягнеш?»

«Чепа, — кажу, — корч!»

Та як смикну! А воно мене як смикне — так я стовбцем у воду; виринув та до діда:

«Рят...»

А воно мене як смикне — я знову пірнув! Дід штани з себе та в воду, мене рятувати. Виринув я з води, а дід мене за руку, а сам за вербу держиться, — верба на березі аж до води віти похилила. І от вам отака чортівня: я вудку держу, дід одною рукою мене держить, а другою за вербу держиться! А воно водить, а воно водить! Як поведе, як поведе...

— Та що ж водить? — не витримав Гордій Іванович.

— Та ти слухай, — одмахнувся дід.— Що водить? А я знаю, що там на гачку сидить: може, шука, може, сом, може, ще якась лиха личина! Водить, смикає, та так смикає, та так смикає, що рука тріщить. Дід кричить:

«Тягни! Подтягуй!»

А я не можу, не підтягну! З півгодини отак воно нас водило! Аж ось ніби піддалось! Іде! Я його все хочу із води виважити, щоб повітря вхопило! Коли ось витикається з води щось таке вроді бура коров'яча морда, тільки безрога! Виткнулося воно, нас як побачило та як шугоне назад, трохи, трохи я вудки не випустив. І знову почалося: водить та й водить... Не знаю, що вже тому дідові спричинилося, — чи змерз, чи щось інше, — та тільки він у крик:

«Пустю! Пустю, їй-богу — пустю! Не можу!»

«Держіться, — кричу, — може ж воно уходиться?»

«Та пускай, — дід кричить, — бо воно нас обох потопить!»

І таке — хтозна-що й робиться! Та ось із-за рогу Микита Пувичка човном виткнувся! Підпливає:

«Що таке?»

«Рятуй, Микито!» — ми з дідом до нього.

А воно якраз знову вгору йде, морду витикає...

«Бий, Микито, веслом! Бий!»

Микита як уріже його веслом межі очі, — вивернулося воно на воді. Дивимося — шука! Ну, як теля завбільшки. Вигорнули ми його на берег, одтягли подалі від води... Ох, і страховидло! Три пуди й фунт! Голова, ну не менше, як у корови, тільки безрога. Ночви ікри ми з неї випустили... Он яка шука!

— А звідки видно, що вона Сіркова? — запитав Гордій Іванович.

— Звідки? А в неї отам над очима, ніби на лобі впоперек, вроді як літера «СИ»... Сірко, значить... Мічена.

— Щось ви, діду Кручо, такого тут набуровили... «СИ»... Літера... Сірко шуку в морі бачив, а це он аж де, в Басанці... Та й коли той Сірко був, а коли ви з дідом шуку витягли?! Казку десь чули, діду?

— А ти хіба не читав, у книгах було написано, що в Москві оце не так давно впіймали шуку, а на ній кільце, а на кільці напис, що, мовляв, сію шуку пущено за царювання Бориса Годунова! Он аж коли! Триста літ шуці! А Сірко — це не так уже й давно, і двохсот літ нема! А ти не віриш?!

«...Великі, — сам собі я подумав, — шуки бувають на світі! Три пуди й фунт! Історичні шуки!»

При нас дід Круча великої шуки ні разу не впіймав.

Побило всі того літа шучачі рекорди одно симпатичне подружжя спортсменів, немолодих уже людей, Валентини Василівни та Гаврила Івановича. Скільки ж вони шук поперецягали! Та яких! Щоправда, на три пуди з фунтом не було, а так до десятка кілограмів бували.

І знаєте, на що?

На доріжку! На блешню!

Гаврило Іванович сідав на весла, а Валентина Василівна з доріжкою.

Виїздили вони двічі на день: уранці й увечері. Як виїдуть, обов'язково мінімум з півдесятка шук і є! А було, що й до двох десятків! По кілограму і більше! Що дивно, коли веслує Валентина Василівна, а веде доріжку Гаврило Іванович — дуже рідко бралася шука! А як тільки доріжка у Валентини Василівни — тягне одну за одною! Особлива якась симпатія у шук до Валентини Василівни. Чи, може, самі щупаки бралися?!

Ох, і шуки ж на річці на Конці! А на Басанці! А на Дніпрі!

Так от, значить, знайте: шуку найдобутивіше ловити на живця!

Але добре і на доріжку, і на спінінг, і на кружала, і на жерлицю!

А то ще є один дуже оригінальний спосіб ловити шуки.

Ви пливете понад берегом човном і пильно вдивляєтеся у кугу, в осоку, під очерет, що випинаються аж із самісінької води.

Раптом бачите: стоїть під берегом величезна щука, мордою до очерету, видно, що вона якось важко дихає, а з рота в неї щось стирчить. Під'їздіте потихеньку, щука не тікає. Ви її підсакою — р-раз! — в човен.

І бачите, щука вхопила великого судака і ніяк проковтнути не може! І викинути з рота не може, бо плавники в судака настовбурчились і не пускають!

От у вас одразу і щука є, і судак!

Одне слово, ловіть щуку яким завгодно способом, який вам найбільше до душі припадає на здоров'я вам!

Чи ловив я великі шуки-монстри?

Не ловив! Не ловив ні на спінінг, ні на доріжку, ні на живця, ні на жерлицю!

А так — щученята, щупаченята, щупачки, щупелята, — такі траплялись! Брехати не буду!

1956

САМІ СОБІ ШКІДНИКИ

Колись, давненько вже, поїхав я навесні до одного мого доброго приятеля, директора радгоспу на чудесній нашій Полтавщині.

Просто так поїхав: на лани подивитися, на луки, на зелені весняні пшениці...

Та й ходили ото ми з приятелем межами та обніжками, рвали сокирки, волошки, чудесну ромашку.

Директор прикидав, який у нього має бути цього року врожай, ремствував, що в пшениці березки чимало, сині волошки й ніжні сокирки та дзвоники виривав люто і кидав на межу:

— Бур'ян! Шкідники!

— Красиві ж, — я кажу, — квіти!

— Красиві, та вредні. Краще б я ції краси не бачив. Більше б центнерів у мене в засіках зерна було.

— Та то так! — кажу.

— Я б краще, — каже директор, — гектарів би два-три виділив, щоб насадити там і волошок, і сокирок, і ромашки, і березки, і дзвоників... Для таких, як ти. Ідуть і любуйтеся, рвіть, робіть букети та вінки. А щоб вони мені не стирчали, отут серед жита та пшениці... На тих двох гектарах хай би собі поети декламували:

Колокольчики мои,
Цветики степные...

— Ох, як би було добре, щоб уже не бачити на пшеничних та на житніх ланах отих «степных цветиков», — додав директор.

В цей час директор якось так раптово задер догори голову, скинув кашкета, махає ним і кричить:

— Привіт! Привіт! Пожалуйте, пожалуйте!.. Куди це ви літали, друзі мої найщиріші?

Я подивився вгору.

Над нами летіла величезна зграя чибісів.

— От якби рушниця, — кажу я, — можна було б кілька штук з одного пострілу збити! Скільки ж їх!

— Я б тебе, — каже директор, — стрельнув. Я б тебе так стрельнув, що навряд чи ти б після того вже стріляв...

І серйозно каже.

— А що таке? — питаю.

— Та ти знаєш, що для мене оці птахи значать? Та я б кожному з них по карбованцю б у день платив, якби вони вміли брати.

— За віщо?

— Та ти ж нічого не знаєш! Дивись: сідають, сідають, сідають. Ах, ви ж мої хороші, — дивлячись, як сідають на полі чибіси, ласкаво говорить мій директор. — То ж у мене бурякова плантація. Буряки зійшли добре, дружно. І на тобі: озима совка, під'їдень. Та як чесонула! Пропали, думаю, буряки. Я й рівчаки покопав, і людей змобілізував... А черви тої, ну, як черви! Коли де не візьмись — чибіси!

Оця згряя! Сіли на мої буряки та як чусонули совку! Аж дим іде. Та так полюбили мої буряки, — щодня на них пасуться. Полетять кудись, чи на річку, чи на озера, води нап'ються й знову на буряки. Бурячки в мене тепер ростуть, а я собі посвистую... Нарада була оце в райземвідділі про боротьбу з озимою совкою. Питають в мене:

— А як у вас, Федоре Михайловичу, справи з совкою?

— У мене, — кажу, — благополучно. Спочатку було чималенько її з'явилося, ну я вжив заходів, — знищив.

— Як?

— Як? Так, як і всі. Канави, людей змобілізував... Взагалі — вжив рішучих заходів. — А про чибісів мовчу.

Голова зборів на директора та на агрономів:

— От бачите, — каже, — як у Федора Михайловича. Вжила людина заходів, не прогавила, от і наслідки: совки нема! А ви... — і т. д., і т. ін.

— Взагалі — я героєм вернувся з наради! Так тепер я заборонив і ходити, й їздити повз буряки, щоб не наполохати моїх найкращих друзів — чибісів! І чим я оддячу? Півлітри ж їм не поставиш! А їй-богу, я б їм банкета влаштував! А ти — стрілять. Я б тебе стрельнув!

*

Птахи — друзі наші.

Це всім відомо, і доводити цього не треба.

Колись у дитинстві ми видирали пташині яйця, руйнували пташині гнізда.

Не було це, розуміється, масове винищення наших чудесних пташенят, більше зазнавали лиха від таких, як ми були, безштанних агресорів, — горобці. Ми лазили попід стріхами, а в клуні чи в хліві гасали по бантинах, засовуючи руки в солом'яні дірки, де на м'якому пир'ячку намащували тепленькі рябесенькі яєчка.

Як ми туди видиралися — і досі недопойму.

Тепер би ніколи не видерся.

І перелазити з бантини на бантину, аж доки в тебе не сприснуть руки і не погирить тебе нечиста сила вниз.

Гепнеш було так, що самому годі підвестися.

Тоді біжать мати або баба, беруть тебе на руки, несуть додому, по дорозі дотовкують, приказуючи:

— Та в людей же ж і бешиха, і шкарлятин, і обклади, і кір. Прибирає ж таки господь потроху. А мого, маковцвітного, ніщо не бере. Сам собі голову скрутить. Лазитимеш, лазитимеш по бантинах?! Лазитимеш? А тоді скажуть, що мати не догляділа! Гасатимеш, гасатимеш, гасатимеш?!

Покладуть на лаву, а тоді до сестри:

— Біжи скоріш до баби Мелашки та скажи, що мати прохали, хай прийдуть! Йванько, скажи, заслаб. Та щоб мені одна нога тут, а друга там! Та втри носа, як у хату до баби входитимеш, та не забудь сказати: «Драстуйте!»

А тоді нахилється та:

— Де тобі болить, синочку?

— Отут, мамо!

— Боже мій, боже мій! І чого б ото я лазив, і чого б ото я падав?!

— Я не буду більше, мамо!

— Так і калікою ж можна бути. Боже мій, боже мій. Дуже болить?

— Дуже.

— О царице моя небесна. Хоч би баба Мелашка скорше. Може, тобі молочка?

Приходить баба Мелашка, шепчуть, варять якесь зілля.

— Та вмочи чистеньку ганчірочку в оце зіллячко й прикладеш. Воно й полегшає.

Після такої гороб'ячої аварії довгенько було одвертаєшся від бантини, і від горобців:

— Подошли б вони йому! Горобці!

Терпіли від хлопчаків і ластівочки, та й садові та лісові пташки: соловейки, шпаки, шиглики, чижі...

— Я соловейка у верболозі назнав!

Або:

— А горличка, знаєш, де кубельце звила?

І не пам'ятаю, щоб хтось вдома чи в школі говорив нам про те, щоб не займали ми, хлопчаки, пташиних гніздечок.

Хіба ото як принесеш у пазусі додому гороб'ятко-підлітка, ще з «заїдами», та пустиш у хаті, то бабуся, було, скажуть:

— І навіщо б ото я пташенятко мучив? Воно ж іще маленьке. Пусти його, не муч!

*

Ми знаємо, що діти трішки варвари.

Наш обов'язок з дитинства прищеплювати любов до природи, до рослин, до тварин.

І до свійських, і до диких.

Чи не від того наші птахи і тварини дикі, що ми самі дикі?

Пам'ятаю, був я в Асканії-Новій.

Відомо, що там акліматизуються найдикіші тварини. Але що мене найбільше вразило?

В Асканії тоді був великий ставок, навіть кілька ставків, де багато було дикого птаства: диких качок, гусей, лебедів і т. ін.

Нікого вони не боялись, плавали собі спокійно, коли ви підходили до ставка.

Недалечко від стежки, під очеретом, сиділа на яйцях дика гуска.

А під ганком, в будинку, де нас помістили, спокійно висиджувала діточок дика качка-крижень.

Ми ходили по тому ганку, стугоніли, отже, ногами, а крижень спокійно собі сидів на гнізді.

Чому це так?

Тому, що ніхто в Асканії-Новій не полохав птахів, не тюкав на них і не кидав грудками.

Сидить в нас усередині якась така лиха личина, що ніяк ти не можеш спокійно утриматися, як побачиш щось дике.

От вгледить хтось, приміром, зайця. Хоч він малий, хоч він старий, чи ж він стримається, щоб зразу не:

— А-ря-ря! Тю! Тю! Тю! Ф'юють! Го! Го! Го!

Заець з переляку вже в другій області, а він біжить за ним і арярякає:

— А-ря-ря! А-ря-ря!

Я ніяк не можу забути Л. М. Толстого, як він змалював, пам'ятає, бариню.

Їхала бариня санками, взимку, значить. Снігу було багато. Бариня, як бариня, в міховій ротонді і т. д. І вискочив заєць. Так бариня не втрималась, вискочила із саней і помчала, арярякаючи, за тим зайцем. Упіймати хотіла. Біжить, плутається в ротонді, падає... А біжить і арярякає.

Як це характерно! Як це типово!

А дику козу, коли ми побачимо:

І «тю!», і «го-го-го!», і «аря-ря-ря!»

Так хіба ж після цього тварини не будуть дикі?

А скільки знаємо прикладів, коли в заповідниках чи в заказниках ті ж самі зайці, ті ж самі дикі кози від людей не тікають, людей не бояться і часто-густо підходять до людини й беруть корм із людських рук.

Та хіба не можна всю нашу чудесну країну зробити таким заповідником?!

Це — залежить од самих нас!

*

Серед птахів і серед звірів дуже небагато є шкідливих.

Звичайно, не можна милувати таких птахів, як деякі кібці, шуліки, як сіра ворона і т. д., що нищать корисних птахів.

І їх самих, і їхні гнізда треба нищити, руйнувати.

Не можна, ясна річ, залишати в спокої вовчі лігва і самих вовків, цих ворогів нашого господарства.

А яке ми маємо право руйнувати, наприклад, качачі гнізда?

А ми ж знаємо, що по деяких місцях навесні місцеві пожильці виїздять човнами на морські коси, на озера і збирають повнісінькі човни качачих яєць.

Хіба ми не знаємо, що серед нас чимало є «мисливців», що назнавши лисичачу нору з маленькими лисиченятами, беруть лопати, йдуть і розкопують ті нори, нищачи цілі лисичачі виводки.

Хіба ми не знаємо, що єсть «мисливці», що не слідкують за своїми собаками-гончакми, собаки бігають навесні по полю й нищать маленьких зайченят.

Прибіжить такий собака додому, пузо в нього як не лусне, а хазяїн ляпає його по пузі й самозадоволено всміхається:

— Ну, скільки сьогодні зайченят ісхамкав? Га?

І це роблять не діти. Далеко не діти!

Ясно, що в таких батьків і діти такі, що не минають жодного пташиного кубельця...

Боротися з цим нам треба люто.

*

А візьміть нищення по наших річках та по ставках риби гранатами та пляшками з вапном.

Це ж звірство!

Скільки гине малька від такого вибуху.

А ми робимо.

А коли скажеш такому «рибальці»:

— Що ви ото робите? Навіщо ви нищите рибу?

Він на вас подивиться і прохрипить:

— Що? Мо', хочеш спробувати бомби? Паняй, доки цілий!

*

І родина, і школа, і піонери, і комсомольці, і мисливські товариства, і вся громадськість повинні взятися за охорону нашої чарівної природи: і птахів, і звірів, і садів, і лісів...

Не можна сказати, що в цій справі в нас нічого не робиться.

Робиться.

Є у нас і юннати, і школа, і піонери не стоять осторонь від охорони нашої природи, але цей рух, рух за природничий розквіт нашої Батьківщини має бути всенародним.

Берегти треба наше багатство, наше народне господарство!

Берегти як зіницю ока!
Нема стільки шкідників серед тварин, як є їх серед нас,
серед людей!
Ми — самі собі шкідники!

БЕНГАЛЬСЬКИЙ ТИГР

Полювати бенгальського тигра треба їхати в Бенгалію, бо це не простий тигр, як бачите, а бенгальський. Чому нас інтересує саме бенгальський тигр?

Тому він нас інтересує, що бенгальський тигр найбільший з усіх тигрів на світі, тому що завдовжки він 2,5—3 метри і що самий хвіст у нього 80—95 сантиметрів, так що, коли вам не пощастить заполювати цілого тигра, а одбити в нього тільки хвоста, то й тоді ви все-таки «имеете вещь».

— Де Бенгалія? — питаєте.

На Бенгалію з Києва треба їхати так:

Як минете Васильків, Мотовилівку і Фастів — беріть не на Бердичів, а на Жмеринку. Потім на Вапнярку, Роздільну й доїздить до Одеси. З Одеси на Дарданелли, потім на Суецький канал, звідтам уже не так далеко до Індії.

Приїхавши в Індію, питайте, як вам пройти на Брамапутру.

Слово «Брамапутра», щоправда, щодо вимови трудне, але їхавши на пароплаві, ви частіше його самі собі проказуйте, щоб навчитися його вимовляти, а то буде й вам, як Данилові Кіндратовичу, що приїхав уже до Індії, а там і запитав:

— Де тут, — питає, — Путрамабра?

Ніхто, певна річ, з індусів йому не міг на це нічого відповісти, — так він, бідолаха, й вернувся додому без тигра.

Брамапутра, — та це ви й самі, положим, знаєте! — це річка в Бенгалії.

Коли ви до неї дійдете, там недалечко тече ще одна річка — Ганг, — так от між Брамапутрою й Гангом, у джунглях, найбільше плодиться бенгальських, або, як їх ще звивають, — королівських тигрів.

Отам їх і полюйте.

Перед полюванням, майте на увазі, треба вам буде вибити довкола всі кобри і всі гримучі змії, щоб, бува, котра не вкусила, перехворіти на тропічну малярію, — чи на жовту, чи на червону, це вже яка кому до вподоби, — потім уже й полювати.

Хліба з собою беріть тільки на дорогу, доки до Бенгалії доїдете, а в Бенгалії там на кожному кроці, як у нас бузина, росте хлібне дерево, — круглий рік на ньому ростуть плоди, — ну, як наші книші.

Тепер вони, щоправда, там по карточках, та проте не без того, щоб не можна було у Багдаді на базарі в якого-небудь раджі карточку купити... Гадаю що можна.

Індійський раджа — це володар цілої величезної в Індії округи, він сам призначає, як от наш райторгвідділ, зав картковим бюро, і не може бути, щоб той зав давав йому тільки одну хлібну картку...

Тигра полюють, як ви знаєте, для того, щоб винищувати цього страшного звіра, що наводить жах на цілу округу, нападаючи на худобу, і навіть на людину.

Полюють його і для того, щоб мати величезну чудесну шкіру, смугасту й пухку, що так прикрашає собою кабінет хороброго мисливця.

А ще полюють, добуваючи тигрові великі й страшні пазури, висушують їх, труть на порошок і п'ють той порошок для хоробрості.

Індуси, китайці та інші східні народи глибоко вірять в чудодійну силу порошоків з тигрячих пазурів і платять за них грубі гроші.

Як випити, вони кажуть, один тільки такий порошок, можна набити тигрів силу.

Одно кепсько: щоб мати цей порошок, треба, виходить, убивати тигра, а щоб убити тигра, треба, виходить, мати порошок.

Ну, нічого: будши від природи хоч і не дуже, сказати, хоробрими, але ж не зовсім, сказати, і лякливими, — обходитимемось на першій тигрячій охоті без порошоків, бо як довели останні досліди над порошками з тигрячих па-

зурів — вплив їх на людський організм сильно закріпительний.

А від цього й хоробрість!

Ну, що ж, коли нема, так нема!

Будемо, значить, кріпитись не порошками, а духом?

А в деяких випадках при полюванні тигра такі порошки, як ви самі побачите, можуть навіть пошкодити.

*

Способів охоти на тигра є кілька.

Є спосіб з диктом і з молотком, про який мені розповідав один із досвідчених охотників на тигрів.

Полягає він ось у чім.

Берете ви аркуш дикту, так, приблизно, з метр у квадраті і невеличкий молоток.

Ідете в джунглі, між Брамапутрою й Гангом, і, щоб привернути на себе увагу бенгальського тигра, на весь голос співаєте:

Та не жалько мені
Та й ні на кого,
Тільки жалько мені
На отця свого...

Тигр почує, і вже не ви його, а він вас почне полювати.

Тут уже ви будьте уважним і пильним, щоб не прогавити того моменту, коли тигр припаде до землі й, люто б'ючи себе хвостом по боках, приготується стрибнути і зробити з вас попередню перед антилопою закуску.

Як тільки він стрибоне, ви раптово повертайтеся до нього й наставляйте дикта.

Тигр ударить всіма чотирма лапами в дикт і страшними своїми пазурами проб'є його.

Отут ви теж гав не ловіть: зразу ж швидко-швидко-швидко бийте молотком по пазурах і загинайте їх, приступуючи до дикту.

І все!

Пригвождений до дикту тигр уже не страшний звір, а немічне кошеня.

Ви вже тоді можете з його шкуру чи з живота здирати, чи, вдаривши кинджалом у серце, покінчити з ним, а потім уже білувати...

Майте тільки на увазі, що бити тигра по пазурах, загинаючи їх до дикту, треба все-таки обережно, щоб не пошкодити пазурів, бо ви ж знаєте, яка то цінна річ, що з неї виробляються хоробрі порошки.

Деякі мисливці, нервуючись, забувають про це й гатять по пазурах з усієї сили, псуючи їх і позбавляючись через це такого цінного матеріалу.

*

Дуже поширений і, треба сказати, дуже непоганий спосіб полювати на тигра із слоном.

Таким способом полюють тигрів індуські раджі й англійські лорди, що приїждять у гості до індуських раджів, а ті вже частують їх, своїх дорогих гостей, охотою на тигрів.

Перед цим індуські раджі заздалегідь принаджують до певного місця тигрів, ставлячи протягом кількох тижнів принаду з не зовсім ще померлих, а вже до роботи не придатних тубільців.

Коли англійські лорди поприїждять до індуських раджів у гості і побачать, як ведуть тубільця на принаду, вони роблять тому тубільцеві ручкою і милостиво кажуть:

— Гуд бай!

Тигри, між іншим, ідуть на принаду не тільки з тубільців, а й з худоби: з корів, свиней, овець і т. ін., але такої принади їм не ставлять, бо тоді не буде чим деяким англійським лордам принаджувати польсько-шляхетних жовнірів генералів Андерса, Бур-Комаровського та інших арцишевських рачкевичів.

Тигрів, отже, принаджено.

Тоді приводять приручених слонів, сідлають їх такими ніби куренями, тільки не з ліщини сплетеними і соломою вшитими (англійські лорди й індуські раджі таких куренів не люблять!), а зроблені ті курені із слонової кістки й ушиті єдвабом.

Вантажать у ті курені спочатку віскі, бефи, пудинги й шампанею, а потім уже англійських лордів, індуських рад-жів та камердинерів.

Вишукується підрозділ тубільців, щоб оточити те місце, де тигрів принаджено, та наганяти їх на високопоставле-них у куренях мисливців.

Ну, лорди й раджі їдуть, п'ють віскі й шампанею, їдять бефи й пудинги, а тубільці наганяють на них тигрів.

Як тільки шасне між ліанами тигр, англійський лорд каже індійському раджі:

— Подерж-но мого пудинга, — я його потім доїм!

А потім до камердинера:

— Подай рушницю!

Камердинер подає рушницю, англійський лорд стріляє в те місце, де прошаснув тигр.

Лунає постріл, за ним лунає одчайдушний крик, і падає мертвий тубілець із підрозділу, що наганяє звіра на висо-копоставлених у куренях охотників.

Англійський лорд задоволено усміхається і говорить:
— Іес!

А потім уже доїдає пудинг.

Далі полювання йде таким чином: тубільці вбивають тигрів, здіймають із них шкури, англійські лорди везуть ті шкури додому, там їх відповідно обробляють, при-гвинчують до голови золоту дощечку з вигравіруваним написом:

**КОРОЛІВСЬКИЙ ТИГР
ЗАБИВ У БЕНГАЛІЇ (ДАТА)
ВЛАСНОРУЧНО ЛОРД СЕСІЛЬ-КИСІЛЬ**

А потім уже в палаті лордів.

Ні! Стоп-стоп-стоп! Ніколи політики ми торкатись не будемо, а то ще допишешся до того, що лорд Сесіль-Кисіль подасть в палату лордів ніби білля про те, що треба більше з Бенгалії вивезти худоби та пшениці, бо й грецьким мо-нархістам треба, і польсько-шляхетським жовнірам треба, і гітлерюгендові, і бандерам треба...

Стоп! Ані слова про політику!

Отакий, значить, спосіб полювати тигрів із слонами.
Ми з вами, слава тобі господи, і не лорди англійські, і не раджі індуські, отже, нам з вами таку пишну охоту на тигрів організувати тяжко.

Можна, звичайно, взяти напрокат слона або в зоологічному садку, або в цирку, — але багато з ним клопоту, доки його до Бенгалії довезеш та поки навчишся молоточком із гвіздочком ним керувати.

Там, у Бенгалії, позичити слона в якого-небудь раджі теж навряд чи пощастить, бо ви ж, слава богу, не англійський лорд...

Клопотний, одне слово, для нас із вами такий спосіб охотитися на тигрів.

Проте його нам, як мисливцям, знати треба!

Для цього й пишемо!

*

Непоганий і такий іще спосіб.

Викопується величезна й глибочезна яма на стежці, якою тигри до Брамапутри ходять воду пити.

Яма та зверху добре маскується всякими вітами, ліанами, тропічною папороттю і т. ін.

Тигри йдуть воду пити увечері, як уже смеркне.

На цей час ви залазьте в ту яму.

Залізли й сидіть тихо-тихо.

Ні курити, ні чхати, ні кашляти не можна, бо наполохаєте тигра.

Ось іде тигр.

Він не зовсім іще очухався після сну, потягається, позіхає, чухає за вухом...

Ну, й не помітить, коли: шелесть у яму!

Ви зразу накидайтеся на нього й лоскочіть.

Тигри страшенно лоскоту бояться... (Через те, між іншим, вони дуже ревниві!)

Як тільки ви його вхопили обома руками попід пахвами, він зразу починає страшенно реготатись.

Але ви не пускайте його, боже вас борони! — бо з'їсть! Лоскочіть, і лоскочіть, і лоскочіть!

Він качатиметься, регочучись, по ямі, і ви качайтесь із ним...

Аж поки він не крикне:

— Ой, не можу! Пусти!

І ляже, мов непритомний.

Але ви ще з півгодини полоскочіть, тоді пускайте.

Готовий!

Залоскотаний тигр мертвіший од мертвого.

*

Ще про один спосіб охоти на тигрів хочеться мені розповісти.

Клопітний він трохи теж, але для нас із вами приступний.

Клопітний він саме через те, що перед тим, як його вживати, тривалої треба тренівки в перегонах на чималі дистанції.

Чимало часу треба загаяти, щоб прудко й довго могли ви бігти, весь час позад себе озираючись.

Але ніхто ж нам з вами не заборонить місяців зо три треніватись годин по три-чотири щодня, бігаючи спочатку на одному хоча б з київських стадіонів, а потім по перетягій місцевості.

Навпаки, всі думатимуть, що ви до фізкультурної олімпіади готуетесь, і всі вас вітатимуть.

Добре на таку тренівку брати вашого пса, краще— хорта, а як хорта нема, тоді гончака, — можна й кунделя, тільки щоб прудкий був.

Коли вже ви у своїх вправах дійдете такого стану, що випереджатимете кунделя, — тоді вже можна їхати до Бенгалії на тигра.

Порошків із тигрячих пазурів уживати при цьому способі охоти категорично не слід, бо, як ми знаємо, порошки ті, закріплюючи, надають охотникові хоробрості, а тут треба не хоробрості, а якраз навпаки.

Тут треба легенької полохливості, при якій набагато збільшується швидкість вашого алюру.

Приїздите ви в Бенгалію, знаходите тигра, показуєтесь йому, — він одразу ж почне охотитись за вами.

Ви це знаєте, з цього не розгублюєтесь і свідомо ведете його за собою на зарані намічену вами галявину.

Між Брамапутрою й Гангом трапляються величєнькі шматки степу, де пасуться жирафи, антилопи, носороги й інші травοїдні тварини.

Отуди ви тигра й ведіть.

Із зброї ви маєте при собі тільки кинджал — і більше нічого.

Поки ви виведете тигра на галявину, він уже буде нервуватись, лютувати, зубами клацати і ось-ось стрибне! ось-ось стрибне!

Вийшовши на галявину, зразу біжіть!

Тигр, розуміється, за вами...

Отут і пригодиться ваша треніровка...

Ви біжіть і частенько озирайтесь, поглядаючи на тигра.

Це не тільки для того, щоб знати, чи не наздоганяє він вас, — головне тут не прогавити, коли він підсковзнеться.

А підсковзнеться він обов'язково.

Хоч який би був сухий степ, — все одно настане момент, коли він розчахнеться й упаде.

Тоді ви зразу на його і кинджал йому в серце.

Тигр — ваш!

*

Охота на тигра, як бачите, небезпечна і клопітна.

А найтрудніше в її це те, що заполювати бенгальського тигра можна тільки в Бенгалії, а туди дуже далеко їхати.

Будемо сподіватися, що з часом чи Бенгалія до нас наблизиться, чи ми наблизимося до Бенгалії, бо клімат, як спостерігають тепер досвідчені географи, міняється.

От — тоді ми пополюємо!

Бо заздалегідь уже будемо знати всі способи охоти на тигра, з якими оце ми вас познайомили.

ЕПІЛОГ

Не люблю епілогів!

Краще я, будши людиною абсолютно не егоїстичною, гукну:

— Хай живе трудяще людство! Хай живе молода радість і радісна молодь!

Не забудьте тільки, товариші, ось чого:

1) Бережіть пташині гнізда!

2) Винищуйте бродячих собак!

3) Кажіть усім замість «Драстуйте» «Боже тебе борони зруйнувати гніздо дикої качки!». Коли вашого знайомого здивує ваше привітання, поясніть йому, іродові, що з качиних яєць вилупляться прекрасні пухнато-жовтенькі каченята, що ті каченята виростуть і поробляться дорослими крижнями або чирятами, що ті крижні або чирята будуть робити вранішні й вечірні перельоти, що перельоти ті — така краса, така розкіш, якої він, ірод, ніколи нігде не бачив і не побачить. А коли йому, дияволіві, обов'язково хочеться щось таке видрати, хай видере в себе ліву ніздрю. Тоді всі знатимуть, що він не любить природи і що взагалі він «сероводород».

4) Любіть собак кровних і бережіть їх.

І благо вам буде, і довголітні будете на землі...

До побачення!

«КРАЇНА ВЕСЕЛОЇ МУДРОСТІ...»

Остап Вишня (Павло Михайлович Губенко) народився 13 листопада 1889 р. на хуторі Чечва (нині с. Грунь на Сумщині) в багатодітній селянській родині. Хоча родині час від часу доводилося жити на хлібі та воді, вроджений оптимізм і розвинене почуття гумору батька й матері допомагали їм переборювати всі життєві негаразди. Ці риси передалися як Павлові, так і його братові Василеві, і згодом обидва сини старого Губенка, який навіть у заповіті не забув пожартувати, стали відомими гумористами. Про сім'ю своїх батьків у щоденнику «Думи мої, думи мої...» на початку п'ятдесятих років Павло Михайлович писав: «Дивне діло: десь отам, на Полтавщині, син лебединського сапожника Михайло Кіндратович Губенко, солдат, що приїхав у Грунь, до поміщиці фон Рот, був у неї за прикажчика (Я барині ручку цілував. Факт!), оженився в Груні з молодою дівчиною Параскою Олександрівною (Балаш — її прізвище). М. К. Губенкові було вже 33—34 роки. Народили вони за двадцять п'ять років (батько вмер 1909) сімнадцять дітей. Двічі близнята! Батько вмер, коли наймолодшому, Костеві, був один тільки рік! Подумайте — за двадцять п'ять років життя з матір'ю — сімнадцятеро дітей! Злидні злиденні! Коли батько помер — Господи! — та їсти не було чого! <...> Так от... про минуле, про родину... Десь у Груні, перед степом, дві могили: мій батько і моя мати... Хто їх знає? Ніхто! А вони народили мене, Остапа Вишню. Хіба вони знали, що отой хлопчисько, що його мати біла віником, а батько гладив по голівці, буде Остапом Вишнею?»

У 1903 р. закінчив Павло Губенко Зіньківську двокласну школу, отримав свідоцтво поштово-телеграфного чиновника. Після цього вступив до Київської військово-фельдшерської школи, в якій мав змогу навчатися за «казьонний кошт» як син відставного солдата; можливості дістати кращу освіту й перейти, як мовиться, на власний хліб не було. Після закінчення Київської військово-фельдшерської школи працював у війську. Фельдшер Павло Губенко, ризикуючи життям, особисто працював у поїздах, завалених тифозними хворими. Помагав їм ліками і смішними анекдотами, які сам складав і чудово розповідав. Пізніше працював у хірургічному відділенні лікарні Південно-Західних залізниць. «Служив і все вчився, все вчився — хай воно йому скажеться. Все за екстерна правив», — писав згодом у «Моїй автобіографії» Остап Вишня. За цією іронічною фразою прихована колосальна праця. Ніби відчуваючи свою майбутню долю, він добре розумів, як мало йому здобутих знань. Залишався єдиний шлях — самоосвіта. На цей

час батько вже помер, треба було допомагати родині, треба було працювати. І він працював, а одночасно готувався до екзаменів на атестат зрілості. Успішно склав їх і 1917 р. вступив на історико-філологічний факультет Київського університету. Але закінчити його не вдалося — почалася революція. У цей час юнак брав активну участь у політичному й культурному житті України, розривався між хірургією, театром, політикою і літературою: «Хотілося, щоб і у війську бути, і в парламенті бути, і в Університеті бути, і по всіх комітетах бути, і на національний фонд збирати, і пісень співати».

У 1919 р. Павло Михайлович потрапив до Кам'янця-Подільського, де написав перший твір — фейлетон «Демократичні реформи Денікіна (Фейлетон. Матеріалом для конституції бути не може)» (2 листопада 1919 р.), який за підписом «П. Грунський» був надрукований у кам'янець-подільській газеті «Народна воля». Сам Остап Вишня працював у газеті «Трудова громада» і несподівано сипонув такою кількістю фейлетонів на її сторінки, що бути більше непоміченим авторіві вже не вдавалося ніколи. Безперечно, що зі встановленням радянської влади Остап Вишня відразу ж потрапив у поле зору чекістів і восени 1920 р. був заарештований. Хоча Вишню відразу ж після арешту привезли в Київ і нічого іншого, крім розстрілу, він очікувати не міг, доля виявилася досить прихильною до талановитого сатирика. Його справу відправили на додаткове розслідування у Харків, тодішню столицю Радянської України, а Василеві Еллану-Блакитному вдалося там якось залагодити справу. Саме завдяки рішучій підтримці цього видатного політичного діяча, одного з фундаторів української новітньої літератури, талант Остапа Вишні досягнув справжнього розквіту. З гирким гумором Остап Вишня писав, що перший арешт навчив його бути обережнішим: «Підїхала платформа, мене її посадили. Потім випустили, але я вже з «платформи» не злавив. Нема дурних!»

У квітні 1921 р. Павло Губенко став працівником республіканської газети «Вісті ВУЦВК» (редагував її В. Еллан-Блакитний), а кількома місяцями пізніше — відповідальним секретарем «Селянської правди» (редагував С. Пилипенко), на сторінках якої 22 липня 1921 р. під фейлетоном «Чудака, їй-богу!» вперше з'явився підпис «Остап Вишня». «Внутрішню форму» свого псевдоніма письменник пояснював тим, що гумор повинен бути не нудотно-солодким, а кисленьким, щоб наганяти оскому винним, а до того ж словом, як вишневою кісточкою, добре поціляти в того, хто заслужив кари.

У цьому ж році Павло Губенко одружився з Оленою Смирновою. В них народився син В'ячеслав, але в 1925 р. шлюб розпався. Дружина померла в голодний 1933 р. Отже, в останні місяці своєї волі Остап Вишня мусив думати про те, що для маленького сина він є найголовнішою опорою, а тому його арешт чи розстріл неодмінно позначатся на долі В'ячека.

Остап Вишня, працюючи в газеті, писав майже щодня по фейлетону. І його знамениті, нині визнані як новаторські в галузі гумористичного жанру «усмішки» — це теж неминучий результат його найтіснішого зв'язку з життям народу і прагнення негайно відгукнутися на актуальну подію чи порушити перед громадськістю злободенну проблему. Під його пером жанр українського фейлетону сягнув істинних висот художності. Коли ж узяти до уваги неймовірну вишнівську оперативність і величезну продуктивність, майстерне володіння всіма засобами гумору й тонке відчуття сатиричної теми, то слід визнати, що наша література ні тоді, ні тепер не мала й не має другого фейлетоніста такого масштабу. Слово гумориста користувалося дедалі більшою популярністю. Виходили одна за одною збірки усмішок: «Діли небесні» (1923), «Кому веселе, а кому й сумне» (1924), «Реп'яшки», «Вишневі усмішки (сільські)» (1924), «Вишневі усмішки кримські» (1925), «Щоб і хліб родився, щоб і скот плодився», «Лицем до села», «Українізуємось» (1926), «Вишневі усмішки кооперативні», «Вишневі усмішки театральні» (1927), «Ну, й народ», «Вишневі усмішки закордонні» (1930); двома виданнями (1928 і 1930) побачило світ зібрання «Усмішок» у чотирьох томах тощо. Географію його переїздів і перельотів легко вивчати за тематикою творів, бо жодного разу сатирик не повернувся навіть з короткочасної поїздки без циклу фейлетонів чи гуморесок, а з тривалих відряджень приїжджав з готовими до видання рукописами книжок. «Сільські усмішки» з'явилися в результаті поїздки 1923 р. селами Харківщини, «Кримські усмішки» — внаслідок місячного відпочинку в Нижньому Сімеїзі в травні — червні 1924 р. Збірка «Лицем до села» написана під час перебування в с. Мануйлівці на Полтавщині в липні 1925 р. Їде письменник на Всесоюзну сільськогосподарську виставку — і готовий цикл нарисів та репортажів, перебуває на лікуванні в Німеччині — привозить унікальну книжку подорожніх нарисів і фейлетонів «Вишневі усмішки закордонні».

Починаючи з 1924 р. твори Остапа Вишні користуються незмінним успіхом у читача, й видавці, щоб задовольнити попит, випускають щороку по десять—п'ятнадцять його книжок. Деякі з них виходять по п'ять—шість разів. А 1929 р. на Україні побачила світ рекордна кількість видань гумориста — 28. Як засвідчують сучасники письменника з тих, хто знав його в 20-ті роки, журнал чи газета, які сподівалися на увагу читача, не могли обійтися без публікацій Остапа Вишні. Окремі гуморески й усмішки перекладали російською, білоруською, іншими мовами. Остап Вишня товаришував з М. Кулішем і М. Хвильовим. Самогубство лідера ВАПЛІТЕ Остап Вишня пережив як жахливу катастрофу — три дні і три ночі бився він у своїй кімнаті, з вікон якої перехожі на вулиці чули крики й голосіння. Думали — він збожеволів. Над домовиною друга Павло Михайлович розридався.

Першим каменем, прилюдно кинутим в Остапа Вишню, стала стаття О. Полторацького «Що таке Остап Вишня?», надрукована у «Новій генерації». Сама постановка питання й підміна займенника «хто», як вимагав контекст, займенником «що» свідчили про презирство автора статті до Остапа Вишні й патологічне бажання зробити удар якомога болючішим для гумориста. Те, що стаття була написана на замовлення зверху, підкреслює факт, що автор не приховував своєї зловтішності й віри в неминучу розправу над письменником у недалекому майбутньому: «Я щасливий відзначити... що моя стаття стає епітафією на смітникові, де похована «творчість» Остапа Вишні».

Хоча ордер на арешт гумориста було підписано ще 4 грудня 1933 р., заарештували його аж 26 грудня. До весни 1934 р. гуморист перебував під слідством. Йому інкримінували шпигунство на користь Німеччини і навіть замах на радянського керівника Постишева. Хоча звинувачення були дикі, абсурдні з точки зору логіки, а тому Остап Вишня навіть пробував перевести все у площину якогось сатиричного непорозуміння, письменника силою змусили підписати всі зізнання, які від нього вимагали. За ці зізнання Остапу Вишні обіцяли життя, але присудили до розстрілу. Правда, цей вирок існував більше для того, щоб завдати несправедливо ув'язненому, скатованому гумористові ще одного удару, бо невдовзі, 3 березня 1933 р., постановою колегії ОДПУ розстріл замінили десятирічним ув'язненням. Після 1933 року всі твори Остапа Вишні були вилучені з бібліотек.

Павла Михайловича відправили в один з найстрашніших радянських концтаборів — Ухто-Печорський, у найглухішу діру цього земного пекла — Чиб'ю. Тут він відбув свою «десятирічку» від «дзвінка до дзвінка» (за тюремним жаргоном) і з гіркою іронією писав, що йому пощастило вирватися на волю раніше аж на цілих три дні! Виконував письменник різні роботи, працював фельдшером, плановиком у таборі, у редакції багатотиражки Ухтпечтабору «Северный горняк», де написав 22 нариси про трударів, які мріють завоювати суворий північний край.

Після арешту Остапа Вишні його друга дружина Варвара Маслюченко з малою дитиною на руках опинилася в надзвичайно складному становищі: її позбавили житла, власне, тієї кооперативної квартири в письменницькому будинку, вартість якої Остап Вишня уже повністю виплатив, звільнили з роботи в театрі, заборонили жити в Харкові й рекомендували негайно перебиратися за межі України, найкраще — в Росію чи в якийсь глухий провінційний закуток. Тридцятидворічна Варвара, ризикуючи власним життям і долею своєї маленької дочки від першого шлюбу, кинулася оббивати пороги всіх інстанцій і добиватися перегляду справи чоловіка. Вона написала листи навіть прокуророві Вишинському та його дружині, Горькому, Кагановичу... Та дуже швидко Варвара зрозуміла, що своїми письмовими благаннями вона, на жаль, нічого не доб'ється. Мужності,

логіці й розуму цієї жінки можна лише позаздрити. Вона розпродала бібліотеку, одяг, меблі, практично все майно сім'ї, щоб мати реальні гроші в руках на випадок нагальної потреби, посилала хворому на виразку шлунка чоловікові посилки з харчами, пересилала гроші, а в 1934 р. домоглася дозволу на побачення з Остапом Вишнею. Повертаючись із Чиб'ю, вона затрималася в Москві, де своїми клопотаннями підготувала ґрунт для того, щоб Харків дав дозвіл їй з донькою переїхати на Печору, поближче до чоловіка. Та через півтора місяця після приїзду Варвари в Чиб'ю начальник третього відділу концтабору відібрав дозвіл на спільне проживання подружжя, відправив Остапа Вишню на рудник, а Варвара з хворою дитиною ледве добралася до Архангельська живою. Прощаючись з дружиною, Остап Вишня віддав їй на збереження свій табірний щоденник.

Табірний щоденник Остапа Вишні за формою дуже подібний до захалявних книжечок Тараса Шевченка. Сторінки «Чиб'ю» списані мікроскопічним почерком, букви — завбільшки з макове зернятко. Але написане змогла розшифрувати дочка Варвари Маслюченко — Мура, як її називав прийомний батько Остап Вишня, — Марія Михайлівна Євтушенко. Її Вишня дуже любив і вважав рідною дитиною. У щоденнику він згадує своїх репресованих друзів-письменників В. Гжицького, О. Досвітнього, С. Пилипенка, М. Ялового, М. Куліша, М. Ірчана, актора театру «Березіль» Й. Гірняка, розповідає про їхні трагічні долі на засланні. Аналізуючи І Всесоюзний письменницький з'їзд, він іронічно ставить себе в генії, а іншим, «не менш талановитим», як звичайнісінькі графомани й неuki Бедний, Безименський (в Росії) та Микитенко, Кулик (в Україні), видає квоту бодай на талант.

У 1935 р. Остапа Вишню як злочинця, засудженого за «терор проти вождів партії», перекинули в ізолятор на Кожву (поблизу Воркути), а звідти 1937 р. — саме в час масових розстрілів політв'язнів по концтаборах — відправили пішим етапом (800 кілометрів) назад до Чиб'ю для додаткового «слідства», а фактично на розстріл. Сніг та мороз зробили свою справу, і по дорозі Остап Вишня, хронічно хворий на ревматизм, захворів ще й на гостре запалення легенів і був покинутий у непридатному стані на якійсь таборовій цегельні, за дротом. Поки Остап Вишня долав смертельну хворобу — минула масова єжовська операція розстрілів в'язнів.

У 1943 р. Остап Вишня вийшов на волю (цьому дуже посприяв давній друг Олександр Довженко), наступного року повернувся до літературної діяльності, надрукувавши 26 лютого в газеті «Радянська Україна» усмішку «Зенітка», що обійшла усі фронти, часто звучала по радіо.

Через кілька років виходять політичні фейлетони та памфлети «Самостійна дірка» (1945), збірки гумору «Зенітка» (1947), «Весна-красна» (1949), «Мудрість колгоспна» (1952), «А народ воювати не хоче» (1953), «Великі ростіть!» (1955), «Нешасне кохання» (1956) та ін.

Він працював над перекладами творів російських та світових класиків — М. Гоголя, А. Чехова, О. Сухово-Кобиліна, Марка Твена, О. Генрі, Я. Гашека, Я. Неруди. Проводив велику громадську роботу (був членом редколегії журналу «Перець» й одним із найактивніших його співробітників, членом правління Спілки письменників України). Особливо любові зажили «Мисливські усмішки» (1954) Остапа Вишні, либонь, єдиний у літературі випадок, коли значний за обсягом і художньою силою цикл творів гармонійно й сильно пронизаний життєрадісним гумором і почуттям патріотизму. Їхня невловима чарівність розлита невидимо по всій художній тканині і приховує в собі незліченні багатства. Ці усмішки можуть збагатити знанням про природу, розкрити у звичайному кленовому листку цілий світ з його радощами й трагізмом, виховати повагу до всього живого на землі, навчити щиро й незрадливо любити свій рідний край з його зелом, птаством і звіриною, з його полями й лісами, з його людьми з доброю душею і чистими помислами.

25 жовтня 1955 р. письменник був офіційно визнаний невинним у жодному злочині, про що йому було видано довідку. Оговтавшись від довгожданого щастя, Остап Вишня адресував Спілці письменників заяву, в якій просив стерти пляму в його біографії: «Посилаю Вам копію документа про те, що ніякого злочину, за що мене було покарано, я не вчинив. Не такий, виходить, я чорт, як мене змалювали були. Я прошу виправити анкетні мої дані, де зазначено, що я судився, і т. д.». Справедливість перемогла, але жити Остапові Вишні залишалося менше року. Він помер 28 вересня 1956-го. Похований у Києві на Байковому кладовищі. У рік смерті побачило світ двотомне видання його творів.

Літературна спадщина Вишні — це насамперед тисячі гуморесок у щоденній пресі на всі теми дня — своєрідний тип фейлетону, що йому він давав назву «усмішка» або ще «реп'яшок». Було якесь нерушиме порозуміння між Остапом Вишнею і мільйонами його читачів. Мов воду крізь сито, спускали вони все, що було в «усмішках» Вишні для цензури й диктатури, а собі брали зернятка сміху, який завше давав свіжий віддих у задушливій атмосфері. Засоби Вишні були «прості». Насамперед свіжа, дотепна, багата мова, у якій Вишня був неперевершеним майстром. Комізм Вишні не був комізмом ситуацій чи масок, а комізмом більш тонким — комізмом слова, гри слів, жарту, афоризму, примовки, недомовки, натяку, каламбуру. Він умів схоплювати в житті анекдотичні контрасти. Майстер пародії, шаржу, травестії — Вишня залюбки маскувався під «простачка», який здебільшого з усім погоджується, але від нього повівало тим казковим «дурником», перед яким пасують мудреці й королі. Він був народним гумористом у повному розумінні цього слова: і темами, і сюжетами, і образами, і засобами комізму — в цьому причина його прижиттєвої популярності й посмертної немирності.

Т. Панасенко

З М І С Т

МИСЛИВСЬКІ УСМІШКИ	25
Відкриття охоти	3
Як варити і їсти супз дикої качки	7
Лисиця	11
Заєць	16
Ведмідь	20
Бекас	25
Вовк	32
«Ружжо»	38
Вальдшнеп	48
Дика коза	53
Дика гуска	59
Перепілка	66
Лось	73
Дрохва	78
Дикий кабан, або вепр	87
Гагара	94
Реготуни	101
Екіпіровка мисливця	116
З крякухою на озері	121
Лебідь	132
Короп	138
Олекса іванович	142
Сом	151
Щука	158
Самі собі шкідники	167
Бенгальський тигр	174
Епілог	182
<i>Т. Панасенко. «КРАЇНА ВЕСЕЛОЇ МУДРОСТІ...»</i>	<i>183</i>

Літературно-художнє видання

Остап
ВИШНЯ

МИСЛИВСЬКІ УСМІШКИ

Головний редактор *Є. В. Мезенцева*
Відповідальна за випуск *Р. Є. Панченко*
Художній редактор *Б. П. Бублик*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*
Коректор *Л. І. Вакуленко*

Підписано до друку 12.12.12. Формат 84×108 ¹/₃₂.
Умов. друк. арк. 10,08. Облік.-вид. арк. 8,42.
Тираж 3000 прим. Замовлення № .

ТОВ «Видавництво Фоліо»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61002, Харків, вул. Чубаря, 11

Електронна адреса:

www.folio.com.ua

E-mail: realization@folio.com.ua

Інтернет-магазин

www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»,
61002, Харків, вул. Чубаря, 11
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.